

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
Department of Thai Traditional and Alternative Medicine

แนวทางการรักษา อาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร ในระบบบริการปฐมภูมิ

ฉบับ พ.ศ. 2568

จัดทำโดย

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร
ในระบบบริการปฐมภูมิ
ฉบับ พ.ศ. 2568

จัดทำโดย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข

สนับสนุนงบประมาณในการจัดพิมพ์โดย
กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร ในระบบบริการปฐมภูมิ ฉบับ พ.ศ. 2568

ที่ปรึกษา

นายแพทย์สมฤกษ์ จึงสมาน	อธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
นายสมศักดิ์ กริษฐ์	รองอธิบดีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
นางสาวรัชณี จันทร์เกษ	ผู้อำนวยการสถาบันการแพทย์แผนไทย
นางอัจฉรา เชียงทอง	รองผู้อำนวยการสถาบันการแพทย์แผนไทย

ผู้จัดทำ

พิศพรรณ วีระยิ่งยง	กรรวิ กรวิศิษฏ์วาทิน	รุ่งทิพย์ เลาะวิถิ
ชวีศา ประดิษฐ์อุกฤษฏ์	ภัทธีรา แรงกล้า	

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพรในระบบบริการปฐมภูมิ ฉบับ พ.ศ. 2568.
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. 2568. 117 หน้า.

1. อาการเจ็บป่วย 2. ยาสมุนไพร 3. ระบบบริการปฐมภูมิ

ISBN xxxxxxxxxxxx

จัดพิมพ์โดย สถาบันการแพทย์แผนไทย
กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข

โทรศัพท์ 0 2149 5618

ปีที่พิมพ์ กุมภาพันธ์ 2568

ครั้งที่พิมพ์ ครั้งที่ 1

จำนวน XX เล่ม

พิมพ์ที่ XXXX

คำนำ

จากนโยบายรัฐบาลด้านการพัฒนาเศรษฐกิจสุขภาพและบริการทางการแพทย์ ด้วยการต่อยอดธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการแพทย์แผนไทย สนับสนุนการยกระดับสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพร เพื่อรองรับความต้องการด้านสุขภาพที่เพิ่มขึ้น กระทรวงสาธารณสุข ภายใต้การนำของนายสมศักดิ์ เทพสุทิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข จึงได้มีนโยบาย “เจ็บป่วยคราใด คิดถึงยาไทยก่อนไปหาหมอ” เพื่อส่งเสริมการนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านไทย และสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ทางการแพทย์และการพึ่งตนเองของประชาชน มีกลยุทธ์การดำเนินการที่สำคัญ คือ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ประกาศเพิ่มขบบริการการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก และปรับหลักเกณฑ์การจ่ายเงินการใช้ยาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติทุกรายการเป็น Fee schedule และกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกส่งเสริมให้มีการจัดระบบบริการเพื่อเพิ่มการดูแลผู้ป่วยด้วยยาจากสมุนไพรใน 10 กลุ่มอาการเจ็บป่วยที่พบบ่อยและไม่รุนแรงในระบบบริการสุขภาพทุกแห่ง ทั้งสถานพยาบาลของรัฐ ร้านยาคุณภาพ อสม. และส่งเสริมงานวิจัยด้านยาสมุนไพร

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพรในระบบบริการปฐมภูมินี้ จะเป็นเครื่องมือให้แพทย์แผนไทยมีความเข้าใจในอาการเจ็บป่วยที่พบบ่อยจำนวน 10 กลุ่มอาการ และสามารถสั่งจ่ายยาจากสมุนไพรได้อย่างถูกต้อง ถูกคน ถูกขนาด ถูกเวลา และถูกวิธี ครอบคลุมกลุ่มอาการ ทั้งนี้รายการยาสมุนไพรที่แนะนำเป็นยาสมุนไพรที่อยู่ในบัญชียาหลักแห่งชาติมีประวัติการใช้มาอย่างยาวนาน มีข้อมูลความปลอดภัย ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้มีการใช้ยาสมุนไพรเพิ่มมากขึ้นและที่สำคัญยังช่วยลดความแออัดของผู้ป่วยในโรงพยาบาลที่มีขนาดใหญ่ได้อีกทางหนึ่ง

คณะผู้จัดทำ

สารบัญ

หัวข้อ	หน้าที่
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
คำชี้แจงการใช้แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพรในระบบบริการปฐมภูมิ	1
กลุ่มอาการคัดจมูก/มีน้ำมูก	5
กลุ่มอาการไอ	12
กลุ่มอาการไข้ตัวร้อน	18
กลุ่มอาการลมวิงเวียน	30
กลุ่มอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ	39
กลุ่มอาการท้องผูก	53
กลุ่มอาการท้องเสีย	60
กลุ่มอาการริดสีดวงทวารหนัก	67
กลุ่มอาการปวดเมื่อย	72
กลุ่มอาการทางผิวหนัง	88
กลุ่มผู้ป่วยระยะกลางและโรคหลอดเลือดสมอง	93
ภาคผนวก	107
เอกสารอ้างอิง	116

คำชี้แจงการใช้แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร ในระบบบริการปฐมภูมิ

ระบบบริการสุขภาพของประเทศไทย เป็นการจัดบริการเพื่อดูแลสุขภาพประชาชนที่ครอบคลุมทั้งการส่งเสริม การป้องกันโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสมรรถภาพ โดยแบ่งออกเป็นระดับ ได้แก่ บริการระดับปฐมภูมิ (primary care) บริการระดับทุติยภูมิ (secondary care) และบริการระดับตติยภูมิ (tertiary care) ซึ่งแต่ละระดับมีบทบาทแตกต่างกัน โดยเฉพาะการบริการระดับปฐมภูมิ ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อลดความแออัดในโรงพยาบาล โดยให้การดูแลสุขภาพในโรคหรืออาการที่ไม่ซับซ้อน และเป็นหนึ่งในช่องทางที่การแพทย์แผนไทยสามารถมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยได้ โดยเฉพาะอาการเจ็บป่วยที่พบบ่อย 10 กลุ่มอาการ ได้แก่ คัดจมูก/มีน้ำมูก ไอ ไข้ตัวร้อน ลมวิงเวียน ท้องอืดท้องเฟ้อ ท้องเสีย ท้องผูก ริดสีดวงทวารหนัก ปวดเมื่อย อาการทางผิวหนัง รวมถึงผู้ป่วยระยะกลางและโรคหลอดเลือดสมอง ซึ่งกลุ่มอาการเหล่านี้ สามารถใช้ยาสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติดูแลสุขภาพได้อย่างครอบคลุม อีกทั้งเป็นการส่งเสริมการใช้สมุนไพรและภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยในระบบบริการสุขภาพ

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพรในระบบบริการปฐมภูมิ ฉบับนี้ ประกอบด้วยข้อมูล 3 ส่วน ได้แก่ 1. แผนภาพ clinical decision tree 2. คำอธิบายแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพรในระบบบริการปฐมภูมิ และ 3. รายการยาสมุนไพรเฉพาะกลุ่มอาการตามบัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. 2566 ทั้งนี้ในการจัดทำแผนภาพ clinical decision tree ได้ ระบุสัญลักษณ์ หลายประการ เพื่อให้มีความกระชับ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. แผนภาพ clinical decision tree

1.1 สัญลักษณ์ในแผนภาพ

- สัญลักษณ์ “/” หมายถึง มีอาการใดอาการหนึ่งในอาการที่ระบุ ตัวอย่าง ปากหวาน/เบื่ออาหาร/จุกอก หมายถึง มีอาการปากหวาน หรือ เบื่ออาหาร หรือจุกอก เพียงอาการใดอาการหนึ่งก็ได้

- สัญลักษณ์ “●” นำหน้าชื่อยา หมายถึง ใช้ยาภายในกรอบร่วมกัน
ตัวอย่าง

- ยาประสะจันทน์แดง
- ยาแก้ไอ

หมายถึง ต้องใช้ทั้งยาประสะจันทน์แดง และยาแก้ไอ เพื่อรักษาผู้ป่วย
อาการไข้ตัวร้อนและมีอาการไอร่วมด้วย

- สัญลักษณ์ “□” นำหน้าชื่อยา หมายถึง เลือกใช้ยาดำรับใบดำรับหนึ่ง
ภายในกรอบเพียง 1 รายการ โดยรายการลำดับแรกจะมีความเหมาะสม
ที่สุด ส่วนลำดับถัดไปเหมาะสมรองลงมา

ตัวอย่าง

- ยาชุมเห็ดเทศ
- ยามะขามแขก

ในกรณีที่ผู้ป่วยมีอาการท้องผูกไม่เรื้อรัง สามารถเลือกใช้
ยาชุมเห็ดเทศ หรือยามะขามแขกในการรักษา โดยควรเลือกใช้
ยาชุมเห็ดเทศเป็นลำดับแรก หากไม่มีก็สามารถใช้ยามะขามแขกได้

- สัญลักษณ์ “❶” หมายถึง ยามีข้อห้ามใช้ ที่ต้องคำนึงถึงเมื่อจะต้องให้ยา
สมุนไพรกับผู้ป่วย โดยรายละเอียดของข้อห้ามใช้ จะระบุอยู่ในรายละเอียด
ของยาสมุนไพรแนบท้ายเฉพาะอาการนั้น ๆ

1.2 กลุ่มผู้ป่วยที่ส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน

เป็นกลุ่มผู้ป่วยที่อาจมีความเจ็บป่วยรุนแรง หรือมีภาวะแทรกซ้อนอื่น
ที่ควรได้รับการดูแลจากแพทย์แผนปัจจุบัน จึงมีเกณฑ์ในการคัดกรองผู้ป่วยกลุ่มนี้
เพื่อให้มีการตรวจ วินิจฉัย และดูแลรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันได้อย่างทันทั่วทั้งที่

1.3 กลุ่มผู้ป่วยที่อยู่ในเกณฑ์การดูแลด้วยการแพทย์แผนไทย/อาการแสดง

เป็นกลุ่มผู้ป่วยที่มีลักษณะหรืออาการแสดงที่เข้าเกณฑ์ในการดูแล
ด้วยการแพทย์แผนไทยในแต่ละอาการ/โรค

1.4 เกณฑ์การส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบันเมื่อรักษาแล้วอาการไม่หายหรือมีภาวะแทรกซ้อน

เมื่อทำการรักษาผู้ป่วยแล้วพบว่า อาการไม่ดีขึ้น หรือมีอาการอื่นร่วม ซึ่งแสดงถึงการเจ็บป่วยรุนแรง หรือภาวะแทรกซ้อนอื่น ซึ่งควรส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบันเพื่อทำการรักษาผู้ป่วยต่อไป

2. คำอธิบายแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพรในระบบบริการปฐมภูมิ กล่าวถึงลักษณะของอาการ/โรค โดยทั่วไป และตามศาสตร์การแพทย์แผนไทย ลักษณะของผู้ป่วย สรุปย่อการใช้แผนภาพ และรายละเอียดของยาสมุนไพร แต่ละตำรับตามบัญชียาหลักแห่งชาติ

คำอธิบายแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มระบบทางเดินหายใจ”

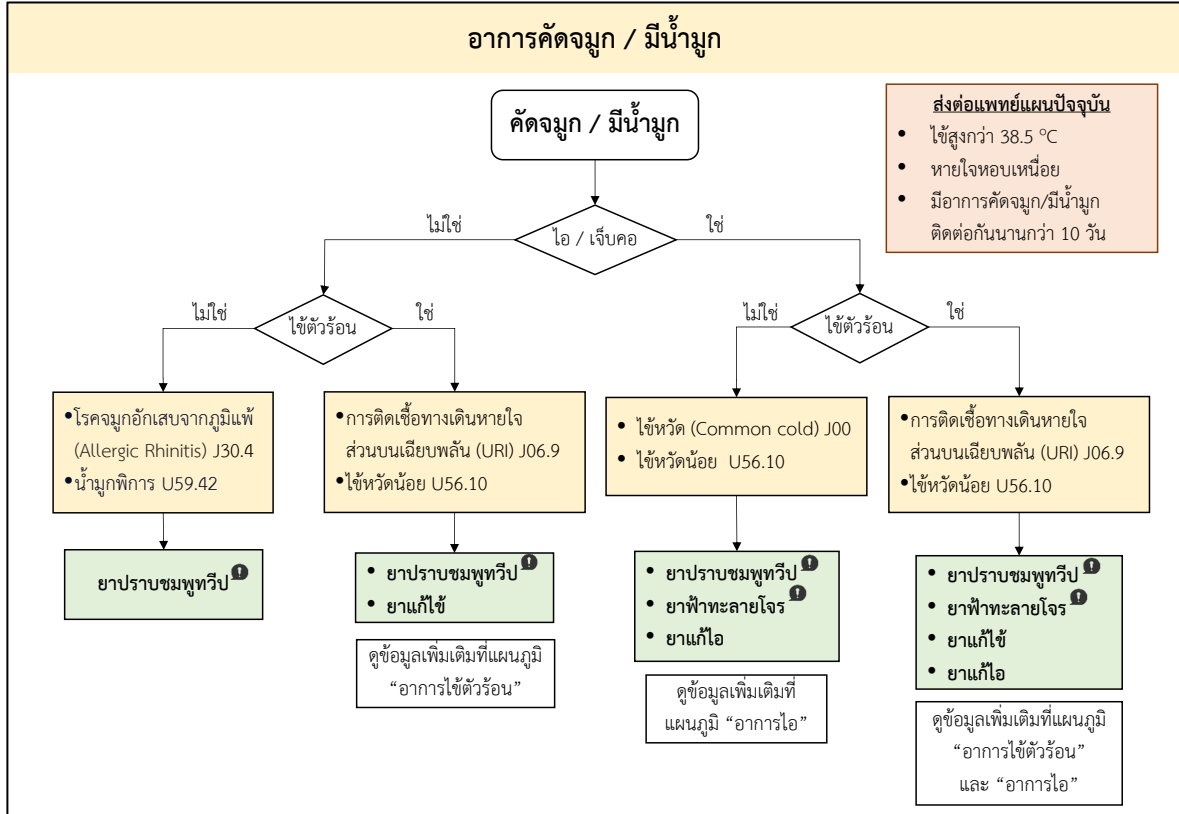
อาการในกลุ่มระบบทางเดินหายใจที่จะกล่าวถึงในที่นี้ ประกอบด้วย

- 1) อาการคัดจมูก/มีน้ำมูก
- 2) อาการไอ
- 3) อาการไข้ตัวร้อน

ซึ่งทั้ง 3 อาการ อาจเกิดต่อเนื่องหรือเกิดรวมกันได้ ซึ่งจะอธิบายต่อไปในรายละเอียดของแต่ละอาการ โดยพิจารณาจากอาการที่พบบ่อยสุดมากที่สุดมาก่อน และพิจารณาอาการร่วมอื่น ๆ ต่อไป เพื่อนำไปสู่การเลือกยาที่เหมาะสมกับผู้ป่วยแต่ละบุคคล

ทั้งนี้ รายการยาจากสมุนไพรตามบัญชียาหลักแห่งชาติในกลุ่มอาการเดียวกันสามารถใช้บรรเทาอาการนั้น ๆ ทดแทนกันได้ อย่างไรก็ตาม การอธิบายแนวทางการเลือกใช้ยาจากสมุนไพรให้ จะเลือกยาสมุนไพรให้เหมาะสมกับแต่ละอาการของผู้ป่วย

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการคัดจมูก/มีน้ำมูก”

คำอธิบายแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการคัดจมูก/มีน้ำมูก”

อาการคัดจมูก/มีน้ำมูก มักเป็นอาการระยะเริ่มต้นเมื่อผู้ป่วยโดนกระทบจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ซึ่งอาจมีอาการอื่นร่วมด้วย เช่น ไอ เจ็บคอ ไข้ตัวร้อน อาการเริ่มต้นที่พบได้บ่อยคือ “อาการคัดจมูก/มีน้ำมูก” ซึ่งมีการเลือกใช้ยาจากสมุนไพรที่แตกต่างกัน

คำนิยามตามการแพทย์แผนไทย

หวัด เป็นโรคที่กล่าวถึงในคัมภีร์ตักกาศิลาว่าด้วยอาการไข้ ให้สะบัดร้อน สะบัดหนาว (ครั้นเนื้อครั้นตัว มีอาการคล้ายจะเป็นไข้) ปวดศีรษะ ไอจาม มีน้ำมูก ซึ่งทางการแพทย์แผนไทยเรียกโรคนี้อีกว่า “ไข้หวัดน้อย” อีกโรคที่มักได้ยินคู่กันคือ “ไข้หวัดใหญ่” ซึ่งจะมีอาการรุนแรงกว่าไข้หวัดน้อย มีอาการเพิ่มเติม เช่น ตัวร้อน อาเจียน ปากแห้ง ปากเปื่อย ปากขม กินข้าวไม่ได้ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนไปของฤดูทั้งสาม คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว

นอกจากนี้คัมภีร์ตักกาศิลายังกล่าวถึง “ไข้ 3 ฤดู” คือ 1. ไข้ในคิมหันต์ฤดู (ฤดูร้อน เดือนเมษายนถึงกรกฎาคม) เป็นไข้เพื่อโลหิต 2. ไข้ในวิสาขะฤดู (ฤดูฝน เดือนสิงหาคมถึงพฤศจิกายน) เป็นไข้เพื่อลม และ 3. ไข้ในเหมันฤดู (ฤดูหนาว เดือนธันวาคมถึงมีนาคม) เป็นไข้เพื่อกำเดาแลเพื่อติพลง

อาการหวัด เป็นอาการที่เกิดเนื่องจากเสมหะสมุฏฐานกำเริบ (คอเสมหะ) ในเบื้องต้นผู้ป่วยจะมีอาการสะบัดร้อน สะท้านหนาว ปวดศีรษะ ไอ จาม มีน้ำมูก คอแห้ง ไอแห้ง ๆ หรือไอมีเสมหะเล็กน้อยสีขาว อ่อนเพลีย อาจมีอาการเบื่ออาหาร เชื่องซึม ในผู้ใหญ่ไม่ค่อยมีไข้ แต่ในเด็กเล็กอาจจะมีไข้ร่วมด้วย ซึ่งอาการเกิดจากปัจจัยภายนอกร่างกาย เช่น การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล การกระทบร้อน กระทบเย็นมากเกินไป การพักผ่อนไม่เพียงพอ

กลุ่มผู้ป่วยที่ส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน

1. สัญญาณชีพผิดปกติ

- อุณหภูมิร่างกาย สูงกว่า 38.5 องศาเซลเซียส
- อัตราการหายใจ มากกว่า 20 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 10 ครั้งต่อนาที
- อัตราการเต้นของหัวใจ (ชีพจร) มากกว่า 100 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 60 ครั้งต่อนาที
- ความดันโลหิต ต่ำกว่า 90/60 มิลลิเมตรปรอท หรือสูงกว่า 180/110 มิลลิเมตรปรอท

2. ตรวจร่างกายผิดปกติ

- ปากแห้งมาก คอแดงมาก ต่อมทอนซิลโตแดง และ/หรือ มีหนอง
- หนองไหลจากหู มีกลิ่นเหม็น
- ได้ยินเสียงครีตคราดในปอด หายใจเหนื่อยหอบ
- มีอาการคัดจมูก/มีน้ำมูก ติดต่อกันนานกว่า 10 วัน น้ำมูกมีกลิ่นเหม็นคาว น้ำมูกเป็นหนอง มีอาการปวดศีรษะ หรือปวดบริเวณโพรงจมูกหรือระหว่างคิ้วร่วมด้วย
- ไข้มีผื่นขึ้น ไข้มีจ้ำเลือด ไข้ร่วมกับต่อมน้ำเหลืองโต

3. มีอาการรุนแรงหรือสงสัยติดเชื้อแบคทีเรีย เช่น มีไข้สูงหรือไข้มากกว่า 3 วัน เจ็บคอมาก กลืนลำบาก ไอมาก เสมหะเขียว หูน้ำหนวก กดหรือเคาะที่หน้าผากและโหนกแก้มจะเจ็บมาก หอบเหนื่อย ไอมีเสมหะปนเลือด/หนอง

4. อาการไม่ดีขึ้น กลับมาเป็นซ้ำภายใน 48 ชั่วโมง

เกณฑ์การส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบันเมื่อรักษาแล้วอาการไม่หายหรือมีภาวะแทรกซ้อน

1. พบอาการไม่ดีขึ้น เช่น มีไข้ต่อเนื่อง ไข้ไม่ลด น้ำมูกเหนียวข้น ไอมาก
2. ไข้จากสาเหตุอื่น เช่น มีเลือดกำเดาไหล มีผื่นตุ่มขึ้นตามผิวหนังเป็นเม็ดเท่ายุ้งกัต หรือปวดศีรษะรุนแรง

3. หายใจทางจมูกไม่ได้ น้ำมูกและเสมหะมีสีเหลือง/เขียวข้น หูอื้อ ปวดหู
หูน้ำหนวก ปวดบริเวณหน้าผากและโหนกแก้มมาก
4. เจ็บคอมาก กลืนลำบาก คอแดงมากมีหนอง หรือรับประทานอาหารได้น้อย
5. พบภาวะแทรกซ้อนหรืออาการอื่น ๆ ตามดุลยพินิจของผู้ทำการรักษา เช่น
หายใจเหนื่อย หอบ หายใจลำบาก เจ็บแน่นหน้าอก หนองไหลจากหูมีกลิ่นเหม็น
ปวดบริเวณโพรงจมูกหรือระหว่างคิ้ว มีผื่น ต่อม้ำเหลืองโต เป็นต้น

แนวทางการใช้ยากลุ่มอาการคัดจมูก/มีน้ำมูก

ตามที่กล่าวถึงในคัมภีร์ตักกะศีลาว่าด้วย “ไข้ 3 ฤดู” ระบุว่าควรใช้ยารสร้อนนั้น
เมื่อพิจารณากับ “ยาปราบชมพูทวีป” ตามบัญชียาหลักแห่งชาติซึ่งมีสรรพคุณ “บรรเทา
อาการหวัดในระยะแรก และอาการที่เกิดจากการแพ้อากาศ” นั้น พบว่าตำรับยานี้มีตัวยา
รสร้อนคือพริกไทย ซึ่งเป็นไปตามที่ระบุในคัมภีร์ตักกะศีลาว่า ควรใช้ยารสร้อนในการรักษา
และยังมีสมุนไพรรชนิดอื่น ๆ ประกอบในตำรับที่ช่วยคุณฤทธิ์ยารสร้อนของยาไม่ให้อร้อน
มากเกินไป ยาปราบชมพูทวีปนี้จึงไม่ได้ทำให้ผู้รับประทานมีอุณหภูมิร่างกายเพิ่มสูงกว่าเดิม

กรณีที่ผู้ป่วยมีเพียง “อาการคัดจมูก/มีน้ำมูก” ไม่พบอาการร่วมอื่น ยาจากสมุนไพรร
ที่เหมาะสมในการเลือกใช้คือ ยาปราบชมพูทวีป แม้นี้จะมีรสร้อน แต่มีสมุนไพรรชนิดอื่น
จึงไม่ส่งผลให้ผู้รับประทานอุณหภูมิร่างกายสูงขึ้น

กรณีที่มีอาการไอ/เจ็บคอเป็นอาการร่วม สามารถใช้ยาปราบชมพูทวีปร่วมกับ
ยาฟ้าทะลายโจร ซึ่งมีข้อบ่งใช้สำหรับอาการหวัดในระยะเริ่มต้น และพิจารณารายละเอียด
ในการเลือกใช้ยาจากสมุนไพรรสำหรับบรรเทาอาการร่วม ได้ที่คำอธิบายของ “อาการไอ”

กรณีที่มีอาการไข้เป็นอาการร่วม สามารถพิจารณารายละเอียดในการเลือกใช้
ยาจากสมุนไพรรสำหรับบรรเทาอาการร่วม ได้ที่คำอธิบายของ “อาการไข้”

รายการยาสมุนไพรสำหรับ “อาการคัดจมูก/มีน้ำมูก”

1. ยาปราบชมพูทวีป

ข้อบ่งใช้	บรรเทาอาการหวัดในระยะแรก และอาการที่เกิดจากการแพ้อากาศ
วิธีใช้	รับประทานวันละ 3-4 กรัม แบ่งให้วันละ 3 ครั้ง หลังอาหาร เช้า กลางวัน เย็น
ข้อห้ามใช้	<ul style="list-style-type: none">- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก- ห้ามใช้เมื่อพบภาวะแทรกซ้อนจากการแพ้อากาศ เช่น ไชนส์อักเสบ การติดเชื้อแบคทีเรียที่มีอาการเจ็บบริเวณไซนัส ไข้สูง น้ำมูกและเสมหะเขียว
ข้อควรระวัง	<ul style="list-style-type: none">- ควรระวังการใช้กับผู้ป่วยโรคความดันเลือดสูง โรคหัวใจ โรคแผลเปื่อยแพปติก และโรคกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยารสร้อน- ควรระวังการใช้ยาเกินขนาดในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับไต หรือทางเดินปัสสาวะ เนื่องจากอาจเกิดพิษจากการบูร- ควรระวังการใช้ยานี้ ร่วมกับยา phenytoin propranolol theophylline และ rifampicin เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง
อาการไม่พึงประสงค์	แสบร้อนยอดอก

2. ยาฟ้าทะลายโจร

ข้อบ่งใช้	<ol style="list-style-type: none">1. บรรเทาอาการเจ็บคอ2. บรรเทาอาการของโรคหวัด (common cold)
วิธีใช้	ผงบด รับประทานครั้งละ 1.5–3 กรัม วันละ 4 ครั้ง หลังอาหารและก่อนนอน

สารสกัด ขนาด Andrographolide 60–120 มิลลิกรัมต่อวัน
โดยแบ่งให้ วันละ 3-4 ครั้ง หลังอาหาร รับประทาน
เป็นเวลา 5-7 วัน

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในผู้ที่มีอาการแพ้ฟ้าทะลายโจร เช่น มีผื่น ปากบวม
ตาบวม หน้าบวม
- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร เนื่องจากอาจทำ
ให้เกิดทารกวิรูปได้
- ห้ามใช้สำหรับแก้มะเร็งในกรณีต่าง ๆ ต่อไปนี้
 - 1) ผู้ป่วยที่มีอาการเจ็บคอเนื่องจากติดเชื้อ *Streptococcus*
group A
 - 2) ผู้ป่วยที่มีประวัติเป็นโรคไตอักเสบ เนื่องจากเคยติดเชื้อ
Streptococcus group A
 - 3) ผู้ป่วยที่มีประวัติเป็นโรคหัวใจห้มาติค
 - 4) ผู้ป่วยที่มีอาการเจ็บคอเนื่องจากการติดเชื้อแบคทีเรีย
และมีอาการรุนแรง เช่น มีตุ่มหนองในคอ มีไข้สูง และ
หนาวสั่น

คำเตือน

หากใช้ยานี้แล้วมีผื่น ปากบวม ตาบวม หน้าบวม ให้หยุดทันที
และพบแพทย์

อันตรกิริยา

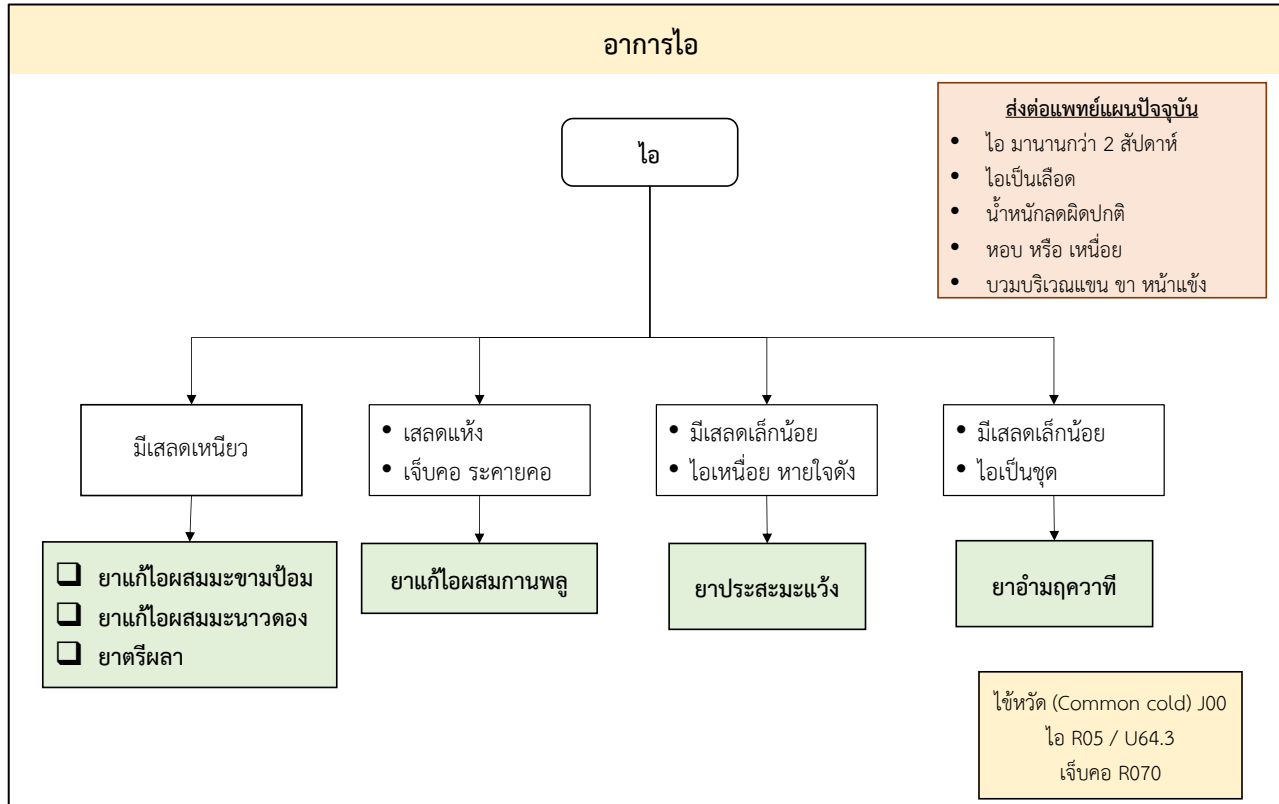
หากใช้ติดต่อกันเป็นเวลานาน อาจทำให้แขนขามีอาการชา
หรืออ่อนแรง

ข้อควรระวัง

- หากใช้ติดต่อกัน 3 วัน แล้วไม่หาย หรืออาการรุนแรงขึ้น
ระหว่างการใช้อย่าควรหยุดใช้ และพบแพทย์
- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับสารกันเลือดเป็นลิ่ม
(anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
(antiplatelets)

- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยาลดความดันเลือดเพราะอาจเสริมฤทธิ์กันได้
 - ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยาที่กระบวนการเมแทบอลิซึมผ่านเอนไซม์ Cytochrome P450 (CYP 450) เนื่องจากฟ้าทะลายโจรมีฤทธิ์ยับยั้งเอนไซม์ CYP 1A2, CYP 2C9 และ CYP 3A4
 - ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่มีอาการของตับผิดปกติ
- อาการไม่พึงประสงค์ อาจทำให้เกิดอาการผิดปกติของทางเดินอาหาร เช่น ปวดท้อง ท้องเสีย คลื่นไส้ เบื่ออาหาร วิงเวียนศีรษะ ใจสั่น และอาจเกิดลมพิษได้

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการไอ”

คำอธิบายแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการไอ”

อาการไอเป็นกลไกการตอบสนองของร่างกายอย่างหนึ่งต่อสิ่งผิดปกติในทางเดินหายใจและเป็นกลไกป้องกันที่สำคัญของร่างกายในการกำจัดเชื้อโรค เสมหะหรือสิ่งแปลกปลอมในทางเดินหายใจ รวมทั้งเป็นอาการที่นำผู้ป่วยมาพบแพทย์ได้บ่อยอีกอาการหนึ่ง นอกจากนี้อาการไอยังเป็นช่องทางที่สำคัญในการแพร่กระจายของการติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจ

คำนิยามตามการแพทย์แผนไทย

อาการไอในทางการแพทย์แผนไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทตามลักษณะอาการ โดยมีตำรับยาที่เหมาะสมกับแต่ละอาการแตกต่างกันได้ รายละเอียดดังนี้

1. ไอร่วมกับมีเสมหะเหนียวข้น
2. ไอร่วมกับมีเสมหะแห้ง เจ็บคอ ระคายคอ
3. ไอเหนื่อย หายใจดัง มีเสมหะเล็กน้อย
4. ไอเป็นชุด มีเสมหะเล็กน้อย เจ็บคอไม่มาก

กลุ่มผู้ป่วยที่ส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน

1. สัญญาณชีพผิดปกติ
 - อุณหภูมิร่างกาย สูงกว่า 38.5 องศาเซลเซียส
 - อัตราการหายใจ มากกว่า 20 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 10 ครั้งต่อนาที
 - อัตราการเต้นของหัวใจ (ชีพจร) มากกว่า 100 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 60 ครั้งต่อนาที
 - ความดันโลหิต ต่ำกว่า 90/60 มิลลิเมตรปรอท หรือสูงกว่า 180/110 มิลลิเมตรปรอท
2. ไอมานานกว่า 2 สัปดาห์
3. ไอเป็นเลือด
4. มีอาการหอบ หรือ เหนื่อย

5. มีลักษณะเสลดผิดปกติ เช่น เสลดเป็นหนอง มีกลิ่นเหม็น มีสีชมพู/แดง/น้ำตาลคล้ำ (สีสนิม)
6. น้ำหนักลดผิดปกติ
7. บวมบริเวณแขน ขา หน้าแข้ง

แนวทางการใช้ยากลุ่มอาการไอ

การเลือกใช้ยาในกลุ่มอาการไอตามบัญชียาหลักแห่งชาติโดยแบ่งตามลักษณะอาการ ดังนี้

1. ไอร่วมกับมีเสลดเหนียวข้น ใช้ตำรับยาที่ช่วยละลายเสมหะ มีรสเปรี้ยวนำ เช่น ยาแก้ไอผสมมะขามป้อม ยาแก้ไอผสมมะนาวดอก ยาตรีผลา
2. ไอร่วมกับมีเสลดแห้ง เจ็บคอ ระคายคอ ควรเลือกใช้ยาแก้ไอผสมกานพลู เนื่องจากกานพลูมีสรรพคุณแก้เจ็บคอระคายคอ
3. ไอเหนียว หายใจดัง มีเสลดเล็กน้อย ควรเลือกใช้ยาประสะมะแว้ง ซึ่งช่วยลดอาการอักเสบ บวม ของหลอดลมได้
4. ไอเป็นชุด มีเสลดเล็กน้อย ควรเลือกใช้ยาอำมฤควาที ซึ่งมีชะเอมเทศครึ่งหนึ่งของสูตรตำรับ ทำให้เสลดละลายตัวออก เร่งการหลั่งของเสลดใสซึ่งเป็นสารช่วยเคลือบหลอดลมให้ออกมามากขึ้น เสลดที่ติดอยู่ภายในลำคอจึงออกมาได้ง่าย

รายการยาสมุนไพรสำหรับ “อาการไอ”

1. ยาตรีผลา

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ

วิธีใช้

ชนิดผง

รับประทานครั้งละ 1-2 กรัม ชงน้ำร้อนประมาณ 120-200 มิลลิลิตร ทิ้งไว้ 3-5 นาที ดื่มในขณะยังอุ่น เมื่อมีอาการไอ ทุก 4 ชั่วโมง

ชนิดแคปซูล ชนิดเม็ด และชนิดลูกกลอน

รับประทานครั้งละ 300-600 มิลลิกรัม เมื่อมีอาการไอ
วันละ 3-4 ครั้ง

ข้อห้ามใช้	-
ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่ท้องเสียง่าย
อาการไม่พึงประสงค์	ท้องเสีย

2. ยาแก้ไอผสมมะขามป้อม

ข้อบ่งใช้	บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ
วิธีใช้	จิบเมื่อมีอาการไอ ทุก 4 ชั่วโมง
ข้อห้ามใช้	-
ข้อควรระวัง	- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่ท้องเสียง่าย เนื่องจากมะขามป้อมมีฤทธิ์เป็นยาระบาย - ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยเบาหวานที่ไม่สามารถควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดได้ เนื่องจากในสูตรตำรับมีน้ำตาลเป็นสารแต่งรส
อาการไม่พึงประสงค์	-

3. ยาแก้ไอผสมมะนาวดอง

ข้อบ่งใช้	บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ
วิธีใช้	อมครั้งละ 200-300 มิลลิกรัม เมื่อมีอาการไอ ทุก 4 ชั่วโมง
ข้อห้ามใช้	-
ข้อควรระวัง	- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่ต้องจำกัดการได้รับโซเดียมต่อวัน เช่น ผู้ป่วยโรคไต ผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง หากใช้ติดต่อกันเป็นเวลานาน

- ไม่ควรใช้ติดต่อกันนานเกิน 15 วัน หากอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

อาการไม่พึงประสงค์ -

4. ยาแก้ไอผสมกานพลู

- ข้อบ่งใช้ บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ
- วิธีใช้ อมครั้งละ 200-300 มิลลิกรัม เมื่อมีอาการไอ ทุก 4 ชั่วโมง
- ข้อห้ามใช้ -
- ข้อควรระวัง -
- อาการไม่พึงประสงค์ ท้องเสีย

5. ยาประสะมะแว้ง

- ข้อบ่งใช้ บรรเทาอาการไอ มีเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ ช่วยขับเสมหะ
- วิธีใช้ **ชนิดผง**
ผู้ใหญ่
รับประทานครั้งละ 1-1.4 กรัม เมื่อมีอาการ
เด็ก อายุ 6-12 ปี
รับประทานครั้งละ 200-400 มิลลิกรัม เมื่อมีอาการ
น้ำกระสายยาที่ใช้ ละลายน้ำมะนาวแทรกเกลือรับประทาน
ชนิดเม็ดและชนิดลูกกลอน
ผู้ใหญ่
รับประทานครั้งละ 1-1.4 กรัม เมื่อมีอาการ
เด็ก อายุ 6-12 ปี
รับประทานครั้งละ 200-400 มิลลิกรัม เมื่อมีอาการ
- ข้อห้ามใช้ -

- ข้อควรระวัง** - ไม่ควรใช้ติดต่อกันนานเกิน 15 วัน หากอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์
- ไม่ควรใช้น้ำมะนาวแทรกเกลือ กับผู้ป่วยที่ต้องจำกัดการใช้เกลือ
- อาการไม่พึงประสงค์** -

6. ยาอำมฤควาที

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ

วิธีใช้

ชนิดผง

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1 กรัม ละลายน้ำกระสายยา ควรดื่มขณะ ยังอุ่นอยู่ เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม ละลายน้ำกระสายยา ควรดื่มขณะยังอุ่นอยู่ เมื่อมีอาการ

น้ำกระสายยาที่ใช้ ละลายน้ำมะนาวแทรกเกลือ ใช้จิบหรือ กวาดคอ

ชนิดลูกกลอน

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1 กรัม เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม เมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

-

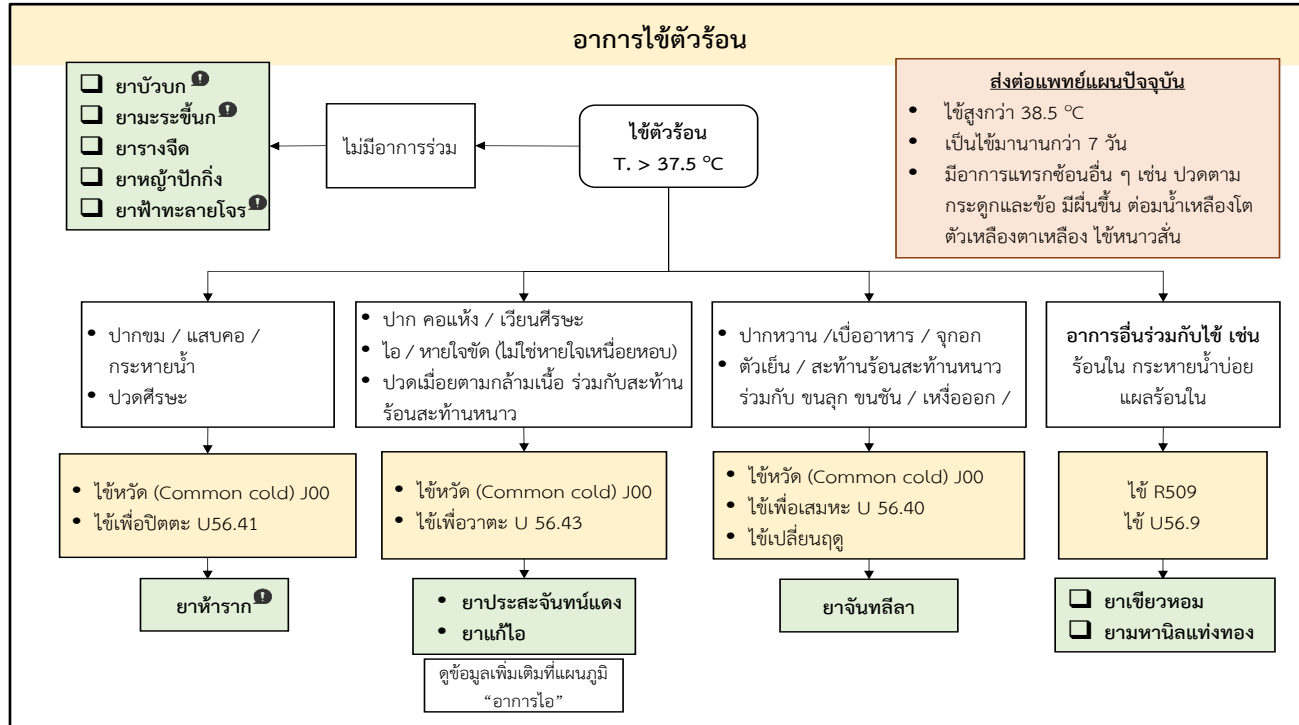
ข้อควรระวัง

ไม่ควรใช้น้ำมะนาวแทรกเกลือ กับผู้ป่วยที่ต้องจำกัดการใช้เกลือ

อาการไม่พึงประสงค์

-

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการไข้ตัวร้อน”

- กรณีที่ไม่มีรายการยานั้น ๆ สามารถใช้ตำรับยาอื่น เพื่อบรรเทา “อาการไข้” ได้
- กรณีมีอาการที่ไม่สามารถระบุตามสมุฏฐาน (กลุ่มอาการ) ข้างต้นได้ ให้ใช้ ยาจันทลีลา หรือยาอื่นที่มีสรรพคุณ “บรรเทาอาการไข้” ได้

คำอธิบายแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร

“กลุ่มอาการไข้ตัวร้อน”

อาการไข้ตัวร้อน คือ การที่ร่างกายมีอุณหภูมิสูงกว่า 37.5 องศาเซลเซียส (วัดทางปาก) โดยไข้เป็นอาการไม่ใช่โรค เป็นอาการที่ร่างกายตอบสนองเมื่อมีการเจ็บป่วยจากสาเหตุบางอย่าง ซึ่งเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ สาเหตุหนึ่งที่พบบ่อย คือ การติดเชื้อ การวินิจฉัยโรคจะประเมินจากอาการอื่นที่พบร่วมด้วย เช่น ผู้ป่วยที่มีไข้ ร่วมกับไอ น้ำมูก เจ็บคอ จะทำให้สงสัยว่าผู้ป่วยจะมีไข้จากการเป็นหวัด ถ้ามีไข้ร่วมกับปัสสาวะแสบขัด จะทำให้สงสัยว่ามีการติดเชื้อในทางเดินปัสสาวะ

คำนิยามตามการแพทย์แผนไทย

อาการไข้ ในทางการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความเจ็บป่วยที่เกิดจากสมุฏฐาน หากพิจารณาตามสมุฏฐานการเกิดโรค สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ไข้เพื่อเสมหะ ไข้เพื่อปิตตะ และไข้เพื่อวาตะ ซึ่งมีอาการและการเลือกใช้ยาจากสมุนไพรที่แตกต่างกันออกไป อาจมีทั้งอาการไข้ตัวร้อน หรือตัวไม่ร้อน อาการร่วมในแต่ละสมุฏฐานนั้นอาจไม่ปรากฏครบทุกอาการ โดยแนวทางการใช้ยาบรรเทาอาการไข้ สำหรับอาการไข้ตัวร้อนนี้ ผู้พิจารณาเลือกใช้ยาควรพิจารณาที่อาการหลักของผู้ป่วยเป็นสำคัญ

กลุ่มผู้ป่วยที่ส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน

1. ไข้สูงกว่า 38.5 องศาเซลเซียส
2. เป็นไข้นานกว่า 7 วัน
3. สัญญาณชีพผิดปกติ
 - อัตราการหายใจ มากกว่า 20 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 10 ครั้งต่อนาที
 - อัตราการเต้นของหัวใจ (ชีพจร) มากกว่า 100 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 60 ครั้งต่อนาที
 - ความดันโลหิต ต่ำกว่า 90/60 มิลลิเมตรปรอท หรือสูงกว่า 180/110 มิลลิเมตรปรอท

4. มีอาการแทรกซ้อนอื่น ๆ เช่น ปวดตามกระดูก/ข้อ/เท้า มีผื่นขึ้น ต่อมมน้ำเหลืองโต ตัวเหลืองตาเหลือง ไข้หนาวสั่น คอแข็ง มีภาวะช็อค (เหงื่อออก ตัวเย็น กระสับกระส่าย ชีพจรเบาและเร็ว ความดันโลหิตตก)
5. มีประวัติการเดินทางหรือเข้าไปยังพื้นที่แพร่ระบาดของโรคติดต่อ

แนวทางการใช้ยากลุ่มอาการไข้ตัวร้อน

การบรรเทาอาการไข้ตัวร้อนรวมถึงอาการร่วมต่าง ๆ ในทางการแพทย์แผนไทย มีหลายตำรับยาให้เลือกใช้ตามแต่ละสมุฏฐานของอาการนั้น แต่โดยส่วนใหญ่สมุนไพรที่ใช้จะมีรสขมและรสจืด และตำรับยาที่ใช้มีรสประธานคือ รสเย็น

สิ่งสำคัญที่ผู้พิจารณาเลือกใช้ยาต้องระลึกถึง คือ ภาวะแทรกซ้อนต่าง ๆ ของผู้ป่วยที่อาจนำไปสู่ภาวะเสี่ยงได้ ดังนั้นจึงต้องคัดกรองและตรวจร่างกายอย่างละเอียด หากไม่แน่ใจควรส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน เพื่อวินิจฉัยให้ชัดเจน เมื่อผู้ป่วยอยู่ในระยะปลอดภัยแล้วจึงดำเนินการรักษาด้วยยาจากสมุนไพรต่อไป

กรณีที่ต้องการบรรเทา “อาการไข้ตัวร้อน” สามารถเลือกใช้ยาจากสมุนไพรในกลุ่มนี้ได้ทุกชนิด แต่หากต้องการรักษาอาการร่วมอื่น ๆ ตามสมุฏฐานนั้น ก็สามารถเลือกใช้ยาให้เหมาะสม

กรณีที่มี อาการไข้ตัวร้อน ร่วมกับ อาการไอ สามารถพิจารณารายละเอียดในการเลือกใช้ยาจากสมุนไพรสำหรับบรรเทาอาการร่วม ได้ที่คำอธิบายของ “อาการไอ”

รายการยาสมุนไพรสำหรับ “อาการไข้ตัวร้อน”

1. ยาหาราก

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการไข้ กระทั่งพิษไข้

วิธีใช้

ชนิดผง

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1–1.5 กรัม ละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน เย็น เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ 6–12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม–1 กรัม ละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน เย็น เมื่อมีอาการ

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1–1.5 กรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน เย็น เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ 6–12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม–1 กรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน เย็น เมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

-

ข้อควรระวัง

- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก
- หากไข้ยาเป็นเวลานานเกิน 3 วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์
- ไม่แนะนำให้ใช้ในหญิงที่มีไข้ทับระดูหรือไขระหว่างมีประจำเดือน

อาการไม่พึงประสงค์

-

2. ยาประสะจันทน์แดง

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการไข้ตัวร้อน (ไข้พิษ) แก้อ่อนในกระหายน้ำ

วิธีใช้

ชนิดผง

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1 กรัม ละลายน้ำกระสายยา ควรดื่มขณะ
ยังอุ่นอยู่ ทุก 3-4 ชั่วโมง

เด็ก อายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม ละลายน้ำกระสายยา
ควรดื่มขณะยังอุ่นอยู่ ทุก 3-4 ชั่วโมง

น้ำกระสายที่ใช้ ใช้น้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ หรือน้ำดอกมะลิ

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1 กรัม ทุก 3-4 ชั่วโมง

เด็ก อายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม ทุก 3-4 ชั่วโมง

ข้อห้ามใช้

-

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้
- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก
- กรณีบรรเทาอาการไข้ ร้อนในกระหายน้ำ หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน 3 วันแล้ว อาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

อาการไม่พึงประสงค์

-

3. ยาจันทลีลา

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการไข้ตัวร้อน ไข้เปลี่ยนฤดู

วิธีใช้

ชนิดผง

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1-2 กรัม ละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่
ทุก 3-4 ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1 กรัม ละลายน้ำต้มสุก
ที่ยังอุ่นอยู่ ทุก 3-4 ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1-2 กรัม ทุก 3-4 ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1 กรัม ทุก 3-4 ชั่วโมง
เมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

-

ข้อควรระวัง

- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก
- หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน 3 วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

อาการไม่พึงประสงค์

-

ข้อมูลเพิ่มเติม

แนะนำให้ใช้ยาจันทลีลาได้ในหญิงที่มีไข้หวัดหรือไข้ระหว่างมีประจำเดือน

4. ยาเขียวหอม

ข้อบ่งใช้

1. บรรเทาอาการไข้ ร้อนในกระหายน้ำ
2. แก้พิษหัด พิษอีสุกอีใส (บรรเทาอาการไข้จากหัด และอีสุกอีใส)

วิธีใช้

ชนิดผง

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1 กรัม ละลายน้ำกระสายยา ควรดื่มขณะ
ยังอุ่นอยู่ ทุก 4–6 ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ 6–12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม ละลายน้ำกระสายยา ควรดื่ม
ขณะยังอุ่นอยู่ ทุก 4–6 ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

น้ำกระสายยาที่ใช้

- กรณีบรรเทาอาการไข้ ร้อนในกระหายน้ำ ใช้น้ำต้มสุก
ที่ยังอุ่นอยู่ หรือน้ำดอกมะลิ เป็นน้ำกระสายยา
- กรณีแก้พิษหัด พิษอีสุกอีใส ละลายน้ำรากผักชีต้ม
เป็นน้ำกระสายยา ทั้งรับประทานและชโลม

หมายเหตุ: การชโลมใช้ยาผงละลายน้ำ 1 ต่อ 3 แล้วชโลม
(ประพรม) ทัวตามตัวบริเวณที่ตุ่มใสยังไม่แตก

ชนิดเม็ด

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1 กรัม ทุก 4–6 ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

เด็ก อายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม ทุก 4–6 ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

-

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้

- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก
- หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน 3 วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

อาการไม่พึงประสงค์

ข้อมูลเพิ่มเติม

-
- ทางกรมแพทย์แผนไทย แนะนำให้ผู้ป่วยหัด อีสุกอีใส ห้ามรับประทานอาหารทะเล ไข่ และน้ำเย็น เนื่องจาก ผิดสำแดง
- ในเด็กอายุ 2-6 ขวบ อาจให้ยาโดยการชโลม ใช้ยาผงละลาย น้ำ 1 ต่อ 3 แล้วชโลม (ประพรม) ตามตัว ขณะมีไข้ตัวร้อน

5. ยามหานิลแห่งทอง

เงื่อนไขการใช้ยา กรณีแก้ไข้กาฬ (บรรเทาอาการไข้จากไข้กาฬ) ให้สั่งใช้ยาโดย แพทย์แผนไทย แพทย์แผนไทยประยุกต์ หรือผู้ประกอบการวิชาชีพเวชกรรมที่ผู้อำนวยการหรือหัวหน้าสถานพยาบาลมอบหมาย

ข้อบ่งชี้

1. แก้ไข้กาฬ หัด อีสุกอีใส (บรรเทาอาการไข้จากไข้กาฬ หัด และอีสุกอีใส)
2. แก้ไข้ แก้วร้อนใน กระหายน้ำ

วิธีใช้

ชนิดผง

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1.5-2 กรัม ละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหารเช้าและเย็น

เด็ก อายุ 6 - 12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1 กรัม ละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหารเช้าและเย็น

น้ำกระสายยา

กรณีแก้หัด และอีสุกอีใส ให้ละลายน้ำรากผักชีต้ม เป็นกระสาย

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1.5-2 กรัม วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

เด็ก อายุ 6 - 12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1 กรัม วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

-

ข้อควรระวัง

- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก
- หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน 3 วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

อาการไม่พึงประสงค์

-

6. ยาบวบ

ข้อบ่งใช้

แก้ไข้ แก้อ่อนใน ช้ำใน

วิธีใช้

ชนิดขง

รับประทานครั้งละ 2-4 กรัม ขงแช่น้ำร้อนประมาณ 120-200 มิลลิลิตร นาน 10 นาที วันละ 3 ครั้ง หลังอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

ชนิดแคปซูล

รับประทานครั้งละ 400 มิลลิกรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่แพ้พืชในวงศ์ Apiaceae (Umbelliferae) เช่น ยี่ห่วย ผักชี

อันตรกิริยา

- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยาที่มีผลต่อดับ ยาขับปัสสาวะ และยาที่มีผลข้างเคียงทำให้ง่วงนอน เพราะอาจเสริมฤทธิ์กันได้
- บั้วบกอาจเพิ่มระดับน้ำตาลและคอเลสเตอรอลในเลือด และทำให้ประสิทธิภาพของยาลดน้ำตาลและยาลดคอเลสเตอรอลลดลง
- ควรระวังการใช้ร่วมกับยาที่มีกระบวนการเมแทบอลิซึมผ่าน Cytochrome P450 (CYP 450) เนื่องจากบั้วบกมีฤทธิ์ยับยั้งเอนไซม์ CYP 2C9 และ CYP 2C19

ข้อควรระวัง

- ไม่แนะนำให้ใช้กับผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออกเนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก
- หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน 3 วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์
- หลีกเลี่ยงการใช้ยานี้ติดต่อกันเป็นเวลานาน เพราะอาจทำให้เกิดพิษต่อดับได้ในผู้ป่วยบางราย

อาการไม่พึงประสงค์

ง่วงนอน คลื่นไส้ อาเจียน แสบท้อง มวนท้อง ท้องอืด และปัสสาวะบ่อย

7. ยามะระขึ้นก

ข้อบ่งใช้

แก้ไข้ แก้อ่อนใน เจริญอาหาร

วิธีใช้

ชนิดซอง

รับประทานครั้งละ 1-2 กรัม แชน้ำร้อนประมาณ 120-200 มิลลิลิตร นาน 10 นาที วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหารเช้า กลางวัน และเย็น

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1 กรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในเด็กหรือหญิงให้นมบุตร เนื่องจากมีรายงานว่าทำให้ระดับน้ำตาลในเลือดลดลงอย่างมากจนเกิดอาการชักได้
อันตรกิริยา	ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยาลดน้ำตาลในเลือดชนิดรับประทาน (Oral Hypoglycemic Agents) อื่น ๆ หรือร่วมกับการฉีดอินซูลิน เพราะอาจทำให้เกิดการเสริมฤทธิ์กันได้
ข้อควรระวัง	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่แนะนำให้ใช้กับผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก - หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน 3 วันแล้ว อาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์ - ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยโรคตับ เพราะเคยมีรายงานว่าทำให้การเกิดตับอักเสบได้
อาการไม่พึงประสงค์	คลื่นไส้ วิงเวียน ซาปลายมือปลายเท้า hypoglycemic coma อาการชักในเด็ก ท้องเดิน ท้องอืด ปวดศีรษะ และอาจเพิ่มระดับเอนไซม์ gamma-glutamyl transferase และ alkaline phosphatase ในเลือดได้

8. ยารางจืด

ข้อบ่งใช้	ถอนพิษไข้ แก้อ่อนใน
วิธีใช้	<p>ชนิดซอง</p> <p>รับประทานครั้งละ 2-3 กรัม แขน้ำร้อน 120-200 มิลลิลิตร วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหารเช้า กลางวัน และเย็น หรือเมื่อมีอาการ</p> <p>ชนิดแคปซูล</p> <p>รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1 กรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร</p>
ข้อห้ามใช้	-

ข้อควรระวัง

- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก
- หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน 3 วันแล้ว อาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์
- ควรระวังการใช้ยานี้กับผู้ป่วยเบาหวาน เพราะอาจเกิดภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำ
- ควรระวังการใช้ยานี้กับผู้ป่วยที่ต้องใช้ยารักษาโรคอย่างต่อเนื่อง เพราะยาร่างจืดอาจเร่งการขับยาเหล่านั้น ออกจากร่างกาย ทำให้ประสิทธิผลของยาลดลง

อาการไม่พึงประสงค์

-

9. ยาหญ้าปักกิ่ง

ข้อบ่งใช้

แก้ไข้ แก้อ่อนใน

วิธีใช้

ชนิดซอง

รับประทานครั้งละ 2-3 กรัม แชน้ำร้อนประมาณ 120-200 มิลลิลิตร วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ชนิดแคปซูล

รับประทานครั้งละ 400 มิลลิกรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้

-

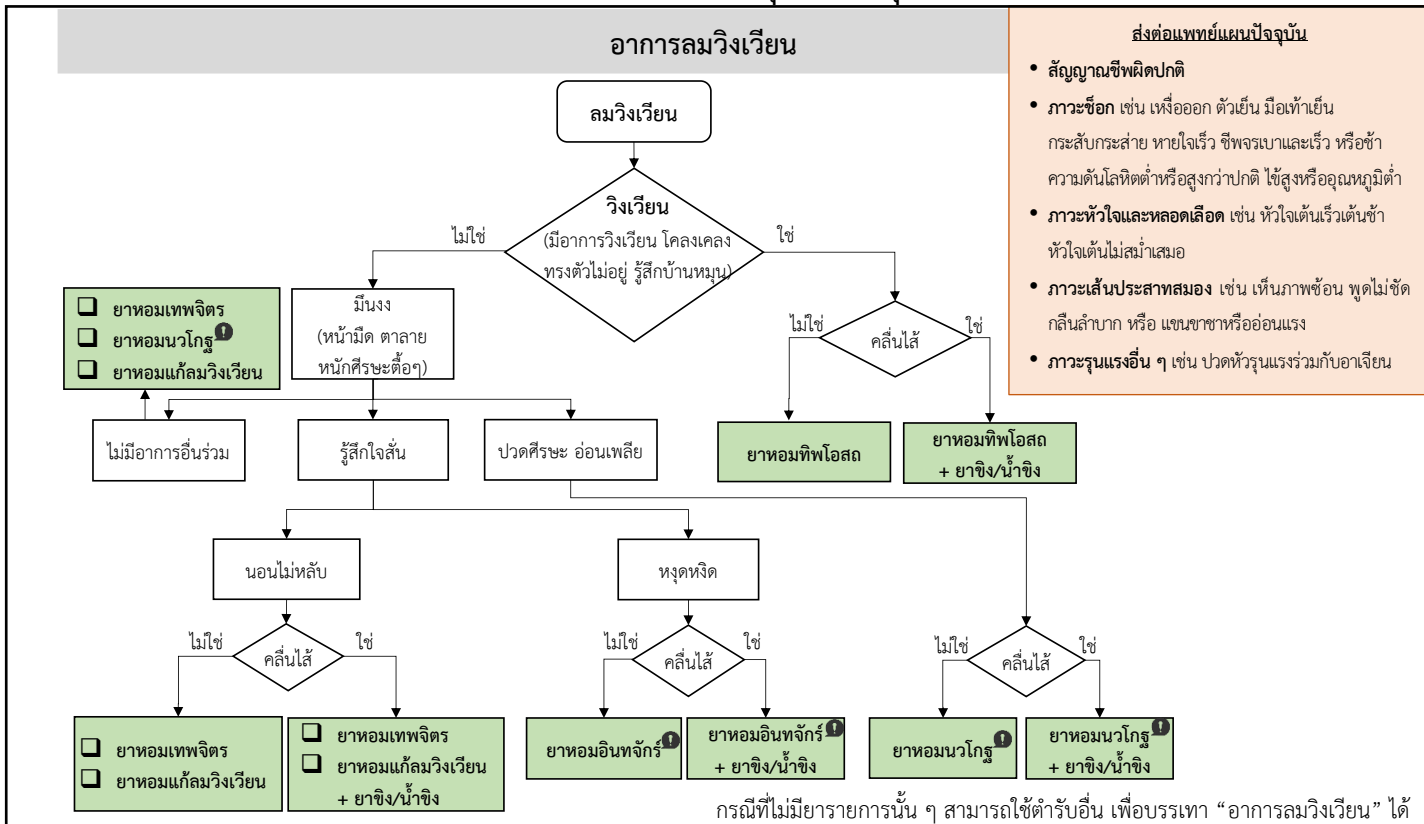
ข้อควรระวัง

- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก
- หากใช้ยาเป็นเวลานานเกิน 3 วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

อาการไม่พึงประสงค์

-

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการลมวิงเวียน”

- ส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน**
- สัญญาณชีพผิดปกติ
 - ภาวะช็อก เช่น เหงื่อออก ตัวเย็น มือเท้าเย็น กระสับกระส่าย หายใจเร็ว ชีพจรเบาและเร็ว หรือขาด ความดันโลหิตต่ำหรือสูงกว่าปกติ ไข้สูงหรืออุณหภูมิต่ำ
 - ภาวะหัวใจและหลอดเลือด เช่น หัวใจเต้นเร็วเต้นช้า หัวใจเต้นไม่สม่ำเสมอ
 - ภาวะเส้นประสาทสมอง เช่น เห็นภาพซ้อน พูดไม่ชัด กลืนลำบาก หรือ แขนขาชาหรืออ่อนแรง
 - ภาวะรุนแรงอื่น ๆ เช่น ปวดหัวรุนแรงร่วมกับอาเจียน

กรณีที่ไม่มียารายการนั้น ๆ สามารถใช้ตำรับอื่น เพื่อบรรเทา “อาการลมวิงเวียน” ได้

คำอธิบายแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยจากสมุนไพรร “กลุ่มอาการลมวิงเวียน”

มึนงงศีรษะ (dizziness)/ วิงเวียน (vertigo) หมายถึง มีอาการวิงเวียน ศีรษะตื้อหรือโหวง ๆ รู้สึกโคลงเคลง หน้ามืดตาลายคล้ายจะเป็นลม หรือรู้สึกวุ่นบ้านหมุนหรือสิ่งรอบข้างหมุน อาจมีอาการพะอืดพะอม คลื่นไส้ อาเจียนร่วมด้วย ซึ่งอาการเหล่านี้เกิดจากสาเหตุที่พบบ่อย ได้แก่ บ้านหมุนจากการเปลี่ยนท่า เมารถ เมาเรือ สาเหตุจากยา ความดันตก ในท่ายืน ไมเกรน ภาวะซีด ร่างกายอ่อนเพลีย พักผ่อนไม่เพียงพอ โรควิตกกังวล/ โรคกังวลทั่วไป

มึนงงศีรษะ (dizziness) เป็นคำรวม ๆ ที่หมายถึง อาการหน้ามืดตาลาย ศีรษะตื้อไม่แจ่มใส รู้สึกมึนงง และอาจมีอาการอื่นร่วมด้วย เช่น เหงื่อออก คลื่นไส้ อาเจียน

วิงเวียน (vertigo) หรือภาวะบ้านหมุน หมายถึง อาการวิงเวียน และเห็นพื้นหรือเพดานหมุน (จะรู้สึกเหมือนหัวหมุน) มักเป็นเพียงชั่ววูบเวลามีการเคลื่อนไหวศีรษะ อาจมีอาการคลื่นไส้ อาเจียนร่วมด้วย เมื่อตั้งคอตตรงหรืออนอนนิ่ง ๆ จะรู้สึกดีขึ้น

คำนิยามตามการแพทย์แผนไทย

อาการลมวิงเวียน เป็นอาการที่บ่งบอกถึงธาตุลมพิการ ซึ่งธาตุลมเป็นหนึ่งในสี่ธาตุอันเป็นองค์ประกอบของชีวิตที่เป็นพลังงาน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของธาตุทั้ง 4 หรือการเคลื่อนไหวของร่างกาย ธาตุลมพิการจะทำให้ระบบเลือดและลมในร่างกายเดินไม่สะดวก ซึ่งเป็นระบบไหลเวียนเลือดและระบบประสาทอัตโนมัติที่ส่งผลถึงการทำงานของหัวใจและการกระจายเลือดไปหล่อเลี้ยงร่างกาย อาการที่พบทั่วไปคือ วิงเวียนศีรษะ หน้ามืด ปวดศีรษะ เหตุที่ทำให้ธาตุลมพิการมักมาจากธาตุทั้ง 4 เสียสมดุลแล้วส่งผลต่อธาตุลม เช่น การพักผ่อนไม่เพียงพอ จะทำให้ธาตุไฟพิการ และส่งผลให้ธาตุลมพิการตามมา

กลุ่มผู้ป่วยที่ส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน

1. สัญญาณชีพผิดปกติ
 - อุณหภูมิร่างกาย สูงกว่า 37.5 องศาเซลเซียส หรือต่ำกว่า 36 องศาเซลเซียส
 - ความดันโลหิต ต่ำกว่า 90/60 มิลลิเมตรปรอท หรือความดันโลหิตสูงกว่า 160/90 มิลลิเมตรปรอท
 - หรือความดันช่วงบนต่างจากความดันช่วงล่างน้อยกว่า 30 มิลลิเมตรปรอท
 - อัตราการหายใจ มากกว่า 20 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 10 ครั้งต่อนาที
 - อัตราการเต้นของหัวใจ (ซีพจร) มากกว่า 100 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 60 ครั้งต่อนาที
2. มีภาวะช็อก หมายถึง อาการอ่อนเพลีย ลูกนึ่งหน้ามืด ผิวหนังซีดเผือด เหงื่อออก ตัวเย็น มือเท้าเย็น กระหายน้ำ กระสับกระส่าย ปัสสาวะออกน้อย ไม่ค่อยรู้สึกตัว หายใจเร็ว ซีพจรเบาและเร็ว และความดันต่ำกว่าปกติ
3. มีประวัติหรือตรวจพบความผิดปกติของหัวใจ เช่น หัวใจเต้นเร็วเต้นช้า หัวใจเต้นไม่สม่ำเสมอ
4. มีลักษณะการเต้นของซีพจรที่ไม่สม่ำเสมอ ทางกรมแพทย์แผนไทยจะตรวจร่างกาย โดยการจับซีพจรเพิ่มเติม เพื่อดูลักษณะการเต้นของหัวใจ เช่น ซีพจรเต้นเร็วและเต้นช้าสลับกัน ซีพจรเต้นไม่สม่ำเสมอ ซีพจรเต้นและหยุดเป็นช่วง ๆ หรือซีพจรเต้นเบาและต้องกดลึก
5. มีอาการผิดปกติของเส้นประสาทสมอง เช่น เห็นภาพซ้อน พูดไม่ชัด กลืนลำบาก หรือแขนขาชาหรืออ่อนแรง
6. มีภาวะรุนแรงอื่น ๆ เช่น ปวดหัวรุนแรง ร่วมกับอาการอาเจียน

เกณฑ์การส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบันเมื่อรักษาแล้วอาการไม่ดีขึ้นหรือมีภาวะแทรกซ้อน

1. มีอาการไม่ดีขึ้นใน 1 สัปดาห์หลังจากรับการรักษา
2. ระหว่างการรักษามีอาการของภาวะช็อก มีความผิดปกติของหัวใจ มีลักษณะการเต้นของซีพจรที่ไม่สม่ำเสมอ มีอาการผิดปกติของเส้นประสาทสมอง หรือมีภาวะรุนแรงอื่น ๆ ตามที่กล่าวข้างต้น

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพรกลุ่มอาการลมวิงเวียน

แนวทางการใช้ยาจากสมุนไพรกลุ่มอาการลมวิงเวียนนี้ เริ่มจากการวินิจฉัยแยกอาการ โดยเรียงตามลำดับความรุนแรงของอาการ ซึ่งอาการวิงเวียนหรือภาวะบ้านหมุน (vertigo) เป็นอาการที่มีความรุนแรง และพบได้บ่อย จึงทำการวินิจฉัยแยกภาวะบ้านหมุน (vertigo) ออกจากอาการลมวิงเวียนแบบอื่นก่อน แล้วตามด้วยอาการร่วมอื่น ๆ เช่น รู้สึกใจสั่น นอนไม่หลับ หงุดหงิด ปวดศีรษะ อ่อนเพลีย และคลื่นไส้ จึงสามารถแบ่งแนวทางการใช้ยาสมุนไพรตามกลุ่มอาการออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มอาการวิงเวียน (มีอาการวิงเวียน โคลงเคลง ทรงตัวไม่อยู่ รู้สึกบ้านหมุน) ให้ยาหอมทิพโอสถ และหากมีอาการคลื่นไส้ร่วมด้วย ให้รับประทานยาชิงหรือน้ำชิงเป็นน้ำกระสายยาเพิ่มเติม
2. กลุ่มอาการมึนงง (มีอาการหน้ามืด ตาลาย หนักศีรษะตื้อ ๆ) การจ่ายยาจะสอบถามประวัติและตรวจร่างกายเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลสมุฏฐานอื่น ๆ หรืออาการร่วมได้แก่

2.1 กรณีรู้สึกใจสั่น

- มีอาการมึนงง รู้สึกใจสั่น และนอนไม่หลับ ให้ยาหอมเทพจิตร หรือยาหอมแก้ลมวิงเวียน หากมีอาการคลื่นไส้ร่วมด้วย ให้รับประทานยาชิงหรือน้ำชิงเป็นน้ำกระสายยาเพิ่มเติม
- มีอาการมึนงง รู้สึกใจสั่น และหงุดหงิด ให้ยาหอมอินทจักร์ หากมีอาการคลื่นไส้ร่วมด้วย ให้รับประทานยาชิงหรือน้ำชิงเป็นน้ำกระสายยาเพิ่มเติม

2.2 กรณีปวดศีรษะ อ่อนเพลีย ให้ยาหอมนวโกฐ และหากมีอาการคลื่นไส้ร่วมด้วย ให้รับประทานยาชิงหรือน้ำชิงเป็นน้ำกระสายยาเพิ่มเติม

2.3 กรณีไม่มีอาการอื่นร่วม ให้ยาหอมเทพจิตร ยาหอมนวโกฐ และยาหอมแก้ลมวิงเวียน

หมายเหตุ กรณีที่ไม่มีรายการนั้น ๆ สามารถใช้ตำรับอื่น เพื่อบรรเทา “อาการลมวิงเวียน” ได้

รายการยาจากสมุนไพร “กลุ่มอาการลมวิงเวียน”

1. ยาหอมเทพจิตร

ข้อบ่งใช้

แก้ลมกองละเอียด ได้แก่ อาการหน้ามืด ตาลาย สวิงสวาย (อาการที่รู้สึกใจหวิว วิงเวียน คลื่นไส้ ตาพร่าจะเป็นลม) ใจสั่น และบำรุงดวงจิตให้ชุ่มชื้น

วิธีใช้

ชนิดผง

รับประทานครั้งละ 1-1.4 กรัม ละลายน้ำดื่มสุกที่ยังอุ่นอยู่ เมื่อมีอาการทุก 3-4 ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง

ชนิดเม็ด

รับประทานครั้งละ 1-1.4 กรัม เมื่อมีอาการ ทุก 3-4 ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง

ข้อห้ามใช้

-

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้

อาการไม่พึงประสงค์

-

2. ยาหอมแก้ลมวิงเวียน

ข้อบ่งใช้

แก้ลมวิงเวียน อ่อนเพลีย นอนไม่หลับ

วิธีใช้

ชนิดผง

รับประทานครั้งละ 600 มิลลิกรัม-1 กรัม ละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ เมื่อมีอาการทุก 3-4 ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง

ชนิดเม็ด

รับประทานครั้งละ 600 มิลลิกรัม-1 กรัม เมื่อมีอาการทุก 3 -4 ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง

ข้อห้ามใช้

-

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)

- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้

อาการไม่พึงประสงค์

-

3. ยาหอมทิพโอสถ

ข้อบ่งใช้

แก้ลมวิงเวียน

วิธีใช้

ชนิดผง

รับประทานครั้งละ 1-1.4 กรัม ละลายน้ำกระสายยา ควรดื่มขณะยังอุ่นอยู่ เมื่อมีอาการ ทุก 3-4 ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง

น้ำกระสายยาที่ใช้ น้ำดอกไม้มหรือน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่

ชนิดเม็ด

รับประทานครั้งละ 1-1.4 กรัม เมื่อมีอาการ ทุก 3-4 ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง

ข้อห้ามใช้

-

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้

อาการไม่พึงประสงค์

-

4. ยาหอมนวโกฐ

ข้อบ่งใช้

1. แก้มวิงเวียน คลื่นเหียน อาเจียน (ลมจุกแน่นในอก) ในผู้สูงอายุ
2. แก้มปลายไข้ (หลังจากฟื้นไข้แล้วยังมีอาการ เช่น คลื่นเหียน วิงเวียน เบื่ออาหาร ท้องอืด และอ่อนเพลีย)

วิธีใช้

ชนิดผง

รับประทานครั้งละ 1-2 กรัม ละลายน้ำกระสาย หรือน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ เมื่อมีอาการทุก 3-4 ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง

น้ำกระสายยาที่ใช้

- กรณีแก้มวิงเวียน คลื่นเหียน อาเจียน (ลมจุกแน่นในอก) ในผู้สูงอายุ ใช้น้ำลูกผักชี (15 กรัม) หรือเทียนดำ (15 กรัม) ต้มเป็นน้ำกระสายยา
- กรณีแก้มปลายไข้ ใช้น้ำกันสะเดา (33 กรัม หรือ 15 กรัม) ลูกกระตอม (7 ลูก หรือ 15 กรัม) และเถาอบระพีต (7 องคุลี หรือ 15 กรัม) ต้มเป็นน้ำกระสายยา

ชนิดเม็ด

รับประทานครั้งละ 1-2 กรัม ทุก 3-4 ชั่วโมง เมื่อมีอาการ
ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ และผู้ที่มิใช่

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้

อาการไม่พึงประสงค์

-

5. ยาหอมอินทจักร์

ข้อบ่งใช้

1. แก้อลมบาดทะจิต
2. แก้อคลื่นเหียนอาเจียน
3. แก้อลมจุกเสียด

วิธีใช้

ชนิดผง

รับประทานครั้งละ 1-2 กรัม ละลายน้ำกระสายยา ควรดื่มขณะ
ยังอุ่นอยู่ หรือละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ เมื่อมีอาการ
ทุก 3-4 ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง

น้ำกระสายยาที่ใช้

- กรณีแก้อลมบาดทะจิต ใช้ น้ำดอกมะลิ
- กรณีแก้อคลื่นเหียนอาเจียน ใช้ น้ำลูกผักชี เทียนดำต้ม
- กรณีแก้อลมจุกเสียด ใช้ น้ำขิงต้ม

ชนิดเม็ด

รับประทานครั้งละ 1-2 กรัม ทุก 3-4 ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์

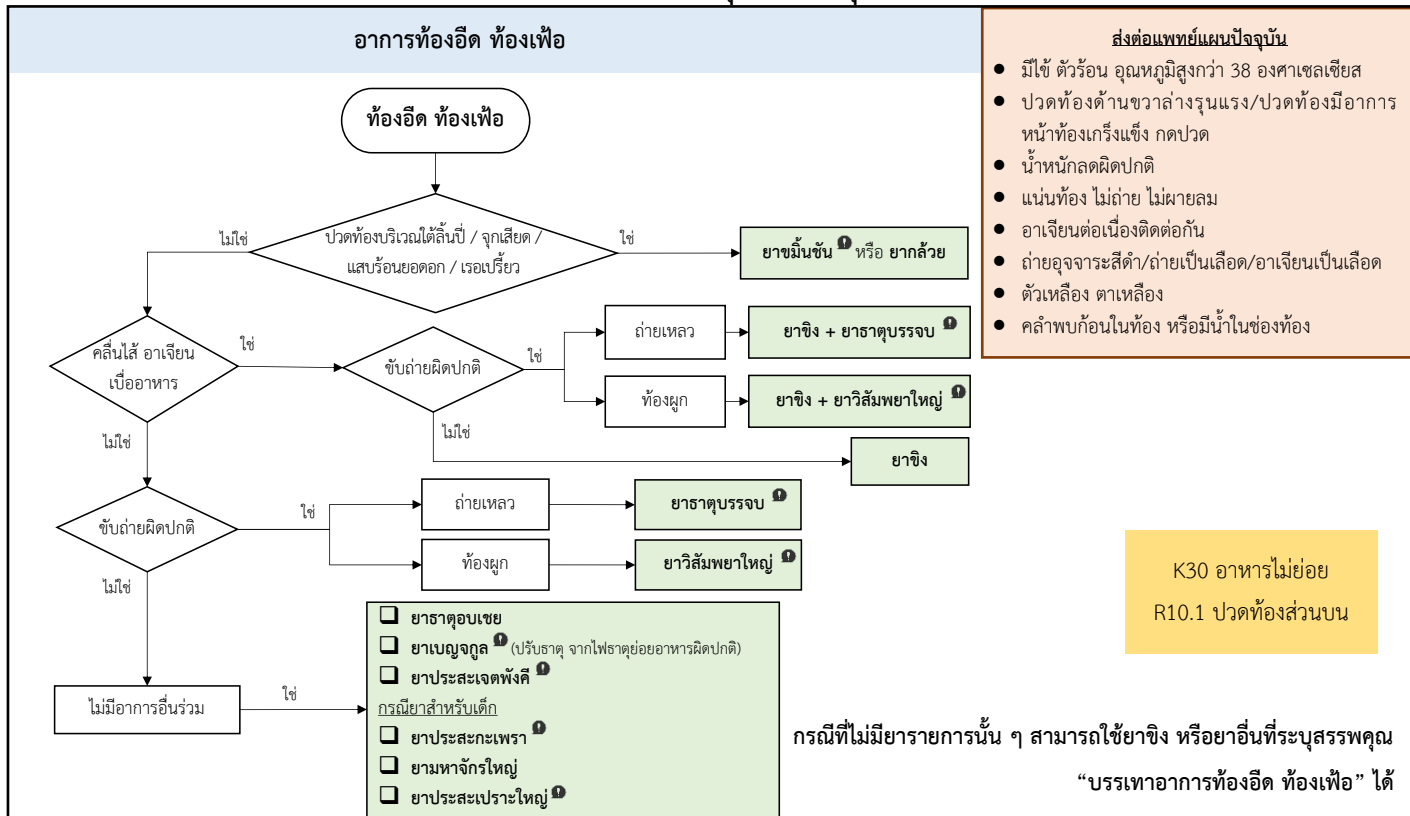
ข้อควรระวัง

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้

อาการไม่พึงประสงค์

-

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ”

คำอธิบายแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ”

อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นภาวะที่เกี่ยวข้องกับอาการของโรคอาหารไม่ย่อย (Dyspepsia) หรือโรคลำไส้แปรปรวน (Irritability Bowel Disease : IBD) หมายถึง อาการปวดท้องหรือไม่สบายท้องที่มีสาเหตุมาจากความผิดปกติของกระเพาะอาหารหรือลำไส้เล็กส่วนต้น ได้แก่ อาการปวดท้องบริเวณใต้ลิ้นปี่ อาการแสบร้อนท้องบริเวณใต้ลิ้นปี่ อาการแน่นหรืออึดอัดท้องหลังมื้ออาหาร ซึ่งมักมีอาการเรื้อรังหรือเป็น ๆ หาย ๆ ซึ่งอาจมีอาการทางระบบทางเดินอาหารอื่นร่วมด้วย เช่น คลื่นไส้ อาเจียน เบื่ออาหาร แน่นท้อง แสบร้อนช่องอก ท้องผูก เป็นต้น

คำนิยามตามหลักการแพทย์แผนไทย

อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ หมายถึง อาการไม่สบายท้อง จุกเสียด แน่นท้อง อาจมีอาการเรอและผายลมผิดปกติร่วมด้วย ในทางการแพทย์แผนไทยอาจเกิดจากไฟธาตุย่อยอาหารทำงานไม่ปกติ ทำให้การเผาผลาญอาหารได้ไม่สมบูรณ์ ทำให้การเคลื่อนของลำไส้ผิดปกติ ส่งผลให้เกิดอาการปวดท้อง จุกเสียด แน่นเฟ้อ จุกอก พะอืดพะอม อาจมีอาการเรอหรือผายลมบ่อย ๆ ในทางการแพทย์แผนไทยจัดเป็นความผิดปกติที่เกิดจากลมกองหยาบ

กลุ่มผู้ป่วยที่ส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน

1. สัญญาณชีพผิดปกติ
 - อุณหภูมิร่างกายสูงกว่า 38 องศาเซลเซียส
 - อัตราการหายใจ มากกว่า 20 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 10 ครั้งต่อนาที
 - ชีพจรเต้นเร็ว มากกว่า 90 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 60 ครั้งต่อนาที
 - ความดันโลหิตต่ำกว่า 90/60 มิลลิเมตรปรอท หรือสูงกว่า 180/110 มิลลิเมตรปรอท
2. อาการปวดท้องรุนแรงที่แสดงถึงการอักเสบ เช่น ไล่ติ่งอักเสบ ลำไส้อักเสบ ช่องท้องอักเสบ ตับอักเสบ ตับอ่อนอักเสบ ที่มีอาการปวดท้องด้านขวาล่างรุนแรงหรือ ปวดท้องมีอาการหน้าท้องแข็งเกร็ง กดปวด

3. ลำไส้อุดตัน : แน่นท้อง ไม่ถ่าย ไม่ผายลม อาเจียนต่อเนื่องติดต่อกัน
4. เลือดออกในทางเดินอาหาร : ถ่ายอุจจาระสีดํา หรือ ถ่ายเป็นเลือด หรือ อาเจียนเป็นเลือด หรือ อาเจียนเป็นสีดํา
5. ปวดชายโครงขวา ตัวเหลือง ตาเหลือง ตับโต
6. น้ำหนักลดผิดปกติอย่างชัดเจนภายใน 6-12 เดือน
7. คลำพบก้อนในท้อง หรือมีน้ำในช่องท้อง

เกณฑ์การส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบันเมื่อรักษาแล้วอาการไม่ดีขึ้นหรือมีภาวะแทรกซ้อน

1. มีอาการปวดรุนแรงหรือตำแหน่งปวดเปลี่ยนไป
2. มีอาการอาเจียนอย่างต่อเนื่อง หรือ กลืนอาหารลำบาก หรือ กลืนอาหารไม่ได้
3. มีภาวะซีด ตัวเหลือง ตาเหลือง
4. คลำพบบวม ม้าม และต่อมน้ำเหลืองโต
5. น้ำหนักลดลงอย่างชัดเจน
6. คลำพบก้อนในท้อง ขนาดท้องโตขึ้นอย่างชัดเจน

แนวทางการใช้ยากลุ่มอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ

หลักการเลือกจ่ายยาสำหรับอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ เพื่อบรรเทาอาการและใช้ยาเพื่อรักษาตามสาเหตุการเกิดโรค ดังนี้

- 1) กรณีมีอาการปวดท้องบริเวณใต้ลิ้นปี่ จุกเสียด แสบร้อนยอดอก เรอเปรี้ยว ไม่ควรใช้ยารสเผ็ดร้อนมากเกินไปที่จะทำให้เกิดการระคายเคืองทางเดินอาหาร จึงควรเลือกใช้ **ยาขมิ้นชัน** หรือ **ยากล้วย** ซึ่งมีสรรพคุณช่วยรักษาแผลในกระเพาะอาหารและลำไส้
- 2) กรณีมีอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ร่วมกับคลื่นไส้ อาเจียน
 - หากไม่มีความผิดปกติที่เกี่ยวข้องกับการขับถ่าย ควรเลือกใช้ยาขิง เพื่อบรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ และบรรเทาอาการคลื่นไส้ อาเจียน
 - หากมีอาการถ่ายเหลวร่วมด้วย ควรเลือกใช้ยาขิง และ ยาธาตุบรรจบ เพื่อช่วยขับลม บรรเทาอาการคลื่นไส้ อาเจียน และบรรเทาอาการท้องเสีย

- หากมีอาการท้องผูกร่วมด้วย ควรเลือกใช้ยาขิง และ ยาวิสัมพยาใหญ่ เพื่อช่วยขับลม บรรเทาอาการคลื่นไส้ อาเจียน และบรรเทาอาการท้องผูก
- 3) กรณีมีอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ร่วมกับถ่ายเหลว ควรเลือกใช้ยารธาตุบรรจบ เพื่อช่วยขับลมและบรรเทาอาการท้องเสีย
- 4) กรณีมีอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ร่วมกับท้องผูก ควรเลือกใช้ยาวิสัมพยาใหญ่ เพื่อช่วยขับลมและบรรเทาอาการท้องผูก
- 5) กรณีมีอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ที่ไม่มีอาการทางระบบทางเดินอาหารอื่นร่วมด้วย

สำหรับผู้ใหญ่ ควรเลือกใช้ ยารธาตุบะเชย ยาเบญจกุล หรือ ยาประสะเจตพังคี

สำหรับเด็ก ควรเลือกใช้ ยาประสะกะเพรา หรือ ยามหาจักรใหญ่ หรือ ยาประสะเประใหญ่ หรือใช้ยามหาหิงคุ์เป็นยาสำหรับทาท้อง

*กรณีที่ไม่มียารายการนั้น ๆ สามารถเลือกใช้ ยาขิง หรือ ตำรับยาอื่นที่มีสรรพคุณบรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ

รายการยาจากสมุนไพร “กลุ่มอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ”

1. ยาขมิ้นชัน

ข้อบ่งใช้	บรรเทาอาการแน่นจุกเสียด ท้องอืด ท้องเฟ้อ
วิธีใช้	รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1 กรัม วันละ 4 ครั้ง หลังอาหารและก่อนนอน
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้กับผู้ที่ท่อน้ำดีอุดตัน หรือผู้ที่ไวต่อยานี้
ข้อควรระวัง	- ควรระวังการใช้กับผู้ป่วยโรคนิ่วในถุงน้ำดี ยกเว้นภายใต้การดูแลของแพทย์ - ควรระวังการใช้กับหญิงตั้งครรภ์ ยกเว้นภายใต้การดูแลของแพทย์ - ควรระวังการใช้กับเด็ก เนื่องจากยังไม่มีข้อมูลด้านประสิทธิภาพและความปลอดภัย

อันตรกิริยา

- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยาที่กระบวนกรเมแทบอลิซึมผ่านเอนไซม์ Cytochrome P450 (CYP 450) เนื่องจากสาร curcumin ยับยั้งเอนไซม์ CYP 3A4, CYP 1A2 แต่กระตุ้นเอนไซม์ CYP 2A6
- ควรระวังการใช้ยาร่วมกับยารักษาโรคมะเร็งบางชนิด เช่น doxorubicin, chlormethine, cyclophosphamide และ camptothecin เนื่องจาก curcumin อาจมีผลต้านฤทธิ์ยาดังกล่าว

อาการไม่พึงประสงค์ ผิวหนังอักเสบจากการแพ้

2. ยากล้วย

ข้อบ่งใช้

รักษาแผลในกระเพาะอาหาร

วิธีใช้

รับประทานครั้งละ 10 กรัม ชงในน้ำร้อน 120-200 มิลลิลิตร วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้

-

ข้อควรระวัง

- ไม่ควรใช้กับผู้ท้องผูก หรือผู้ที่มีภาวะลำไส้อุดตัน
- การรับประทานยานี้ติดต่อกันนาน ๆ อาจทำให้ท้องอืดได้

อาการไม่พึงประสงค์ ท้องอืด

3. ยาขิง

ข้อบ่งใช้

1. บรรเทาอาการท้องอืด ขับลม แน่นจุกเสียด
2. ป้องกันและบรรเทาอาการคลื่นไส้ อาเจียน ที่มีสาเหตุจากการเมารถ เมาเรือ

วิธีใช้

3. ป้องกันอาการคลื่นไส้ อาเจียน หลังการผ่าตัด

บรรเทาอาการท้องอืด ขับลม แน่นจุกเสียด

รับประทานวันละ 2-4 กรัม

ป้องกันและบรรเทาอาการคลื่นไส้ อาเจียน ที่มีสาเหตุจากการเมารถ เมาเรือ

รับประทานวันละ 1 กรัม ก่อนเดินทาง 30 นาที-1 ชั่วโมง หรือเมื่อมีอาการ

ป้องกันอาการคลื่นไส้ อาเจียน หลังการผ่าตัด

รับประทานครั้งละ 1 กรัม ก่อนการผ่าตัด 1 ชั่วโมง

ข้อห้ามใช้

-

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ยานี้ ร่วมกับสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้กับผู้ป่วยโรคหัวใจในถุงน้ำดี ยกเว้นภายใต้การดูแลของแพทย์
- ไม่แนะนำให้รับประทานในเด็กอายุต่ำกว่า 6 ขวบ

อาการไม่พึงประสงค์

อาการแสบร้อนบริเวณทางเดินอาหาร อาการระคายเคืองบริเวณปากและคอ

4. ยาเบญจกูล

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ

วิธีใช้

ชนิดชง

รับประทานครั้งละ 1.5-2 กรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหาร เข้ากลางวัน เย็น

ชนิดผง ชนิดแคปซูล ชนิดเม็ด และชนิดลูกกลอน

รับประทานครั้งละ 800 มิลลิกรัม-1 กรัม วันละ 3 ครั้ง

หลังอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กเล็ก

ข้อควรระวัง

- ควรระมัดระวังการใช้ในผู้ที่ร้อนในง่าย และการใช้ในฤดูร้อน เนื่องจากอาจทำให้ธาตุไฟกำเริบ
- ไม่ควรรับประทานติดต่อกันนานเกิน 7 วัน

อาการไม่พึงประสงค์

-

5. ยาธาตุบรรจบ

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ

วิธีใช้

ชนิดผง

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1 กรัม ละลายน้ำกระสายยา ควรดื่มขณะยังอุ่นอยู่ หรือละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น เมื่อมีอาการ

เด็กอายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม ละลายน้ำกระสายยา ควรดื่มขณะยังอุ่นอยู่ หรือละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น เมื่อมีอาการ

น้ำกระสายยาที่ใช้

กระเทียม 3 กลีบ พุชชงน้ำร้อน หรือใช้ใบกะเพราต้ม

ชนิดแคปซูลและชนิดลูกกลอน

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1 กรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น เมื่อมีอาการ

เด็กอายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน เย็น เมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ และผู้ที่มิใช่

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
- ในกรณีท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ ใช้ไม่เกิน 1 วัน หากอาการไม่ดีขึ้นควรปรึกษาแพทย์

อาการไม่พึงประสงค์

-

6. ยาวีสัมพญาใหญ่

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด

วิธีใช้

รับประทานครั้งละ 1 กรัม ละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ หรือผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอน ทุก 4 ชั่วโมง

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยา phenytoin, propranolol, theophylline และ rifampicin เนื่องจากตำรับนี้มีดีปัสในปริมาณสูง

อาการไม่พึงประสงค์

-

7. ยาประสะเจตพังคี

ข้อบ่งใช้

แก้จุกเสียด ขับผายลม

วิธีใช้

ชนิดผง

รับประทานครั้งละ 1 กรัม ละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

รับประทานครั้งละ 1 กรัม วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ และผู้มีไข้

ข้อควรระวัง

ควรระมัดระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

อาการไม่พึงประสงค์

-

8. ยาประสะเปราะใหญ่

ข้อบ่งใช้

ถอนพิษไข้ตานซางสำหรับเด็กที่มีอาการไข้ต่ำ ๆ อาการปวดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ ถ่ายเหลวกระปริบกระปรอย เบื่ออาหาร

วิธีใช้

ชนิดผงและชนิดเม็ด (แบบอัดเปียก)

เด็กอายุ 1-5 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1 กรัม ละลายน้ำดอกไม้เทศ หรือน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ ควรดื่มขณะยังอุ่นอยู่ วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

เด็กอายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 1 กรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในเด็กที่มีไข้สูง ที่มีไข้ 38.0 องศาเซลเซียส ขึ้นไป

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้
- ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ที่สงสัยว่าเป็นไข้เลือดออก เนื่องจากอาจบดบังอาการของไข้เลือดออก
- หากใช้เป็นเวลาานานเกิน 3 วัน แล้วอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

อาการไม่พึงประสงค์

-

9. ยาประสะกะเพรา

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด

วิธีใช้

ชนิดผงและชนิดเม็ด (แบบอัดเปียก)

เด็กอายุ 1-3 เดือน รับประทานครั้งละ 100-200 มิลลิกรัม

เด็กอายุ 4-6 เดือน รับประทานครั้งละ 200-300 มิลลิกรัม

เด็กอายุ 7-12 เดือน รับประทานครั้งละ 400-600 มิลลิกรัม

โดยนำยาละลายน้ำกระสายยา ควรดื่มขณะยังอุ่นอยู่ (ทิ้งไว้ให้ตกตะกอนแล้วใช้หลอดหยดดูดส่วนน้ำใส) รับประทานวันละ 2 ครั้ง เช้าและเย็น เมื่อมีอาการ

น้ำกระสายยาที่ใช้

- กรณีแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ใช้น้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ หรือน้ำใบกะเพราต้ม

- กรณีแก้จุกเสียด ใช้ไพลเผาไฟพอสุก ผนกับน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

เด็กอายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 1 กรัม วันละ 2 ครั้ง เช้าและเย็น เมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

ข้อควรระวัง -

อาการไม่พึงประสงค์ -

10. ยามหาจักรใหญ่

ข้อบ่งใช้ บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ

วิธีใช้ **ชนิดผงและชนิดเม็ด (แบบอัดเปียก)**

เด็กอายุ 1-5 ขวบ

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1.5 กรัม ละลายน้ำดื่มสุกที่ยังอุ่นอยู่ เพิ่มหรือลดได้ตามส่วน วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหารเช้าและเย็น

ชนิดเม็ดและชนิดแคปซูล

เด็กอายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 1.5 กรัม วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหารเช้าและเย็น

ข้อห้ามใช้ -

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ยาจะมีฤทธิ์ระคาย หากรับประทานแล้วมีอาการท้องเสีย ควรหยุดรับประทานยา

อาการไม่พึงประสงค์ -

11. ยาธาตุดوبเชย

ข้อบ่งใช้

ขับลม บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ

วิธีใช้

รับประทานครั้งละ 15–30 มิลลิลิตร วันละ 3 ครั้ง หลังอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

ข้อห้ามใช้

-

ข้อควรระวัง

ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบวม และเกิดพิษได้

อาการไม่พึงประสงค์

-

12. ยาประสะกานพลู

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการปวดท้อง จุกเสียด แน่นเฟ้อจากอาหารไม่ย่อย เนื่องจากธาตุไม่ปกติ

วิธีใช้

ชนิดผง

รับประทานครั้งละ 1 กรัม ละลายน้ำกระสายยา ควรดื่มขณะ ยังอุ่นอยู่ หรือละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ วันละ 3 ครั้ง หลังอาหาร เข้า กลางวัน เย็น เมื่อมีอาการ

น้ำกระสายยาที่ใช้

ใช้โพลีเอทาไฟให้พอสุกฝนกับน้ำปูนใสเป็นน้ำกระสาย

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

รับประทานครั้งละ 1 กรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหาร เข้า กลางวัน เย็น เมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ และผู้ที่มีไข้

ข้อควรระวัง

ควรระมัดระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสม ของการบวมและเกิดพิษได้

อาการไม่พึงประสงค์ -

13. ยามันทราตุ

ข้อบ่งชี้

บรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ แก้อาตุไม่ปกติ

วิธีใช้

ชนิดผง

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1 กรัม ละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

เด็กอายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม ละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1 กรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

เด็กอายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในเด็กอายุต่ำกว่า 1 ขวบ เนื่องจากเป็นยารสร้อน ทำให้ลิ้น ปากแสบร้อนได้
- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ และผู้มีไข้

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

อาการไม่พึงประสงค์ -

14. ยาอภัยสาลี

ข้อบ่งใช้

บำบัดโรคลม บรรเทาอาการจุกเสียดแน่น

วิธีใช้

รับประทานครั้งละ 1.5-2 กรัม วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร
เช้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

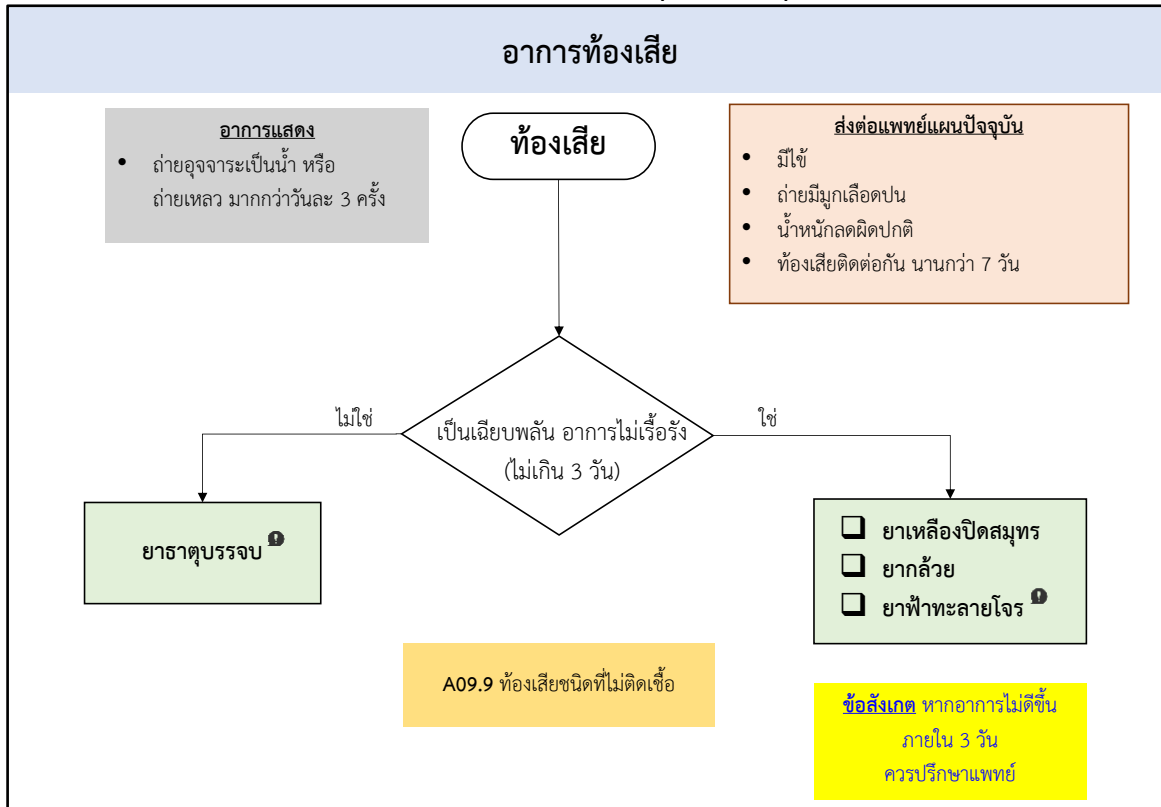
ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ และผู้มีไข้

ข้อควรระวัง

ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม
(anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
(antiplatelets)

อาการไม่พึงประสงค์ -

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการท้องเสีย”

คำอธิบายแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร

“กลุ่มอาการท้องเสีย”

อาการท้องเสีย หมายถึง อาการที่ถ่ายอุจจาระมากกว่า 3 ครั้งต่อวัน หรือถ่ายอุจจาระเป็นน้ำมากกว่า 1 ครั้งต่อวัน อาจมีอาการเฉียบพลัน หรือมีอาการเรื้อรังเป็น ๆ หาย ๆ นานเกิน 3 สัปดาห์ และอาจมีอาการปวดเสียดท้อง ท้องอืด ท้องเฟ้อ คลื่นไส้ อาเจียน หรือมีไข้ร่วมด้วย

กลุ่มผู้ป่วยที่ส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน

1. สัญญาณชีพผิดปกติ
 - อุณหภูมิร่างกายสูงกว่า 38 องศาเซลเซียส
 - อัตราการหายใจ มากกว่า 20 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 10 ครั้งต่อนาที
 - ชีพจรเต้นเร็ว มากกว่า 90 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 60 ครั้งต่อนาที
 - ความดันโลหิตต่ำกว่า 90/60 มิลลิเมตรปรอท หรือสูงกว่า 180/110 มิลลิเมตรปรอท
2. ถ่ายมีมูกเลือดปน
3. น้ำหนักลดลงผิดปกติภายใน 6-12 เดือน
4. ท้องเสียติดต่อกันนานเกิน 7 วัน และถ่ายมาก
5. อาการแทรกซ้อนที่เกิดจากภาวะขาดน้ำ ได้แก่ กระหายน้ำ อ่อนเพลีย ปากแห้ง ลูกนึ่งหน้ามืด ผิวหนังซีดเผือด เหงื่อออก ตัวเย็น มือเท้าเย็น กระสับกระส่าย ปัสสาวะออกน้อย ไม่ค่อยรู้สึกตัว หายใจเร็ว ชีพจรเบาและเร็ว และความดันต่ำกว่าปกติ

แนวทางการใช้ยากกลุ่มอาการท้องเสีย

หลักการในการการรักษาอาการท้องเสีย ในทางการแพทย์แผนไทย แบ่งเป็น 3 กรณี ดังนี้

- 1) กรณีท้องเสียแบบเฉียบพลัน หรือท้องเสียไม่เกิน 3 วัน ที่ต้องการให้หยุดถ่าย สามารถเลือกใช้ยาที่มีรสฝาด ได้แก่ ยาเหลืองปิดสมุทร หรือ ยาฟ้าทะลายโจร หรือ ยากล้วย หากใช้ยาแล้วอาการท้องเสียไม่ดีขึ้นภายใน 3 วัน ควรปรึกษาแพทย์

- 2) **กรณีท้องเสียแบบเรื้อรัง** ที่มีอาการเป็น ๆ หาย ๆ หรือมีอาการท้องผูก สลับท้องเสีย ควรเลือกใช้**ยารักษาอุจจาระ**

หลังจากรักษาอาการท้องเสียแล้ว หากมีอาการอ่อนเพลีย กระจายน้ำ สามารถใช้ **ยาหอมนวโกฐ** หรือ **ยาประสะจันทน์แดง** เพื่อฟื้นฟูอาการอ่อนเพลียจากการถ่ายอุจจาระได้

รายการยาจากสมุนไพร “กลุ่มอาการท้องเสีย”

1. ยาเหลืองปิดสมุทร

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ เช่น อุจจาระไม่เป็นมูกหรือมีเลือดปน ท้องเสียชนิดที่ไม่มีไข้

วิธีใช้

ชนิดผงและชนิดเม็ด (แบบอัดเปียก)

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1 กรัม ละลายน้ำกระสายยา หรือน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ ควรดื่มขณะยังอุ่นอยู่ ทุก 3-5 ชั่วโมง เมื่อมีอาการ
เด็ก

อายุ 3-5 เดือน รับประทานครั้งละ 200 มิลลิกรัม

อายุ 6-12 เดือน รับประทานครั้งละ 300-400 มิลลิกรัม

อายุ 1-5 ขวบ รับประทานครั้งละ 500-700 มิลลิกรัม

อายุ 6-12 ปี รับประทานครั้งละ 800 มิลลิกรัม-1 กรัม

ละลายน้ำกระสายยา หรือน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ ควรดื่มขณะยังอุ่นอยู่ ทุก 3-5 ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

น้ำกระสายยาที่ใช้

ใช้น้ำเปลือกลูกทับทิมหรือเปลือกแคต้มน้ำ แทรกกับน้ำปูนใสเป็นน้ำกระสายยา

สำหรับเด็กเล็กให้บดผสมกับน้ำกระสายยา ใช้รับประทานหรือกวาดก็ได้

ชนิดแคปซูลหรือชนิดเม็ด

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1 กรัม ทุก 3-5 ชั่วโมง เมื่อมีอาการ

เด็กอายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 800 มิลลิกรัม-1 กรัม ทุก 3-5 ชั่วโมง
เมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

-

ข้อควรระวัง

ใช้ไม่เกิน 1 วัน หากอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

อาการไม่พึงประสงค์

-

2. ยากล้วย

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ เช่น อุจจาระ
ไม่เป็นมูกหรือมีเลือดปน

วิธีใช้

รับประทานครั้งละ 10 กรัม ชงในน้ำร้อน 120-200 มิลลิลิตร
วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน และเย็น

ข้อห้ามใช้

-

ข้อควรระวัง

- ไม่ควรใช้กับผู้ป่วยที่ท้องผูก หรือผู้ที่มีภาวะลำไส้อุดตัน
- การรับประทานยานี้ติดต่อกันนาน ๆ อาจทำให้ท้องอืดได้

อาการไม่พึงประสงค์

ท้องอืด

3. ยาธาตุบรรจบ

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการอุจจาระธาตุพิการ ท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ เช่น อุจจาระไม่เป็นมูกเลือดหรือมีเลือดปน และท้องเสียชนิดที่ไม่มีไข้

วิธีใช้

ชนิดผง

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1 กรัม ละลายน้ำกระสายยา ควรดื่มขณะยังอุ่นอยู่ หรือละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน เย็น เมื่อมีอาการ

เด็กอายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม ละลายน้ำกระสายยา ควรดื่มขณะยังอุ่นอยู่ หรือละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน เย็น เมื่อมีอาการ

น้ำกระสายยาที่ใช้

ใช้เปลือกแคหรือเปลือกสะเดา หรือเปลือกลูกทับทิมต้ม แทรกน้ำปูนใสเป็นน้ำกระสายยา

ชนิดแคปซูลและชนิดลูกกลอน

ผู้ใหญ่

รับประทานครั้งละ 1 กรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน เย็น เมื่อมีอาการ

เด็กอายุ 6-12 ปี

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน เย็น เมื่อมีอาการ

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ และผู้ที่มิใช่

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
- ในกรณีท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ ใช้ไม่เกิน 1 วัน หากอาการไม่ดีขึ้น ควรปรึกษาแพทย์

อาการไม่พึงประสงค์

-

4. ยาฟ้าทะลายโจร (ผงจากส่วนเหนือดิน)

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการท้องเสียชนิดที่ไม่เกิดจากการติดเชื้อ เช่น อุจจาระไม่เป็นมูกหรือมีเลือดปน

วิธีใช้

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-2 กรัม วันละ 4 ครั้ง หลังอาหารและก่อนนอน

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในผู้ที่มีอาการแพ้ฟ้าทะลายโจร เช่น มีผื่น ปากบวม ตาบวม หน้าบวม
- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร เนื่องจากอาจทำให้เกิดทารกวิรูปได้

ข้อควรระวัง

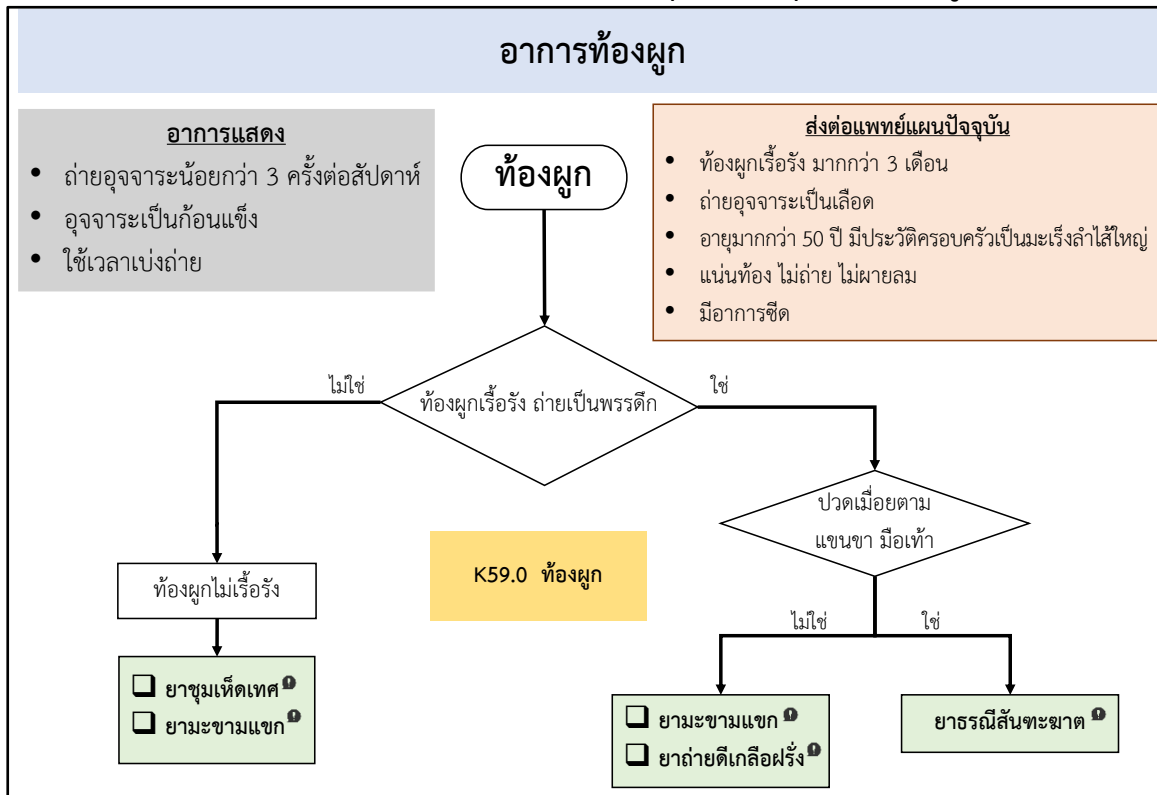
- หากใช้ติดต่อกันเป็นเวลานาน อาจทำให้แขนขามีอาการชาหรืออ่อนแรง
- หากใช้ติดต่อกันเกิน 3 วัน แล้วไม่ดีขึ้น หรืออาการรุนแรงขึ้น ระหว่างการใช้ยา ควรหยุดใช้และพบแพทย์
- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)

- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยาลดความดันเลือดเพราะอาจเสริมฤทธิ์กันได้
- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยาที่กระบวนการเมแทบอลิซึมผ่านเอนไซม์ Cytochrome P450 (CYP 450) เนื่องจากฟ้าทะลายโจรมีฤทธิ์ยับยั้งเอนไซม์ CYP 1A2, CYP 2C9 และ CYP 3A4
- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่มีอาการของตับผิดปกติ อาจทำให้เกิดอาการผิดปกติของทางเดินอาหาร เช่น ปวดท้อง ท้องเสีย คลื่นไส้ เบื่ออาหาร วิงเวียนศีรษะ ใจสั่น และอาจเกิดลมพิษได้

อาการไม่พึงประสงค์

อาจทำให้เกิดอาการผิดปกติของทางเดินอาหาร เช่น ปวดท้อง ท้องเสีย คลื่นไส้ เบื่ออาหาร วิงเวียนศีรษะ ใจสั่น และอาจเกิดลมพิษได้

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการท้องผูก”

คำอธิบายแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร

“กลุ่มอาการท้องผูก”

อาการท้องผูก (Constipation) หมายถึง ภาวะที่มีความถี่ในการถ่ายอุจจาระน้อยกว่าปกติ กล่าวคือ ถ่ายอุจจาระน้อยกว่า 3 ครั้งต่อสัปดาห์ อาจสัมพันธ์กับการถ่ายอุจจาระลำบาก ต้องใช้เวลาเบ่งมากกว่าปกติ หรือมีอาการเจ็บบริเวณทวารหนักเวลาถ่าย ผู้ที่มีอาการท้องผูกนานติดต่อกันเกิน 3 เดือน ถือว่ามีอาการท้องผูกเรื้อรัง

คำนิยามตามหลักการแพทย์แผนไทย

อาการท้องผูก ในทางการแพทย์แผนไทย หมายถึง มีการถ่ายน้อย เกิดจากลมในไส้ การทำงานของลำไส้ หรือมีความผิดปกติของไพธาตุไปกระทบอุจจาระธาตุ ลำไส้เคลื่อนเข้า ไม่มีลมเบ่ง มีแรงเบ่งน้อย ทำให้ถ่ายอุจจาระน้อย หรือช้า หรือ เป็นก้อนแข็งกว่าปกติ หากเป็นอาการท้องผูกที่เกิดจากไพธาตุกำเริบ จะทำให้เกิดอาการท้องผูกมาก อุจจาระมีลักษณะเป็นก้อนแข็ง คล้ายขี้แมวหรือขี้แพะ ที่เรียกว่า ท้องผูกเป็นพรตึก

นอกจากนี้ อุจจาระที่คั่งค้างในลำไส้ทำให้เกิดการอัดอั้นของลมในท้อง จึงทำให้มีอาการอืดอึดแน่นท้อง ท้องอืดร่วมด้วย อีกทั้งการถ่ายอุจจาระลำบากที่ต้องใช้ลมในการช่วยเบ่ง หรืออุจจาระที่มีลักษณะเป็นก้อนแข็งมาก ส่งผลให้เกิดริดสีดวงทวารหนักตามมา

กลุ่มผู้ป่วยที่ส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน

1. สัญญาณชีพผิดปกติ
 - อุณหภูมิร่างกายสูงกว่า 38 องศาเซลเซียส
 - อัตราการหายใจ มากกว่า 20 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 10 ครั้งต่อนาที
 - ชีพจรเต้นเร็ว มากกว่า 90 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 60 ครั้งต่อนาที
 - ความดันโลหิตต่ำกว่า 90/60 มิลลิเมตรปรอท หรือสูงกว่า 180/110 มิลลิเมตรปรอท
2. ท้องผูกเรื้อรัง มากกว่า 3 เดือน
3. อายุมากกว่า 50 ปี มีประวัติครอบครัวเป็นมะเร็งลำไส้ใหญ่

4. ลำไส้อุดตัน : ปวดท้องมาก มีอาการแน่นท้อง ไม่ถ่าย ไม่ผายลม
5. มีอาการซีด ถ่ายอุจจาระเป็นเลือด

เกณฑ์การส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบันเมื่อรักษาแล้วอาการไม่ดีขึ้นหรือมีภาวะแทรกซ้อน

1. มีอาการซีด
2. ถ่ายอุจจาระเป็นเลือด
3. หลังจากรักษาแล้วไม่ได้ผลภายใน 3 วัน
4. มีอาการท้องอืด อาเจียน ไม่ผายลม

แนวทางการใช้ยากลุ่มอาการท้องผูก

หลักการใช้ยาสำหรับรักษาอาการท้องผูก เพื่อบรรเทาอาการท้องผูกหรือช่วยเพิ่มการขับถ่าย ดังนี้

- 1) *กรณีท้องผูกที่อุจจาระมีลักษณะเป็นก้อนแข็ง* ซึ่งเกิดจากได้รับอาหารที่มีกากใยน้อย ทำให้อาหารเก่าค้างคั่งในลำไส้เป็นเวลานาน ควรเลือกใช้ยาที่ช่วยเพิ่มการบีบตัวของลำไส้ ได้แก่ **ยาซุมเท็ค** หรือ **ยามะขามแขก**
- 2) *กรณีท้องผูกเรื้อรัง* อุจจาระมีลักษณะแห้งและเป็นก้อนแข็งมากคล้ายขี้แพะ อาจมี **อาการท้องอืด จุกเสียด แน่นท้อง ร่วมด้วย** ควรเลือกใช้ยาที่มีฤทธิ์ระบายร่วมกับยารสสุขุม เพื่อเสริมกำลังของธาตุน้ำให้อุจจาระนิ่มขึ้น ชำระล้างเมือกมันในลำไส้ ได้แก่ **ยาถ่ายติเกลีอฝรั่ง** หรือ **ยามะขามแขก** หรือ **ยาธรณีสันตะฆาต**
- 3) *กรณีท้องผูกเรื้อรัง ร่วมกับมีอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย* ควรเลือกใช้ **ยาธรณีสันตะฆาต** เพื่อช่วยระบายและถ่ายเส้น โดยเฉพาะในผู้ป่วยอัมพฤกษ์ อัมพาตที่มีปัญหาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวน้อย ทำให้ลำไส้มีการเคลื่อนไหวน้อย ซึ่งทำให้เกิดอาการท้องผูกตามมา

รายการยาจากสมุนไพร “อาการท้องผูก”

1. ยาชุมเห็ดเทศ

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการท้องผูก

วิธีใช้

ชนิดขง

รับประทานครั้งละ 3-6 กรัม แช่น้ำร้อนประมาณ 120-200 มิลลิลิตร นาน 10 นาที วันละ 1 ครั้ง ก่อนนอน

ชนิดแคปซูล

รับประทานครั้งละ 3-6 กรัม วันละ 1 ครั้ง ก่อนนอน

ข้อห้ามใช้

ผู้ป่วยที่มีภาวะทางเดินอาหารอุดตัน (gastrointestinal obstruction) หรือปวดท้องโดยไม่ทราบสาเหตุ

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ในเด็กอายุต่ำกว่า 12 ปี หรือผู้ป่วย inflammatory bowel disease
- การรับประทานยานี้ในขนาดสูงอาจทำให้เกิดไตอักเสบ (nephritis)
- ไม่ควรใช้ยานี้ติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน เพราะจะทำให้ท้องเสีย ซึ่งส่งผลให้มีการสูญเสียน้ำและเกลือแร่มากเกินไป โดยเฉพาะโพแทสเซียม และทำให้ลำไส้ใหญ่ชินต่อยา ถ้าไม่ใช้ยาจะไม่ถ่าย
- ควรระวังการใช้ในหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร

อาการไม่พึงประสงค์

อาจทำให้เกิดอาการปวดมวนท้อง เนื่องจากการบีบตัวของลำไส้ใหญ่

2. ยามะขามแขก

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการท้องผูก

วิธีใช้

ชนิดชง

รับประทานครั้งละ 2 กรัม แช่น้ำร้อนประมาณ 120-200 มิลลิลิตร นาน 10 นาที ก่อนนอน

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

รับประทานครั้งละ 800 มิลลิกรัม-1.2 กรัม ก่อนนอน

ข้อห้ามใช้

ผู้ป่วยที่มีภาวะทางเดินอาหารอุดตัน (gastrointestinal obstruction) หรือปวดท้องโดยไม่ทราบสาเหตุ

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ยานี้ในเด็กอายุต่ำกว่า 12 ปี หรือในผู้ป่วย inflammatory bowel disease
- การรับประทานยานี้ในขนาดสูง อาจทำให้เกิดไตอักเสบ (nephritis)
- ไม่ควรใช้ยานี้ติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน เพราะจะทำให้ท้องเสีย ซึ่งส่งผลให้มีการสูญเสียน้ำและเกลือแร่มากเกินไป โดยเฉพาะโพแทสเซียม และการใช้ติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน จะทำให้ลำไส้ใหญ่ชินต่อยา ถ้าไม่ใช้ยาจะไม่ถ่าย
- ควรระวังการใช้ในหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร

อาการไม่พึงประสงค์

ปวดมวนท้อง ผื่นคัน

3. ยาถ่ายดีเกลือฝรั่ง

ข้อบ่งชี้

ใช้บรรเทาอาการท้องผูกเฉพาะในรายที่ท้องผูกมากหรือในรายที่มีอาการท้องผูกเรื้อรังและใช้ยาอื่นแล้วไม่ได้ผล

วิธีใช้

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

ครั้งแรก รับประทานครั้งละ 1 กรัม วันละ 1 ครั้ง ก่อนนอน ถ้าไม่ถ่ายวันต่อไป รับประทานเพิ่มเป็น 1.5 กรัม แต่ไม่เกิน 2.5 กรัมต่อวัน (ตามธาตุหนักธาตุเบา)

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ และเด็ก
- ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีภาวะทางเดินอาหารอุดตัน (gastrointestinal obstruction/ileus)
- ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีภาวะผิดปกติเฉียบพลันที่ทางเดินอาหาร (acute gastro-intestinal conditions) เช่น คลื่นไส้ อาเจียน

ข้อควรระวัง

- เนื่องจากเป็นยาถ่ายอย่างแรง ไม่ควรใช้ยานี้ในผู้ป่วยอ่อนเพลียมากหรือมีภาวะขาดน้ำ
- เมื่อถ่ายแล้ว ให้เว้นอย่างน้อย 2 วัน แล้วจึงใช้ยานี้อีกครั้ง
- ควรระวังการใช้ยาในผู้สูงอายุ และผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของไตหรือตับ (renal/hepatic impairment) เนื่องจากยามีส่วนประกอบของแมกนีเซียม

อาการไม่พึงประสงค์

ปวดเสียดท้อง

4. ยารักษาเส้นตะฆาต

เงื่อนไขการใช้ยา ให้สิ่งใช้ยาโดยแพทย์แผนไทย แพทย์แผนไทยประยุกต์ หรือผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมที่ผู้อำนวยการหรือหัวหน้าสถานพยาบาลมอบหมาย

ข้อบ่งใช้ แก้กษาคาน ท้องผูก

วิธีใช้ **ชนิดผง**

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1 กรัม ละลายน้ำดื่มสุกที่ยังอุ่นอยู่ หรือผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอน วันละ 1 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าหรือก่อนนอน

ชนิดแคปซูล ชนิดเม็ด และชนิดลูกกลอน

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1 กรัม วันละ 1 ครั้ง ก่อนอาหารเข้าหรือก่อนนอน

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยา phenytoin, propranolol, theophylline และ rifampicin เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง
- ควรระวังการใช้ในผู้สูงอายุ

อาการไม่พึงประสงค์

-

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการริดสีดวงทวารหนัก”

คำอธิบายแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการริดสีดวงทวารหนัก”

ริดสีดวงทวารหนัก (Hemorrhoid) หมายถึง ภาวะหลอดเลือดดำบริเวณทวารหนัก ขอด ทำให้เกิดอาการเจ็บปวด คัน และมีการปริแตกของผนังหลอดเลือดขณะเบ่งถ่ายอุจจาระ ทำให้มีเลือดออกขณะและหลังถ่ายอุจจาระ และตั้งเนื้อยื่นออกมาบริเวณขอบทวารหนัก ซึ่งอาการดังกล่าวมีอาการเป็น ๆ หาย ๆ ไม่ได้มีอาการรุนแรง ริดสีดวงทวาร แบ่งได้ 2 ชนิด คือ หากเกิดบริเวณหลอดเลือดที่อยู่สูงกว่าขอบทวารหนัก เรียกว่า ริดสีดวงทวารหนักภายใน (Internal Hemorrhoid) หากเกิดบริเวณหลอดเลือดที่อยู่ใต้ผิวหนังตรงปากทวารหนัก เรียกว่า ริดสีดวงทวารหนักภายนอก (External Hemorrhoid)

คำนิยามตามหลักการแพทย์แผนไทย

ริดสีดวงทวารหนัก หมายถึง ริดสีดวงประเภทหนึ่งเกิดที่ทวารหนัก ทำให้มีอาการถ่ายอุจจาระมีเลือดสดปนออกมา หัวริดสีดวงยื่นออกมาที่ขอบทวารหนัก เกิดจากการทำงานมากผิดปกติของธาตุไฟทำให้เกิดเม็ดยอดที่ปลายลำไส้ ส่วนใหญ่มักมีสาเหตุจากการเบ่งถ่ายอุจจาระบ่อย ๆ นาน ๆ การนั่ง หรือยืนนาน ๆ การตั้งครุฑ เป็นต้น การเบ่งอุจจาระ ส่งผลให้เพิ่มแรงดันในช่องท้อง ทำให้การไหลเวียนเลือดในหลอดเลือดดำบริเวณทวารหนักผิดปกติ เมื่ออุจจาระที่มีลักษณะเป็นก้อนแข็งหรือการเบ่งอุจจาระมากกระทบทำให้เกิดการปริแตกของหลอดเลือดดำ ทำให้เกิดเลือดปนออกมาขณะหรือหลังถ่ายอุจจาระ

กลุ่มผู้ป่วยที่ส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน

1. สัญญาณชีพผิดปกติ
 - อุณหภูมิมากกว่า 38 องศาเซลเซียส
 - อัตราการหายใจ มากกว่า 20 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 10 ครั้งต่อนาที
 - ชีพจรเต้นเร็ว มากกว่า 90 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 60 ครั้งต่อนาที
 - ความดันโลหิตต่ำกว่า 90/60 มิลลิเมตรปรอท หรือสูงกว่า 180/110 มิลลิเมตรปรอท

2. มีติ่งเนื้อยื่นออกมานอกขอบทวารมากจนต้องดันกลับเข้าไปในทวาร หรือ มีติ่งเนื้อยื่นออกมาตลอดเวลา
3. ท้องผูกสลับท้องเสีย อุจจาระที่มีก้อนเลือดออกมา มะเร็งทวารหนักและลำไส้ส่วนปลาย
4. มีเลือดออกปริมาณมาก หรือมีเลือดออกติดต่อกันหลายวัน
5. น้ำหนักลดลงผิดปกติภายในระยะเวลา 6-12 เดือน

เกณฑ์การส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบันเมื่อรักษาแล้วอาการไม่หายหรือมีภาวะแทรกซ้อน

1. มีอาการชืดเนื่องจากเสียเลือดเรื้อรัง
2. ไม่ตอบสนองต่อการรักษา ภายใน 2 สัปดาห์
3. ตรวจพบภาวะแทรกซ้อนอื่น ๆ เช่น น้ำหนักลด เบื่ออาหาร มีไข้

แนวทางการใช้ยากลุ่มอาการริดสีดวงทวารหนัก

หลักการเลือกใช้สำหรับรักษากลุ่มอาการริดสีดวงทวารหนัก พิจารณาจากลักษณะอาการ ดังนี้

- 1) กรณีที่มีเลือดออกขณะถ่ายอุจจาระ แต่ไม่มีติ่งเนื้อยื่นออกมานอกขอบทวารหนัก สามารถเลือกใช้ยารับประทานในกลุ่มยาบรรเทาอาการริดสีดวงทวารหนัก ได้แก่ ยาผสมเพอร์สังฆาต สูตรที่ 1, ยาผสมเพอร์สังฆาต สูตรที่ 2, ยาบรรเทาอาการริดสีดวงทวารหนัก, ยาริดสีดวงมหากาฬ หรือใช้ยาทาขมิ้นชันและกัญชา สำหรับเป็นยาใช้ภายนอก
- 2) กรณีที่มีติ่งเนื้อยื่นออกมานอกขอบทวารหนัก สามารถเลือกใช้ยาริดสีดวงมหากาฬ สำหรับเป็นยารับประทาน หรือใช้ยาทาขมิ้นชันและกัญชา สำหรับเป็นยาใช้ภายนอก
- 3) กรณีที่มีอาการท้องผูกร่วมด้วย สามารถเลือกใช้ยาบรรเทาอาการท้องผูก (ดูข้อมูลเพิ่มเติมที่ “อาการท้องผูก”) ซึ่งเป็นสาเหตุหรืออาการร่วมที่ทำให้เกิดริดสีดวงทวารหนัก

รายการยาจากสมุนไพร “กลุ่มอาการริดสีดวงทวารหนัก”

1. ยาผสมเพชรสังฆาต สูตรที่ 1

ข้อบ่งใช้	บรรเทาอาการริดสีดวงทวารหนัก
วิธีใช้	รับประทานครั้งละ 1.2 กรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหารทันที เช้า กลางวัน เย็น
ข้อห้ามใช้	-
ข้อควรระวัง	- ควรระวังการใช้ยาในหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร - ควรระวังในผู้ป่วยที่มีภาวะไตบกพร่อง
อาการไม่พึงประสงค์	ท้องเสีย

2. ยาผสมเพชรสังฆาต สูตรที่ 2

ข้อบ่งใช้	บรรเทาอาการริดสีดวงทวารหนัก
วิธีใช้	รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1 กรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหารทันที เช้า กลางวัน เย็น
ข้อห้ามใช้	-
ข้อควรระวัง	- ควรระวังการใช้ยาในหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร - ควรระวังในผู้ป่วยที่มีภาวะไตบกพร่อง
อาการไม่พึงประสงค์	ท้องเสีย มวนท้อง

3. ยาริดสีดวงมหากาฬ

ข้อบ่งใช้	บรรเทาอาการริดสีดวงทวารหนัก
วิธีใช้	รับประทานครั้งละ 800 มิลลิกรัม-1 กรัม วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร
ข้อห้ามใช้	-

- ข้อควรระวัง** - ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยาในหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร
- อาการไม่พึงประสงค์** -

4. ยาบรรเทาอาการริดสีดวงทวารหนัก

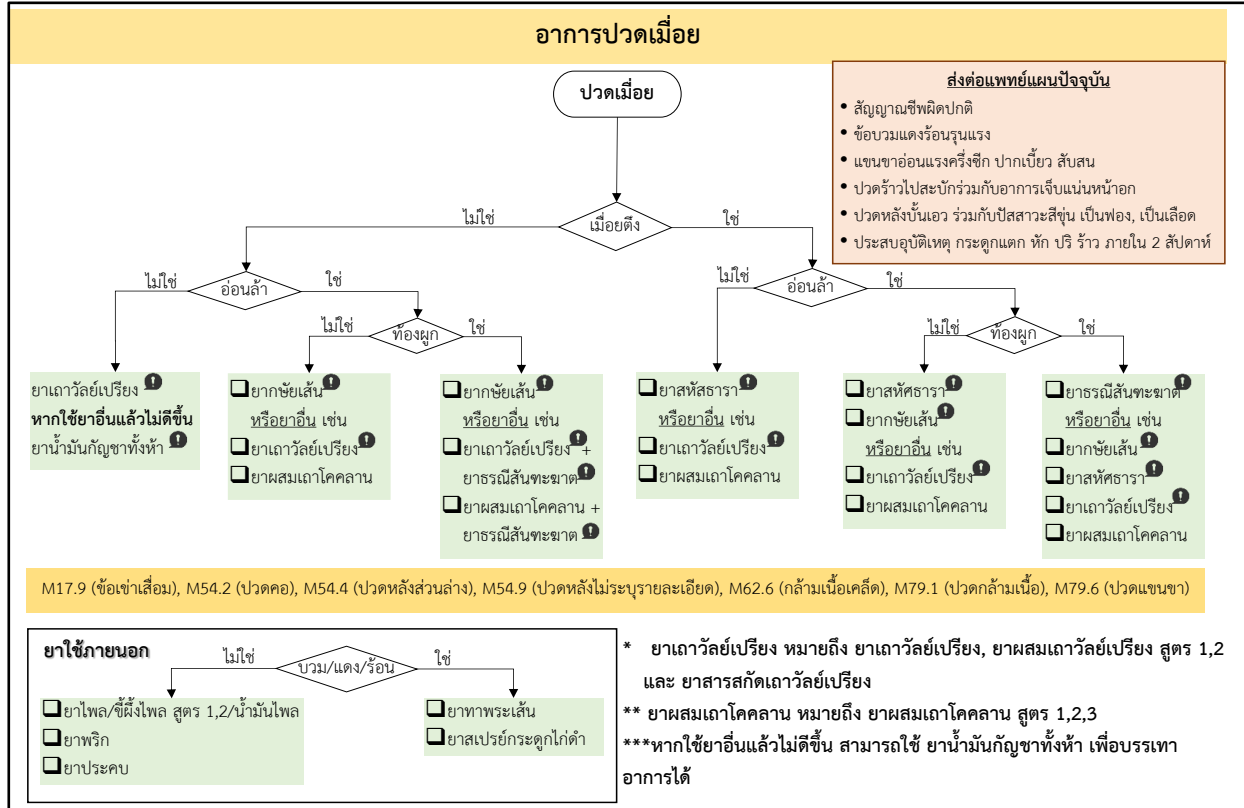
เงื่อนไขการใช้ยา ให้สั่งใช้ยาโดยแพทย์แผนไทย หรือแพทย์แผนไทยประยุกต์ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการของสถานพยาบาลนั้น ๆ โดยใช้องค์ความรู้การแพทย์แผนไทย

- ข้อบ่งใช้** บรรเทาอาการริดสีดวงทวารหนัก
- วิธีใช้** รับประทานครั้งละ 750 มิลลิกรัม–1.25 กรัม วันละ 4 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน เย็น และก่อนนอน
- ข้อห้ามใช้** -
- ข้อควรระวัง** - ควรระวังการใช้ยาในหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร
- ควรระวังในผู้ป่วยที่มีภาวะไตบกพร่อง
- อาการไม่พึงประสงค์** ไม่มี

5. ยาทาขมิ้นชันและกัญชา

- ข้อบ่งใช้** รักษาริดสีดวงทวารหนัก
- วิธีใช้** ก่อนใช้ให้นำยาผสมกับส่วนน้ำมัน (น้ำมันเมล็ดฝ้าย) ให้เข้ากัน ทาวันละ 2 ครั้ง หลังอาบน้ำ เช้าและเย็น
- ข้อห้ามใช้** -
- ข้อควรระวัง** ควรระวังการใช้กับผู้ที่มีแพ้ส่วนประกอบของตำรับ
- อาการไม่พึงประสงค์** อาจทำให้มีอาการระคายเคืองผิวหนังผื่นคัน แดงร้อน ได้

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการปวดเมื่อย”

M17.9 (ข้อเข่าเสื่อม), M54.2 (ปวดคอ), M54.4 (ปวดหลังส่วนล่าง), M54.9 (ปวดหลังไม่ระบุรายละเอียด), M62.6 (กล้ามเนื้อเคล็ด), M79.1 (ปวดกล้ามเนื้อ), M79.6 (ปวดแขนขา)

ยาใช้ภายนอก

← ไม่ใช่ → → ใช่ →

◊ **บวม/แดง/ร้อน** ◊

← ไม่ใช่ → → ใช่ →

* ยาเถาวัลย์เปรียง หมายถึง ยาเถาวัลย์เปรียง, ยามสมเภาวัลย์เปรียง สูตร 1,2 และ ยาสารสกัดเถาวัลย์เปรียง

** ยามสมเภาโคคลาน หมายถึง ยามสมเภาโคคลาน สูตร 1,2,3

***หากใช้ยาอื่นแล้วไม่ดีขึ้น สามารถใช้ ยาน้ำมันกัญชาทั้งห้า เพื่อบรรเทาอาการได้

คำอธิบายแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการปวดเมื่อย”

อาการปวดเมื่อย หมายถึง ปวดเมื่อยบริเวณกล้ามเนื้อ เส้นเอ็น รวมถึงอาการปวดขัดในข้อใดข้อหนึ่งของร่างกาย ซึ่งอาการปวดเมื่อยที่พบบ่อย ได้แก่ ปวดกล้ามเนื้อ (myalgia) ซึ่งอาจร่วมกับอาการกล้ามเนื้อล้า (muscle fatigue) และอาการกล้ามเนื้อเกร็ง (cramp and spasm) รวมถึงกลุ่มอาการปวดกล้ามเนื้อพังผืด (myofascial pain syndrome) ที่มักมีจุดกดเจ็บ (trigger point) ซึ่งมักพบสาเหตุจากการทำงานในท่าใดท่าหนึ่งเป็นระยะเวลานานอย่างต่อเนื่อง จนเกิดความผิดปกติในการหดตัวของกล้ามเนื้อตำแหน่งนั้น

คำนิยามตามการแพทย์แผนไทย

กลุ่มอาการปวดเมื่อย มักมีการดำเนินโรคจากอาการปวดจากนั้นจึงมีอาการเมื่อยตึง และตามด้วยอ่อนล้า ซึ่งล้วนแต่เป็นอาการผิดปกติของธาตุลม ทำให้การไหลของลมไม่ราบรื่น ส่งผลกระทบให้ธาตุไฟที่อาศัยอยู่ในธาตุลมมีการเคลื่อนผิดปกติไปด้วย จึงเกิดอาการปวดบริเวณนั้น ๆ นอกจากนี้ยังกระทบต่อธาตุน้ำที่อยู่ในกล้ามเนื้อเส้นเอ็นและข้อ ทำให้กล้ามเนื้อแข็ง มีอาการเมื่อยตึง ซึ่งหากเกิดภาวะเหล่านี้ติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน จะส่งผลให้ธาตุลมและธาตุไฟไม่สามารถไหลเวียนบริเวณกล้ามเนื้อและเส้นเอ็นบริเวณนั้นได้อย่างเป็นปกติ ทำให้เกิดอาการอ่อนล้า ซึ่งโรคที่พบบ่อยในทางการแพทย์แผนไทย เช่น ลมปลายปิดคอต ลมจับโป่ง

ลมปลายปิดคอต หมายถึง โรคลมชนิดหนึ่งที่เกิดจากเลือดและลมเดินไม่สะดวก ส่งผลให้มีอาการอาการปวด บวม แข็ง ตึง บริเวณกล้ามเนื้อ เส้นเอ็น เยื่อหุ้มกระดูก และริมหัวต่อกระดูก ซึ่งอาการที่พบบ่อย เช่น โรคลมปิดคอตบ่า (ปวดบ่า) โรคลมปลายปิดคอตหลัง (ปวดหลัง)

ลมจับโป่ง หมายถึง โรคลมที่ทำให้มีอาการปวดตามข้อ เช่น ข้อเข่า ข้อเท้า ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ จับโป่งแห้ง (มีอาการอักเสบเรื้อรังของข้อ) และจับโป่งน้ำ (มีอาการอักเสบรุนแรงของข้อ ทำให้มีอาการปวด บวม แดง ร้อน บางรายอาจมีไข้ร่วมด้วย)

กลุ่มผู้ป่วยที่ส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน

1. สัญญาณชีพผิดปกติ ได้แก่
 - อุณหภูมิร่างกาย สูงกว่า 38 องศาเซลเซียส
 - อัตราการหายใจ มากกว่า 20 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 10 ครั้งต่อนาที
 - อัตราการเต้นของหัวใจ (ชีพจร) มากกว่า 100 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 60 ครั้งต่อนาที
 - ความดันโลหิต ต่ำกว่า 90/60 มิลลิเมตรปรอท หรือสูงกว่า 180/110 มิลลิเมตรปรอท
2. มีอาการของโรคที่รุนแรงขึ้น เช่น มีอาการปวดและร้าวหรือชาตามแนวเส้นประสาท ข้ออักเสบติดขัด กล้ามเนื้ออักเสบติดขัด อาการปวดที่ระดับรุนแรง บวมแดงร้อน รุนแรง
3. มีอาการของโรคแทรกซ้อน หรือโรคอื่นที่เกิดร่วมด้วย เช่น
 - แขนขาอ่อนแรงครึ่งซีก ปากเบี้ยว สับสน
 - ปวดร้าวไปสะบักร่วมกับอาการเจ็บแน่นหน้าอก
 - ปวดหลังบั้นเอว ร่วมกับปัสสาวะสีขุ่น เป็นฟอง, เป็นเลือด
4. มีอาการอื่นที่ควรคำนึง ได้แก่ มีประวัติประสบอุบัติเหตุ ทำให้กระดูกแตก หัก ปรี ร้าว หรือมีบาดแผลภายใน 2 สัปดาห์

เกณฑ์การส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบันเมื่อรักษาแล้วอาการไม่ดีขึ้นหรือมีภาวะแทรกซ้อน

1. ตรวจพบภาวะข้อต่อหลุด กระดูกหัก แตก ร้าว
2. มีแผลติดขัด
3. มีไข้สูง
4. มีความดันโลหิต สูงกว่า 180/110 มิลลิเมตรปรอท
5. มีอาการหอบเหนื่อย หายใจติดขัด ชีพจรเต้นเร็วผิดปกติ

แนวทางการใช้ยากกลุ่มอาการปวดเมื่อย

การรักษาในกลุ่มอาการปวดที่อาจมีอาการเมื่อยตึง อ่อนล้า หรือท้องผูกร่วมด้วย จะใช้ทั้งยารับประทาน และยาใช้ภายนอก ซึ่งมีหลักการเลือกใช้ยา ดังนี้

1. ยารับประทาน

1) กรณีที่มีอาการปวด แต่ไม่มีอาการเมื่อยตึง

- หากไม่มีอาการอ่อนล้าร่วมด้วย : ใช้ยาแก้อาการปวด ยาพาราเซตามอล 500 มิลลิกรัม สูตร 1 และ 2 ยาสารสกัดจากสมุนไพรแก้ปวด และยาเอ็นเออน์ช่วยลดอาการปวดเมื่อยได้ และในกรณีที่ผู้ป่วยมีอาการไม่ดีขึ้น สามารถใช้น้ำมันกัญชาทั้งห้า เพื่อบรรเทาอาการปวดได้
- หากมีอาการอ่อนล้าร่วมด้วย : ใช้ยาคลายเส้น เป็นลำดับแรก เนื่องจากมีรสปร่าร้อน และมีสรรพคุณบรรเทาอาการปวดเรื้อรัง สามารถใช้ได้ทั้งมีอาการท้องผูกหรือไม่มีอาการท้องผูกร่วมด้วยได้ แต่หากไม่มียาคลายเส้น สามารถเลือกใช้ยาอื่นในการรักษาได้ เช่น ยาแก้อาการปวด ยาพาราเซตามอล 500 มิลลิกรัม สูตร 1 และ 2 ยาสารสกัดจากสมุนไพรแก้ปวด ยาพาราเซตามอล สูตร 1 2 และ 3 และในกรณีที่ผู้ป่วยมีอาการท้องผูกร่วมด้วย จะเพิ่มการใช้ยาธรรมชาติ เพื่อช่วยบรรเทาอาการท้องผูก และขับลมในเส้น

2) กรณีที่มีอาการปวด ร่วมกับเมื่อยตึง

- หากไม่มีอาการอ่อนล้าร่วมด้วย : ควรใช้ยาที่มีรสปร่าร้อน โดยใช้ ยาสมุนไพร เป็นลำดับแรก แต่หากไม่มียาสมุนไพร สามารถเลือกใช้ยาอื่นในการรักษาได้ เช่น ยาแก้อาการปวด ยาพาราเซตามอล 500 มิลลิกรัม สูตร 1 และ 2 ยาสารสกัดจากสมุนไพรแก้ปวด ยาพาราเซตามอล สูตร 1 2 และ 3
- หากมีอาการอ่อนล้าร่วมด้วย : ควรใช้ยาที่มีรสปร่าร้อน โดยใช้ ยาสมุนไพร เป็นลำดับแรก รองลงมาคือยาคลายเส้น เพื่อบรรเทาอาการปวด และขับเคลื่อนธาตุลม บรรเทาอาการเมื่อยตึง และอ่อนล้า แต่หากไม่มียาสมุนไพร และยาคลายเส้น สามารถเลือกใช้ยาอื่นในการรักษาได้เช่น ยาแก้อาการปวด ยาพาราเซตามอล 500 มิลลิกรัม สูตร 1 2 และ 3

- หากมีอาการอ่อนล้า และท้องผูกร่วมด้วย : ควรใช้ยาธรณีสังกะษัต เป็นลำดับแรก เพื่อขับลมในเส้น และบรรเทาอาการท้องผูก แต่หากไม่มียาธรณีสังกะษัต สามารถเลือกใช้อื่นในการรักษาได้ เช่น ยาสหัสธารา ยาเกษียณเส้น ยาเถวัลย์เปรียง ยาผสมเถวัลย์เปรียง สูตร 1 และ 2 ยาสารสกัดเถวัลย์เปรียง ยาผสมเถาโคคลาน สูตร 1 2 และ 3

2. ยาใช้ภายนอก

- 1) กรณีที่มีอาการผิวหนังบวมแดง ร้อน จะใช้ยาประคบเย็น หรือสุ่ม เช่น ยาทาพระเส้น ยาสเปรย์กระดูกไก่ดำ เพื่อลดความร้อนบริเวณที่มีอาการ
- 2) กรณีที่มีอาการปวดเมื่อยตึง อ่อนล้า ที่ไม่ได้มีอาการบวมแดงร้อน จะใช้ยาประคบร้อน เช่น ยาไหล ยาพริก ยาประคบ เพื่อช่วยขับเคลื่อนธาตุลมให้ไหลเวียนดีขึ้น ลดอาการปวดเมื่อยตึง อ่อนล้า

รายการยาสมุนไพรสำหรับ “กลุ่มอาการปวดเมื่อย”

1. ยาเถวัลย์เปรียง

ข้อบ่งใช้	บรรเทาอาการปวดกล้ามเนื้อ ลดการอักเสบของกล้ามเนื้อ
วิธีใช้	รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1 กรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหารทันที
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์
ข้อควรระวัง	- ควรระวังการใช้กับผู้ป่วยโรคแผลเปื่อยเพปติก เนื่องจากเถวัลย์เปรียงออกฤทธิ์ คล้ายยาแก้ปวดกลุ่มยาต้านการอักเสบที่ไม่ใช่สเตียรอยด์ (Non-Steroidal Anti-Inflammatory Drugs : NSAIDs) - อาจทำให้เกิดการระคายเคืองระบบทางเดินอาหาร
อาการไม่พึงประสงค์	ปวดท้อง ท้องผูก ปัสสาวะบ่อย คอแห้ง ใจสั่น

2. ยาผสมเกลาวัลย์เปรี๊ยะง สูตรตำรับที่ 1

เงื่อนไขการใช้ยา ให้สั่งใช้ยาโดยแพทย์แผนไทย แพทย์แผนไทยประยุกต์ หรือผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมที่ผู้อำนวยความสะดวกหรือหัวหน้าสถานพยาบาลมอบหมาย

- ข้อบ่งใช้** บรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย
- วิธีใช้** รับประทานครั้ง 900 มิลลิกรัม-1.5 กรัม วันละ 3 ครั้ง เข้ากลางวัน เย็น หลังอาหารทันที
- ข้อห้ามใช้** ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์
- ข้อควรระวัง**
- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่เป็นแผลในกระเพาะอาหาร เนื่องจากเกลาวัลย์เปรี๊ยะงมีกลไกออกฤทธิ์เช่นเดียวกับยาแก้ปวดในกลุ่มยาต้านการอักเสบที่ไม่ใช่สเตียรอยด์ (Non-steroidal Anti-Inflammatory Drugs: NSAIDs)
 - การใช้ยานี้อาจทำให้เกิดการระคายเคืองของระบบทางเดินอาหาร
- อาการไม่พึงประสงค์** ปวดท้อง ท้องผูก ปัสสาวะบ่อย คอแห้ง ใจสั่น

3. ยาผสมเกลาวัลย์เปรี๊ยะง สูตรตำรับที่ 2

เงื่อนไขการใช้ยา ให้สั่งใช้ยาโดยแพทย์แผนไทย แพทย์แผนไทยประยุกต์ หรือผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมที่ผู้อำนวยความสะดวกหรือหัวหน้าสถานพยาบาลมอบหมาย

- ข้อบ่งใช้** บรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย
- วิธีใช้** รับประทานครั้ง 900 มิลลิกรัม-1.5 กรัม วันละ 3 ครั้ง เข้ากลางวัน เย็น หลังอาหารทันที
- ข้อห้ามใช้** ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์
- ข้อควรระวัง**
- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่เป็นแผลในกระเพาะอาหาร เนื่องจากเกลาวัลย์เปรี๊ยะงมีกลไกออกฤทธิ์เช่นเดียวกับยาแก้ปวดในกลุ่มยาต้านการอักเสบที่ไม่ใช่สเตียรอยด์ (Non-steroidal Anti-Inflammatory Drugs: NSAIDs)

- การใช้ยานี้ อาจทำให้เกิดการระคายเคืองของระบบทางเดินอาหาร

อาการไม่พึงประสงค์ ปวดท้อง ท้องผูก ปัสสาวะบ่อย คอแห้ง ใจสั่น

4. ยาสารสกัดจากเถาวัลย์เปรียง

เงื่อนไขการใช้ยา ให้สั่งใช้ยาโดยผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม หรือแพทย์แผนไทย แพทย์แผนไทยประยุกต์ที่ผู้อำนวยการหรือหัวหน้าสถานพยาบาลมอบหมาย

ข้อบ่งใช้ บรรเทาอาการปวดหลังส่วนล่าง (low back pain)

วิธีใช้ รับประทานครั้งละ 200 มิลลิกรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหารทันที

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้กับหญิงตั้งครรภ์

- ข้อควรระวัง**
- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคแผลเปื่อยเพปติก เนื่องจากเถาวัลย์เปรียงออกฤทธิ์คล้ายยาแก้ปวดกลุ่มยาต้านการอักเสบที่ไม่ใช่สเตียรอยด์ (Non-steroidal Anti-inflammatory Drugs: NSAIDs)
 - อาจทำให้เกิดการระคายเคืองระบบทางเดินอาหาร

อาการไม่พึงประสงค์ เวียนศีรษะ ปวดศีรษะ อูจจาระเหลว

5. ยาผสมเถาโคคลาน สูตร 1

ข้อบ่งใช้ บรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย

วิธีใช้ รับประทานครั้งละ 1 กรัม ชงน้ำร้อนประมาณ 120-200 มิลลิลิตร วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน เย็น

ข้อห้ามใช้ -

ข้อควรระวัง -

อาการไม่พึงประสงค์ -

6. ยาผสมเกาโคคลาน สูตร 2

ข้อบ่งใช้	บรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย
วิธีใช้	นำตัวยาทั้งหมดมาเติมน้ำท่วมยา ต้มน้ำเคี่ยว 3 ส่วนเหลือ 1 ส่วน ดื่มครั้งละ 120-200 มิลลิลิตร วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น
ข้อห้ามใช้	-
ข้อควรระวัง	-
อาการไม่พึงประสงค์	-

7. ยาผสมเกาโคคลาน สูตร 3

ข้อบ่งใช้	บรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย
วิธีใช้	นำตัวยาทั้งหมดมาเติมน้ำท่วมยา ต้มน้ำเคี่ยว 3 ส่วนเหลือ 1 ส่วน ดื่มครั้งละ 120-200 มิลลิลิตร วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น
ข้อห้ามใช้	-
ข้อควรระวัง	-
อาการไม่พึงประสงค์	-

8. ยาสกัดสารชา

เงื่อนไขการใช้ยา ให้สั่งใช้ยาโดยแพทย์แผนไทย แพทย์แผนไทยประยุกต์ หรือผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมที่ผู้อำนวยการหรือหัวหน้าสถานพยาบาลมอบหมาย

ข้อบ่งใช้	ขับลมในเส้น แก้อาการท้องอืด
วิธีใช้	รับประทานครั้งละ 1-1.5 กรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหาร เข้า กลางวัน เย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้กับหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการบริโภคในผู้ป่วยโรคความดันเลือดสูง โรคหัวใจ โรคแผลเปื่อยเพปติก และโรคกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยารสร้อน
- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
- ควรระวังการใช้ยานี้ ร่วมกับยา phenytoin, propranolol, theophylline และ rifampicin เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

อาการไม่พึงประสงค์ ร้อนท้อง แสบท้อง คลื่นไส้ คอแห้ง ผื่นคัน

9. ยากษัยเส้น

เงื่อนไขการใช้ยา ให้สั่งใช้ยาโดยแพทย์แผนไทย แพทย์แผนไทยประยุกต์ หรือผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมที่ผู้อำนวยการหรือหัวหน้าสถานพยาบาลมอบหมาย

ข้อบ่งใช้ บรรเทาอาการปวดหลัง ปวดเอว ปวดเมื่อยตามร่างกาย

วิธีใช้ รับประทานครั้งละ 750 มิลลิกรัม-1 กรัม วันละ 4 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า กลางวัน เย็น และก่อนนอน

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้กับหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร และเด็ก

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้
- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาดับการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

อาการไม่พึงประสงค์ แสบร้อนยอดอก

10. ยารณีสันทะฆาต

เงื่อนไขการใ้ยา ใ้สั่งใ้ยาโดยแพทยแผนไทย แพทยแผนไทยประกยุคต์ หรือผู้ประกอบ
วิชาชีพงเวชกรรมที่ผู้่านวยการหรือหัวหน้าสถานพยาบาลมอบหมาย

ข้อบ่งใ้

แก้กษัยเส้น

วิธีใ้

ชนิดผง

รับประกทานครั้งละ 500 มิลลิกกรัม-1 กรัม ละลายน้ำดื่มสุก
ที่ยังอุ่นอยู่ หรือผสมน้ำผึ้ง ปั้นเป็นลูกกลอน วันละ 1 ครั้ง
ก่อนอาหาร ใ้หรือก่อนนอน

ชนิดแคปซูล ชนิดเม็ด และชนิดลูกกลอน

รับประกทานครั้งละ 500 มิลลิกกรัม-1 กรัม วันละ 1 ครั้ง
ก่อนอาหารใ้หรือก่อนนอน

ข้อห้ามใ้

ห้ามใ้ในหญิงตั้งครรรภ์ ผู้ที่มีใ้ และเด็ก

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการรับประกทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็น
ลิม (anticoagulants) และ ยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด
(antiplatelets)
- ควรระวังการใ้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วย
ที่มีความผิดปกติของตับ ไ้ เนื่องจากอาจเกิดการสะสม
ของการบูรและเกิดพิษได้
- ควรระวังการใ้ยานี้ ร่วมกับยา phenytoin, propranolol,
theophylline และ rifampicin เนื่องจากดำรับนี้มีพริกไทย
ในปริมาณสูง
- ควรระวังการใ้ในผู้สูงอายุ

อาการไม่พึงประกรงค์

-

11. ยาน้ำมันกัญชาทั้งห้า

- ข้อบ่งชี้** ใช้เสริมการรักษาในผู้ป่วยที่มีอาการปวดกล้ามเนื้อและข้อที่พยายามมาตรฐานแล้วไม่ได้ผล
- วิธีใช้** หยดใต้ลิ้น เริ่มต้นครั้งละ 2 หยด วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหารเช้าและเย็น หรือตามแพทย์สั่ง
- ข้อห้ามใช้**
- ผู้ที่มีประวัติแพ้กัญชา หรือน้ำมันมะพร้าว
 - ผู้ป่วยที่มีประวัติความผิดปกติทางจิตเวช
 - ผู้ป่วยโรคหัวใจและหลอดเลือดชั้นรุนแรง หรือไม่สามารถคุมอาการได้
 - ผู้ที่ใช้ยาละลายลิ่มเลือดวาร์ฟาริน
 - หญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร
 - ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 16 ปี (ผู้ที่อยู่ในช่วงปฐมวัย)
- คำเตือน**
- หากผู้ป่วยมีอาการสับสน กระวนกระวาย วิตกกังวล ประสาทหลอน หรือมีอาการผิดปกติทางจิตเวช ควรหยุดใช้ยาทันที และติดตามอาการอย่างใกล้ชิดจนกว่า อาการจะหายไป
 - ยานี้อาจทำให้เกิดอาการปากแห้ง คอแห้งได้ในช่วงสัปดาห์แรกของการใช้ยาแนะนำหลังใช้ยาประมาณ 10 นาที สามารถดื่มน้ำตามได้
- อันตรกิริยา**
- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยาที่เป็น substrates, enzyme inducers หรือ enzyme inhibitors ของ CYP2C9, CYP2C19, CYP3A4, CYP2D6, CYP1A
 - สำหรับยาที่มีโอกาสพบการใช้ร่วมกับกัญชา และมีผลเสริมฤทธิ์กันอาจเพิ่มโอกาสเกิดผลข้างเคียงจากยา เช่น
 - ยากันชัก เช่น phenobarbital, phenytoin, topiramate

- ยาด้านไวรัสยากุ่ม protease inhibitors เช่น indinavir, nelfinavir, saquinavir
- ยาด้านไวรัสที่เป็น CYP3A4 inhibitors เช่น indinavir, ritonavir, saquinavir
- ยาที่มีผลกดระบบประสาทส่วนกลาง เช่น ยาแก้ปวดมอร์ฟิน ยานอนหลับ

ข้อควรระวัง

- ระวังการใช้ยาในผู้ที่มีความผิดปกติของตับและไต
- ระวังการใช้ยาในผู้ที่ใช้อยาก่อมประสาท หรือยาที่ออกฤทธิ์ทางจิตอื่นๆ
- ระวังการใช้ยาในผู้ที่ทำงานขับขี ยานพาหนะ หรือเกี่ยวกับเครื่องจักรกล หรือทำงานที่เสี่ยงอันตราย เพราะยานี้อาจทำให้ง่วงซึม
- ระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่มีประวัติของการใช้สารเสพติด รวมถึงนิโคตินหรือเป็นผู้ดื่มสุราอย่างหนัก

อาการไม่พึงประสงค์

ปากแห้ง คอแห้ง วิงเวียนศีรษะ ง่วงซึม ใจเต้นเร็ว คลื่นไส้

12. ยาไหล

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการบวม ฟกช้ำ เคล็ดขัดยอก

วิธีใช้

ทาและถูเบา ๆ บริเวณที่มีอาการวันละ 2-3 ครั้ง

ข้อห้ามใช้

- ห้ามทาบริเวณขอบตาและเนื้อเยื่ออ่อน
- ห้ามทาบริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือมีแผลเปิด

ข้อควรระวัง

-

อาการไม่พึงประสงค์

-

13. ยาซีฟิ่งไพลสูตรตำรับที่ 1

- ข้อบ่งใช้ บรรเทาอาการปวดเมื่อย
- วิธีใช้ ทาและถูเบา ๆ บริเวณที่มีอาการวันละ 2-3 ครั้ง
- ข้อห้ามใช้
- ห้ามทาบริเวณขอบตาและเนื้อเยื่ออ่อน
 - ห้ามทาบริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือมีแผลเปิด
- ข้อควรระวัง -
- อาการไม่พึงประสงค์ -

14. ยาซีฟิ่งไพลสูตรตำรับที่ 2

- ข้อบ่งใช้ บรรเทาอาการปวดเมื่อย
- วิธีใช้ ทาและถูเบา ๆ บริเวณที่มีอาการวันละ 2-3 ครั้ง
- ข้อห้ามใช้
- ห้ามทาบริเวณขอบตาและเนื้อเยื่ออ่อน
 - ห้ามทาบริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือมีแผลเปิด
- ข้อควรระวัง -
- อาการไม่พึงประสงค์ -

15. ยาน้ำมันไพล

- ข้อบ่งใช้ บรรเทาอาการบวม ฟกช้ำ เคล็ดขอก
- วิธีใช้ ทาและถูเบา ๆ บริเวณที่มีอาการวันละ 2-3 ครั้ง
- ข้อห้ามใช้
- ห้ามทาบริเวณขอบตาและเนื้อเยื่ออ่อน
 - ห้ามทาบริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือมีแผลเปิด
- ข้อควรระวัง -
- อาการไม่พึงประสงค์ -

16. ยาพริก

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการปวดข้อ ปวดกล้ามเนื้อ (musculoskeletal pain)

วิธีใช้

ทาบริเวณที่ปวด 3-4 ครั้ง ต่อวัน

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่แพ้ capsaicin
- ห้ามสัมผัสบริเวณตา

อันตรกิริยา

- การใช้ร่วมกับยารักษาโรคหัวใจ กลุ่ม angiotensin-converting enzyme inhibitor (ACE inhibitor) อาจทำให้เกิดอาการไอเพิ่มขึ้น
- อาจเพิ่มการดูดซึมของยาโรคหอบหืด คือ theophylline ชนิดออกฤทธิ์เนิ่นนาน
- ควรระวังเมื่อใช้ยาพริกพร้อมกับยากลุ่มต่อไปนี้
 - Angiotensin converting enzyme inhibitors
 - Anticoagulants
 - Antiplatelet agents
 - Barbiturates
 - Low molecular weight heparins
 - Theophylline
 - Thrombolytic agents

ข้อควรระวัง

ควรระวังการใช้ยาพริกบริเวณผิวหนังที่บอบบางหรือบริเวณผิวหนังที่แตก เนื่องจากทำให้เกิดอาการระคายเคือง

อาการไม่พึงประสงค์

ผิวหนังแดง ปวด และแสบร้อน

17. ยาประคบ

ข้อบ่งใช้

วิธีใช้

ข้อห้ามใช้

ข้อควรระวัง

อาการไม่พึงประสงค์

ประคบเพื่อลดอาการปวด ช่วยคลายกล้ามเนื้อ เอ็น และข้อ
นำยาประคบไปนึ่ง แล้วใช้ประคบ ขณะยังอุ่น วันละ 1-2 ครั้ง
ลูกประคบ 1 ลูกสามารถใช้ได้ 3-4 ครั้ง โดยหลังจากใช้แล้วผึ่งให้
แห้ง ก่อนนำไปแช่ตู้เย็น

- ห้ามประคบบริเวณที่มีบาดแผล
- ห้ามประคบเมื่อเกิดการอักเสบเฉียบพลัน เช่น ข้อเท้าแพลง
หรือมีอาการอักเสบ บวม แดง ร้อน ในช่วง 24 ชั่วโมงแรก
เนื่องจากจะทำให้มีอาการอักเสบบวมมากขึ้น และอาจมี
เลือดออกมากตามมาได้ โดยควรประคบหลังเกิดอาการ
24 ชั่วโมง

- ไม่ควรใช้ลูกประคบที่ร้อนเกินไป โดยเฉพาะบริเวณผิวหนังที่
เคยเป็นแผลมาก่อนหรือบริเวณที่มีกระดูกยื่น และต้องระวัง
เป็นพิเศษในผู้ป่วยโรคเบาหวาน อัมพาต เด็ก และผู้สูงอายุ
เพราะมักมีความรู้สึกในการรับรู้และตอบสนองช้า อาจทำให้
ผิวหนังไหม้พองได้ง่าย

- หลังจากประคบสมุนไพรเสร็จใหม่ ๆ ไม่ควรอาบน้ำทันที
เพราะเป็นการล้างตัวยาจากผิวหนัง และร่างกาย
ยังไม่สามารถปรับตัวได้ทัน (จากร้อนเป็นเย็นทันทีทันใด)
อาจทำให้เป็นไข้ได้

- ควรระวังการใช้กับผู้ที่แพ้ส่วนผสมของยาประคบ

-

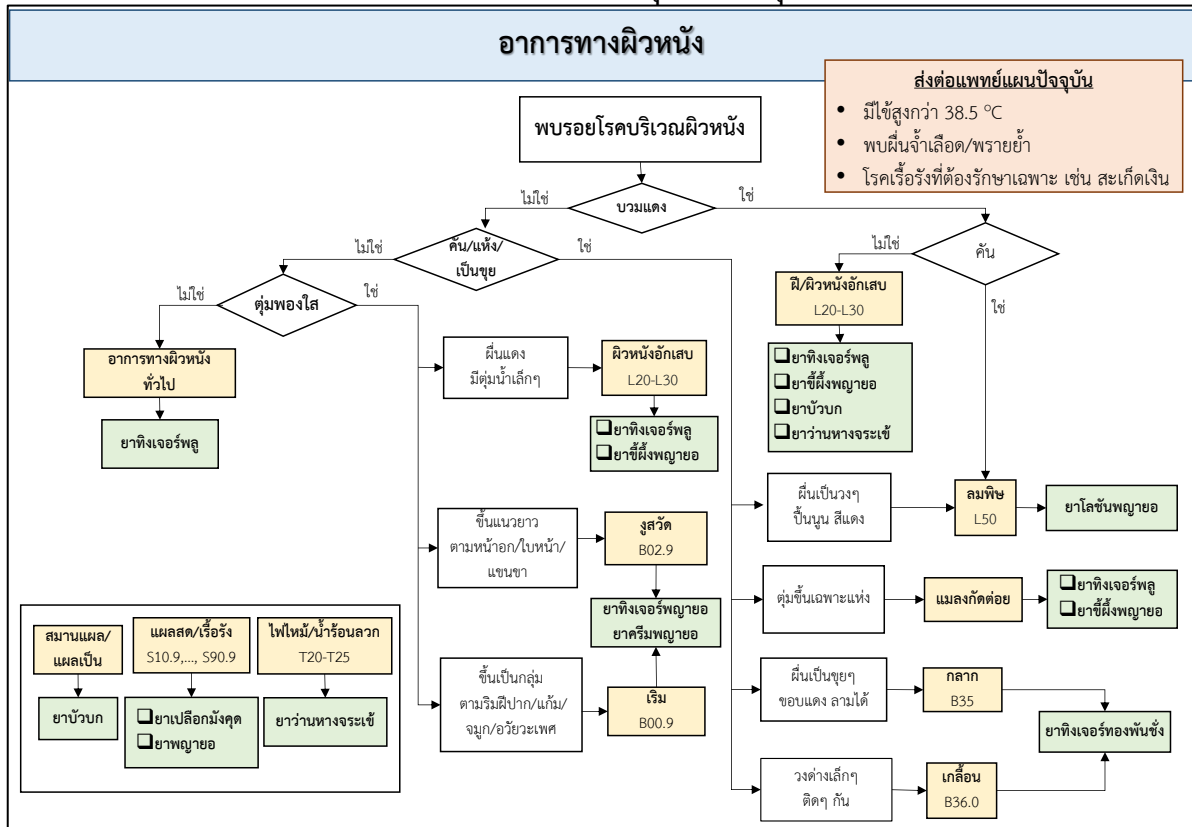
18. ยาสเปรย์กระดูกไก่ดำ

ข้อบ่งใช้	แก้ปวดกล้ามเนื้อ แก้ฟกช้ำ แก้เคล็ดขัดยอกและการอักเสบของกล้ามเนื้อ
วิธีใช้	กดพ่น 2 ที บริเวณที่ปวด วันละ 3 ครั้ง เช้า กลางวัน เย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้บริเวณดวงตา ผิวอ่อน และแผลเปิด
ข้อควรระวัง	-
อาการไม่พึงประสงค์	-

19. ยาทาพระเส้น

ข้อบ่งใช้	บรรเทาอาการปวดเมื่อย
วิธีใช้	ใช้ยาประมาณ 2 มิลลิเมตร ทาบริเวณที่ปวด วันละ 3 ครั้ง เช้า กลางวัน เย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามทาบริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือมีแผลเปิด
ข้อควรระวัง	ยานี้อาจทำให้เกิดผิวหนังระคายเคือง
อาการไม่พึงประสงค์	-

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการทางผิวหนัง”

คำอธิบายแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มอาการทางผิวหนัง”

อาการปกติที่พบได้บริเวณผิวหนังมีหลากหลายประเภท เช่น ผื่น ตุ่มแดง และบริเวณที่เกิดรอยโรคบนร่างกายมีหลายบริเวณ เช่น ใบหน้า แขน ขาด้านนอก ศีรษะ เท้า หรือบริเวณที่มีการเสียดสี โดยโรคผิวหนังมีมากมายหลายชนิด ในที่นี่จะกล่าวถึงโรคผิวหนังที่พบได้ทั่วไปและสามารถใช้ยาทาภายนอกตามรายการยาในบัญชียาหลักแห่งชาติ บรรเทาอาการได้ เช่น ผื่นงั้นอักเสบ ลมพิษ กลาก เกลิออน เริม แผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก

คำนิยามตามการแพทย์แผนไทย

สำหรับกลุ่มอาการทางผิวหนัง ในที่นี่จะแบ่งตามสมุฏฐานการเกิดโรค โดยเริ่มจากอาการบวมแดง (ปิตตะสมุฏฐาน) อาการคัน/แห้ง/เป็นขุย (วาตะสมุฏฐาน) และมีตุ่มพองใส (เสมหะสมุฏฐาน) และพิจารณายาที่ใช้ตามแต่อาการและลักษณะรอยโรคต่อไป

กลุ่มผู้ป่วยที่ส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน

1. สัญญาณชีพผิดปกติ คือ อุณหภูมิร่างกาย สูงกว่า 38 องศาเซลเซียส
2. ตรวจร่างกายผิดปกติ เช่น ผื่นจ้ำเลือด/พราย้ำ
3. อาการรอยโรคที่เกิดจากโรคอื่น เช่น ไข่ออกผื่น ตุ่มน้ำใสหรือตุ่มหนอง สะเก็ดหนองสีเหลืองอมน้ำตาล ผื่นบวมกดเจ็บ ผื่นมีสีคล้ำ
4. โรคเรื้อรังที่ต้องรับการรักษาเฉพาะ เช่น สะเก็ดเงิน

แนวทางการใช้ยากกลุ่มอาการทางผิวหนัง

การเลือกใช้ยาตามบัญชียาหลักแห่งชาติ อาจแบ่งได้หลายกรณี ดังนี้

1. อาการทางผิวหนังทั่วไป อาการไม่ชัดเจน : ยาทิงเจอร์พลู
2. อาการบวมแดง : ยาทิงเจอร์พลู ยาขี้ผึ้งพญาขอ ยาบัวบก ยาวานหางจรเข้
3. อาการคัน/แห้ง/เป็นขุย : ยาพญาขอ ยาทิงเจอร์พลู ยาทิงเจอร์ทองพันชั่ง
4. ตุ่มน้ำพองใส : ยาพญาขอ ยาทิงเจอร์พลู

5. แผลต่าง ๆ เช่น ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก : ยาบัวบก ยาเปลือกมังคุด ยาพญาขอ
ยาว่านทางจรเข้

รายการยาจากสมุนไพรสำหรับ “อาการทางผิวหนัง”

1. ยาเปลือกมังคุด

ข้อบ่งใช้	ทาแผลสด และแผลเรื้อรัง
วิธีใช้	ทาบริเวณที่เป็นแผล วันละ 2 ครั้ง เข้า-เย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามทาบริเวณขอบตาและเนื้อเยื่ออ่อน
ข้อควรระวัง	-
อาการไม่พึงประสงค์	-

2. ยาทิงเจอร์ทองพันชั่ง

ข้อบ่งใช้	ทาแก้กลากเกลื้อน โรคผิวหนังที่เกิดจากเชื้อรา น้ำกัดเท้า
วิธีใช้	ทาบริเวณที่มีอาการ วันละ 2 ครั้ง เข้า-เย็น ทาจนกว่าจะหาย และใช้ต่อเนื่องอีกอย่างน้อย 2 สัปดาห์
ข้อห้ามใช้	- ห้ามทาบริเวณขอบตาและเนื้อเยื่ออ่อน - ห้ามทาบริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือแผลเปิด
ข้อควรระวัง	-
อาการไม่พึงประสงค์	-

3. ยาทิงเจอร์พลู

ข้อบ่งใช้	บรรเทาอาการผิวหนังอักเสบ อาการอักเสบจากแมลงกัดต่อย
วิธีใช้	ทาบริเวณที่มีอาการ วันละ 2 ครั้ง เข้า-เย็น
ข้อห้ามใช้	- ห้ามทาบริเวณขอบตาและเนื้อเยื่ออ่อน - ห้ามทาบริเวณผิวหนังที่มีบาดแผลหรือแผลเปิด
ข้อควรระวัง	-

อาการไม่พึงประสงค์ เมื่อทาติดต่อกันเป็นเวลานานอาจทำให้ผิวหนังเป็นสีดำ แต่เมื่อหยุดทาแล้วอาการจะหายไป

4. ยาบัวบก

ข้อบ่งใช้ ใช้สมานแผล

วิธีใช้ ทำความสะอาดแผลด้วยยาฆ่าเชื้อก่อนทายา ใช้ทาบริเวณที่เป็นแผล วันละ 1-3 ครั้ง หรือตามแพทย์สั่ง

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีแพ้พืชในวงศ์ Apiaceae (Umbelliferae) เช่น ยี่หระ ผักชี
- ห้ามใช้ในผู้ที่มีประวัติเป็นโรคมะเร็งผิวหนัง
- ห้ามใช้ในแผลเปิด

ข้อควรระวัง ควรหลีกเลี่ยงการใช้ติดต่อกันเป็นเวลานาน

อาการไม่พึงประสงค์ มีรายงานว่าอาการทาสารสกัดใบบัวบกชนิดขี้ผึ้งหรือผง อาจทำให้เกิดผื่นแพ้สัมผัสได้

5. ยาพญาขอ

รูปแบบ ยาครีม, ยาโลชั่น, สารละลาย (สำหรับป้ายปาก), ยาขี้ผึ้ง, ยาทิงเจอร์

ข้อบ่งใช้

1. ยาครีม บรรเทาอาการของเริมและงูสวัด
2. สารละลาย (สำหรับป้ายปาก) รักษาแผลในปาก (aphthous ulcer) แผลจากการฉายรังสีและเคมีบำบัด
3. ยาโลชั่น บรรเทาอาการผื่นคัน ลมพิษ ตุ่มคัน
4. ยาขี้ผึ้ง บรรเทาอาการอักเสบ ปวด บวมจากแมลงกัดต่อย
5. ยาทิงเจอร์ บรรเทาอาการของเริมและงูสวัด

วิธีใช้ ทาบริเวณที่มีอาการ วันละ 5 ครั้ง

ข้อห้ามใช้ -

ข้อควรระวัง -

อาการไม่พึงประสงค์ -

6. ยาวานหางจรเข้

ข้อบ่งใช้

รักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก (burn)

วิธีใช้

ทาบริเวณที่ถูกไฟไหม้ น้ำร้อนลวก วันละ 3-4 ครั้ง

ข้อห้ามใช้

-

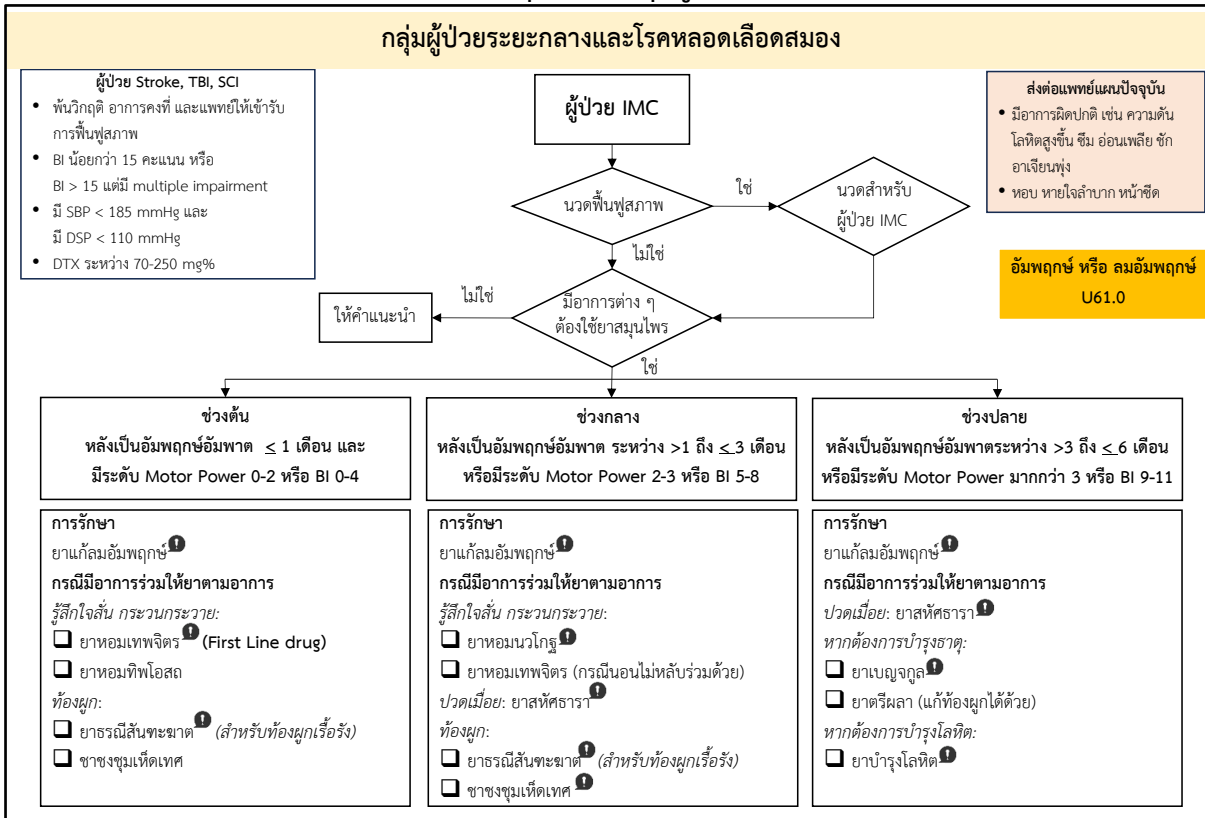
ข้อควรระวัง

ไม่ควรใช้ในผู้ที่มีประวัติแพ้वानหางจรเข้ หรือผลิตภัณฑ์ที่ผสม
วานหางจรเข้

อาการไม่พึงประสงค์

อาจทำให้เกิดอาการคัน มีผื่นแดง หรือผื่นแพ้สัมผัสได้
หากมีอาการดังกล่าวให้หยุดใช้ยา

แนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มผู้ป่วยระยะกลางและโรคหลอดเลือดสมอง”

คำอธิบายแนวทางการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยยาสมุนไพร “กลุ่มผู้ป่วยระยะกลางและโรคหลอดเลือดสมอง”

กลุ่มผู้ป่วยระยะกลางและโรคหลอดเลือดสมองหมายถึง ผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง (Stroke) ผู้ป่วยบาดเจ็บที่ศีรษะและสมอง (Trauma Brain Injury) และ ผู้ป่วยบาดเจ็บทางไขสันหลัง (Spinal Cord Injury)

คำนิยามตามการแพทย์แผนไทย

อัมพฤกษ์ อัมพาต เกิดจากลมโอธคมาวาตาและลมอุทงคมาวาตา พัดระคนกัน หากลมโอธคมาวาตาพิการหรือสูญเสียหน้าที่จะทำให้ยกมือ ยกเท้าไม่ได้ ปวดเมื่อยตามข้อกระดูก และมักเกิดความเจ็บปวด แต่ประสาทรับความรู้สึกไม่ได้เสียไปด้วย ในขณะที่ลมอุทงคมาวาตาพิการหรือสูญเสียหน้าที่จะทำให้ปลายประสาททางตา หู จมูก ลิ้น บริเวณศีรษะและคอ ทุนทวาราย ดันรน มือเท้าขั้วไขว่ หาวเรอบ่อย

อัมพฤกษ์ หมายถึง ลมที่พัดจากปลายเท้าขึ้นไปทั่วตัว ทำให้อวัยวะต่าง ๆ อ่อนแรง เคลื่อนไหวไม่สะดวก หรือโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการอวัยวะบางส่วน เช่น แขน ขา อ่อนแรง เป็นโรคที่คล้ายคลึงกับอัมพาตแต่อาการน้อยกว่า

อัมพาต หมายถึง ลมที่พัดจากปลายเท้าขึ้นไปทั่วตัว ทำให้อวัยวะบางส่วน เช่น แขนขาตาย ลิ้นกระด้างคางแข็ง หรือเป็นโรคชนิดหนึ่ง ผู้ป่วยมีอาการอวัยวะบางส่วน เช่น แขนขาตาย ไม่มีความรู้สึก

การฟื้นฟูผู้ป่วยระยะกลางโรคหลอดเลือดสมอง

การลดภาวะแทรกซ้อนที่ก่อให้เกิดความพิการและพัฒนาความสามารถในการเคลื่อนไหวและประกอบกิจวัตรประจำวันของผู้ป่วยให้ช่วยเหลือตนเองได้ และอาจกลับมาทำงานและใช้ชีวิตในสังคมได้อีกครั้งเป็นการฟื้นฟูผู้ป่วยระยะกลางโรคหลอดเลือดสมองที่พึงประสงค์

กลุ่มผู้ป่วยที่ส่งต่อแพทย์แผนปัจจุบัน

1. สัญญาณชีพผิดปกติ ได้แก่
 - อุณหภูมิร่างกายสูงมากกว่า 38 องศาเซลเซียส
 - อัตราการเต้นของหัวใจ (ชีพจร) มากกว่า 100 ครั้งต่อนาที หรือน้อยกว่า 60 ครั้งต่อนาที
 - อัตราการหายใจมากกว่า 20 ครั้งต่อนาที หรือ มีอัตราการหายใจน้อยกว่า 10 ครั้งต่อนาที
 - ความดันโลหิต ต่ำกว่า 90/60 มิลลิเมตรปรอท หรือสูงกว่า 185/110 มิลลิเมตรปรอท
2. อาการของโรคที่รุนแรงขึ้น เช่น อาการซึม อ่อนเพลีย กินไม่ได้ นอนไม่หลับ
3. อาการแทรกซ้อน เช่น อาการชัก อาเจียนพุ่ง จิตใจหดหู่ มีระดับน้ำตาลในเลือดที่เจาะจากเส้นเลือดฝอยที่ปลายนิ้วน้อยกว่า 70 mg% หรือมากกว่า 250 mg%
4. อาการอื่นที่ควรคำนึง ได้แก่ ไม่รู้สึกตัว หมดสติ หอบ หายใจลำบาก หน้าซีดริมฝีปากเขียว หน้าเขียว
5. กรณีผู้ป่วยเจาะคอที่มีภาวะหายใจหอบเหนื่อย หรือ O₂ Sat ต่ำกว่า 95%

กลุ่มผู้ป่วยระยะกลางโรคหลอดเลือดสมอง

เกณฑ์การคัดเลือกผู้ป่วยระยะกลางโรคหลอดเลือดสมอง สำหรับแนวทางการใช้ยาจากสมุนพรวฉบับนี้ มีลักษณะอาการ ดังนี้

1. พันวิฤติ อาการคงที่ และแพทย์ให้เข้ารับการฟื้นฟูสภาพ
2. Barthel Activities of Daily Living (BI; ADL) น้อยกว่า 15 คะแนน หรือ Barthel Activities of Daily Living (BI; ADL) มากกว่า 15 แต่มี multiple impairment
3. มี Systolic Blood Pressure (SBP) < 185 mmHg และ มี Diastolic Blood Pressure (DBP) < 110 mmHg
4. ระดับน้ำตาลในเลือดที่เจาะจากเส้นเลือดฝอยที่ปลายนิ้ว (Dextrostix) ระหว่าง 70-250 mg%

แนวทางการใช้ยากลุ่มผู้ป่วยระยะกลางและโรคหลอดเลือดสมอง

กลุ่มผู้ป่วยที่มีลักษณะตามแนวทางการใช้ยาจากสมุนไพรมะเร็ง จะถูกพิจารณาความเหมาะสมเพื่อรับหัตถการด้านการแพทย์แผนไทย และพิจารณาการได้รับการใช้ยาจากสมุนไพรมะเร็งกรณีมีอาการและจำเป็นต้องได้รับยาจากสมุนไพรมะเร็ง จะแบ่งผู้ป่วยออกเป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงต้น หลังจากเป็นอัมพฤกษ์อัมพาต ไม่เกิน 1 เดือน และ ระดับ Motor power 0-2 และมี BI 0-4 คือ ระยะที่ผู้ป่วยไม่สามารถเคลื่อนไหวหรือเคลื่อนไหวแนวราบได้เล็กน้อย ในระยะนี้มีอาการปวดตามเส้นเอ็น กล้ามเนื้อ มือ เท้า ตึงหรือชา ให้ยาแก้ลมอัมพฤกษ์ และมักมีอาการจากหทัยวาตะ อันมีอาการจิตใจไม่สบาย กระวนกระวาน นอนไม่หลับ รู้สึกใจสั่น ให้ยาหอมเทพจิตรเป็นลำดับแรก (First line drug) หรือยาหอมทิพโอสถ หากมีอาการร่วมอื่น เช่น ท้องผูกเรื้อรัง ให้ยาธรณีสันตะฆาต ถ้ามีอาการท้องผูกบ้าง ให้ชาขงชุมเห็ดเทศ

ช่วงกลาง หลังจากเป็นอัมพฤกษ์อัมพาตมากกว่า 1 เดือน แต่ไม่เกิน 3 เดือน หรือ Motor power 2-3 หรือ BI 4-8 ระดับ คือ ระยะที่ผู้ป่วยเริ่มมีพัฒนาการ สามารถกระดิกนิ้วมือ นิ้วเท้าหรือพอที่จะขยับแขน ขาได้บ้าง ให้ยาแก้ลมอัมพฤกษ์ ในระยะนี้อาจยังคงมีอาการจากหทัยวาตะ ให้ยาหอมนวโกฐ แต่ถ้ามีอาการนอนไม่หลับร่วมด้วยให้ยาหอมเทพจิตร และในกรณีมีอาการร่วมอื่น เช่น อาการลมในเส้นที่ทำให้มีอาการปวดเมื่อย ให้ยาสหัสธารา อาการท้องผูกเรื้อรัง ให้ยาธรณีสันตะฆาต ถ้าอาการท้องผูกบ้าง ให้ชาขงชุมเห็ดเทศ

ช่วงปลาย หลังจากเป็นอัมพฤกษ์อัมพาต ไม่เกิน 3 เดือน หรือ Motor power มากกว่า 3 หรือ BI 9-11 คือ ระยะนี้ผู้ป่วยมีการฟื้นตัวที่ดีขึ้น หรือการฟื้นตัวอยู่ในระดับทรงตัว บางรายอาจจะยืนได้ ทำกิจวัตรประจำวันด้วยตัวเองได้ เช่น การใส่เสื้อ การแปรงฟัน ล้างหน้า หวีผม พุด-คุย ตอบโต้สื่อสารได้ดีขึ้น หรือบางรายเริ่มที่จะฝึกเดินสามารถพยุงน้ำหนักตัวเอง หรือบางรายการระดับการฟื้นตัวเพิ่มขึ้นได้ช้าหรือคงที่ ในระยะนี้เป็นการใช้ยาจากสมุนไพรมะเร็งตามอาการ โดยอาจให้ยาแก้ลมอัมพฤกษ์ ในกรณีมีอาการลมในเส้นที่ทำให้มีอาการปวดเมื่อย ให้ยาสหัสธารา นอกจากนี้ในระยะนี้มักจะปรับธาตุให้สมดุล หากต้องการบำรุงธาตุ กระตุ้นให้อุณหภูมิร่างกาย ให้ยาเบญจกูล หรือยาตรีผลา ซึ่งยาตรีผลามีฤทธิ์ระบายด้วย หากต้องการบำรุงโลหิต จะให้ยาบำรุงโลหิตร่วมด้วย

รายการยาสมุนไพรสำหรับ “กลุ่มผู้ป่วยระยะกลางและโรคหลอดเลือดสมอง”

1. ยาแก้ลมอัมพฤกษ์

เงื่อนไขการใช้ยา ให้สั่งใช้ยาโดยแพทย์แผนไทย หรือแพทย์แผนไทยประยุกต์หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจาก ผู้อำนวยการของสถานพยาบาลนั้น ๆ โดยใช้องค์ความรู้การแพทย์แผนไทย

ข้อบ่งใช้	บรรเทาอาการปวดตามเส้นเอ็น กล้ามเนื้อ มือ เท้า ตึงหรือชา
วิธีใช้	รับประทานครั้งละ 1 กรัม ชงน้ำร้อนดื่มประมาณ 120-200 มิลลิลิตร ดื่มขณะที่ยังอุ่นอยู่ วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้า กลางวัน เย็น
ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้กับหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก
ข้อควรระวัง	- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้ - ควรระมัดระวังการใช้อย่างต่อเนื่อง ในผู้ป่วยที่จำกัดการใช้เกลือ
อาการไม่พึงประสงค์	แสบร้อนยอดอก

2. ยาหอมเทพจิตร

ข้อบ่งใช้	แก้ลมกองละเอียด ได้แก่ อาการหน้ามืด ตาลาย สวิงสวาย (อาการที่รู้สึกใจหวิว วิงเวียน คลื่นไส้ ตาพร่าจะเป็นลม) ใจสั่น และบำรุงดวงจิตให้ชุ่มชื้น
วิธีใช้	ชนิดผง รับประทานครั้งละ 1-1.4 กรัม ละลายน้ำดื่มสุกที่ยังอุ่นอยู่ เมื่อมีอาการทุก 3-4 ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง
	ชนิดเม็ด รับประทานครั้งละ 1-1.4 กรัม เมื่อมีอาการ ทุก 3-4 ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง

- ข้อห้ามใช้** -
- ข้อควรระวัง**
- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
 - ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบวมและเกิดพิษได้
 - ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้
- อาการไม่พึงประสงค์** -

3. ยาหอมทิฟโอสถ

- ข้อบ่งใช้** แก้วลมวิงเวียน
- วิธีใช้** **ชนิดผง**
- รับประทานครั้งละ 1-1.4 กรัม ละลายน้ำกระสายยา ควรดื่มขณะยังอุ่นอยู่ เมื่อมีอาการ ทุก 3-4 ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง
- น้ำกระสายยาที่ใช้** น้ำดอกไม้หรือน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่
- ชนิดเม็ด**
- รับประทานครั้งละ 1-1.4 กรัม เมื่อมีอาการ ทุก 3-4 ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง
- ข้อห้ามใช้** -
- ข้อควรระวัง**
- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)

- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบวมและเกิดพิษได้
- ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้

อาการไม่พึงประสงค์

-

4. ยาหอมนวโกฐ

ข้อบ่งใช้

1. แก้มวิงเวียน คลื่นเหียน อาเจียน (ลมจุกแน่นในอก) ในผู้สูงอายุ
2. แก้มปลายไข้ (หลังจากฟื้นไข้แล้วยังมีอาการ เช่น คลื่นเหียน วิงเวียน เบื่ออาหาร ท้องอืด และอ่อนเพลีย)

วิธีใช้

ชนิดผง

รับประทานครั้งละ 1-2 กรัม ละลายน้ำกระสายยา หรือน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ เมื่อมีอาการทุก 3-4 ชั่วโมง ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง

น้ำกระสายยาที่ใช้

- กรณีแก้มวิงเวียน คลื่นเหียน อาเจียน (ลมจุกแน่นในอก) ในผู้สูงอายุ ใช้น้ำลูกผักชี (15 กรัม) หรือเทียนดำ (15 กรัม) ต้มเป็นน้ำกระสายยา
- กรณีแก้มปลายไข้ ใช้น้ำก้านสะเดา (33 ก้าน หรือ 15 กรัม) ลูกกระดอม (7 ลูก หรือ 15 กรัม) และเถาบอระเพ็ด (7 องคุลี หรือ 15 กรัม) ต้มเป็นน้ำกระสายยา

ชนิดเม็ด

รับประทานครั้งละ 1-2 กรัม ทุก 3-4 ชั่วโมง เมื่อมีอาการ ไม่ควรเกินวันละ 3 ครั้ง

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ และผู้มีไข้

- ข้อควรระวัง**
- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
 - ควรระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้
- อาการไม่พึงประสงค์**
-

5. ยาธรณีสิ้นชะฆาต

เงื่อนไขการใช้ยา ให้สั่งใช้ยาโดยแพทย์แผนไทย แพทย์แผนไทยประยุกต์ หรือผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมที่ผู้อำนวยการหรือหัวหน้าสถานพยาบาลมอบหมาย

ข้อบ่งใช้ แก้กษาดาน ท้องผูก

วิธีใช้ **ชนิดผง**

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1 กรัม ละลายน้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่ หรือผสมน้ำผึ้งปั่นเป็นลูกกลอน วันละ 1 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าหรือก่อนนอน

ชนิดแคปซูล ชนิดเม็ด และชนิดลูกกลอน

รับประทานครั้งละ 500 มิลลิกรัม-1 กรัม วันละ 1 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าหรือก่อนนอน

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็ก

- ข้อควรระวัง**
- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)
 - ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

- ควรระวังการใช้ยานี้ ร่วมกับยา phenytoin, propranolol, theophylline และrifampicin เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทย ในปริมาณสูง
- ควรระวังการใช้ในผู้สูงอายุ

อาการไม่พึงประสงค์

-

6. ยาซุมเท็ดเทศ

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการท้องผูก

วิธีใช้

ชนิดชง

รับประทานครั้งละ 3-6 กรัม แชน้ำร้อนประมาณ 120-200 มิลลิลิตร นาน 10 นาที วันละ 1 ครั้ง ก่อนนอน

ชนิดแคปซูล

รับประทานครั้งละ 3-6 กรัม วันละ 1 ครั้ง ก่อนนอน

ข้อห้ามใช้

ผู้ป่วยที่มีภาวะทางเดินอาหารอุดตัน (gastrointestinal obstruction) หรือปวดท้อง โดยไม่ทราบสาเหตุ

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ในเด็กอายุต่ำกว่า 12 ปี หรือผู้ป่วย inflammatory bowel disease
- การรับประทานยานี้ในขนาดสูงอาจทำให้เกิดไตอักเสบ (nephritis)
- ไม่ควรใช้ยานี้ติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน เพราะจะทำให้ท้องเสีย ซึ่งส่งผลให้มีการสูญเสียน้ำและเกลือแร่มากเกินไป โดยเฉพาะโพแทสเซียม และทำให้ลำไส้ใหญ่ชินต่อยา ถ้าไม่ใช้ยาจะไม่ถ่าย
- ควรระวังการใช้ในหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร

อาการไม่พึงประสงค์

อาจทำให้เกิดอาการปวดมวนท้อง เนื่องจากการบีบตัวของลำไส้ใหญ่

7. ยาสหัตถารยา

เงื่อนไขการใช้ยา ให้สิ่งใช้ยาโดย แพทย์แผนไทย แพทย์แผนไทยประยุกต์ หรือผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมที่ผู้อำนวยการหรือหัวหน้าสถานพยาบาลมอบหมาย

ข้อบ่งใช้ ขับลมในเส้น แก้อาการท้องอืด

วิธีใช้ รับประทานครั้งละ 1–1.5 กรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหาร เข้ากลางวัน เย็น

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้กับหญิงตั้งครรภ์และผู้ที่มีไข้

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการบริโภคในผู้ป่วยโรคความดันเลือดสูง โรคหัวใจ โรคแผลเปื่อยเพปติก และโรคกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยารสร้อน
- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้
- ควรระวังการใช้ยานี้ ร่วมกับยา phenytoin, propranolol, theophylline และ rifampicin เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

อาการไม่พึงประสงค์ ร้อนท้อง แสบท้อง คลื่นไส้ คอแห้ง ผื่นคัน

8. ยาเบญจกูล

ข้อบ่งใช้ บำรุงธาตุ แก้อาตุให้ปกติ

วิธีใช้ **ชนิดชง**

รับประทานครั้งละ 1.5–2 กรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหาร เข้ากลางวัน เย็น

ชนิดผง ชนิดแคปซูล ชนิดเม็ด และชนิดลูกกลอน

รับประทานครั้งละ 800 มิลลิกรัม–1 กรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหาร เข้า กลางวัน เย็น

ข้อห้ามใช้	ห้ามใช้กับหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้ และเด็กเล็ก
ข้อควรระวัง	- ควรระมัดระวังการใช้ในผู้ที่ร้อนในง่าย และการใช้ในฤดูร้อน เนื่องจากอาจทำให้ธาตุไฟกำเริบ - ไม่ควรรับประทานติดต่อกันนานเกิน 7 วัน
อาการไม่พึงประสงค์	-

9. ยาตรีผลา

ข้อบ่งใช้	บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ
วิธีใช้	ชนิดซอง รับประทานครั้งละ 1-2 กรัม ชงน้ำร้อนประมาณ 120-200 มิลลิลิตร ทิ้งไว้ 3-5 นาที ดื่มในขณะที่ยังอุ่น เมื่อมีอาการไอ ทุก 4 ชั่วโมง ชนิดแคปซูล ชนิดเม็ด และชนิดลูกกลอน รับประทานครั้งละ 300-600 มิลลิกรัม เมื่อมีอาการไอ วันละ 3-4 ครั้ง
ข้อห้ามใช้	-
ข้อควรระวัง	ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยที่ท้องเสียง่าย
อาการไม่พึงประสงค์	ท้องเสีย

10. ยาบำรุงโลหิต

ข้อบ่งใช้	ยาบำรุงโลหิต
วิธีใช้	ชนิดผง รับประทานครั้งละ 1 กรัม ละลายน้ำกระสายยา ควรดื่มขณะยังอุ่นอยู่ วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้าและเย็น น้ำกระสายยาที่ใช้ - ใช้น้ำต้มดอกคำไทย หรือดอกคำฝอย เป็นน้ำกระสายยา

- ถ้าหาน้ำกระสายไม่ได้ให้ใช้น้ำต้มสุกที่ยังอุ่นอยู่แทน

ชนิดแคปซูลและชนิดเม็ด

รับประทานครั้งละ 1 กรัม วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้กับหญิงตั้งครรภ์ ผู้ที่มีไข้

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ยากับผู้ป่วยที่แพ้ละอองเกสรดอกไม้

- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)

อาการไม่พึงประสงค์

-

รายการยาสมุนไพรอาการ “ชาจากอัมพฤกษ์ อัมพาต”

11. ยาแก้ลมแก้เส้น

เงื่อนไขการใช้ยา ให้สิ่งใช้ยาโดยแพทย์แผนไทย หรือแพทย์แผนไทยประยุกต์ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการของสถานพยาบาลนั้น ๆ โดยใช้ชื่อองค์ความรู้การแพทย์แผนไทย

ข้อบ่งใช้

แก้ลมในเส้น บรรเทาอาการปวดกล้ามเนื้อที่มีอาการมือเท้าชา

วิธีใช้

รับประทานครั้งละ 1-4 กรัม วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

น้ำกระสายยา

- น้ำผึ้งรวงหรือน้ำส้มซ่า 1 ซ้อนชา (5 ซีซี)

- ถ้าหาน้ำกระสายยาไม่ได้ ให้ใช้น้ำสุกครึ่งแก้ว (60 ซีซี) แทน

ข้อแนะนำการใช้

- ควรจ่ายยาให้ผู้ป่วยโดยค่อยๆ ปรับเพิ่มขนาดยา

- ควรใช้น้ำผึ้งรวงหรือน้ำส้มซ่าเป็นน้ำกระสายยา จะช่วยลดการเกิดอาการไม่พึงประสงค์จากการใช้ยา

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้

ข้อควรระวัง	- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคแผลเปื่อยเพปติกและกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยารสร้อน
	- สำหรับผู้ป่วยเบาหวาน ควรใช้น้ำต้มสุกเป็นกระสาย
อาการไม่พึงประสงค์	อาจทำให้เกิดอาการวิงเวียนศีรษะ งุนงง คอแห้ง แสบร้อนกลางอกได้

12. ยาทำลายพระสุเมรุ

เงื่อนไขการใช้ยา ให้สั่งใช้ยาโดยแพทย์แผนไทย หรือแพทย์แผนไทยประยุกต์ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการของสถานพยาบาลนั้น ๆ โดยใช้ชื่อคุณความรู้การแพทย์แผนไทย

ข้อบ่งใช้ แก้ลมเบลียวดำ เป็นยาเสริมเพื่อฟื้นฟูอาการกล้ามเนื้ออ่อนแรงจากโรคลมอัมพฤกษ์ อัมพาต

วิธีใช้ รับประทานครั้งละ 2 กรัม วันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร เข้าและเย็น

น้ำกระสายยา

- น้ำอ้อยแดง น้ำนมโค ปริมาณครึ่งแก้ว (125 มิลลิลิตร)
- ถ้าหาน้ำกระสายยาไม่ได้ ให้ใช้น้ำต้มสุกแทน

ข้อห้ามใช้ ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้ และผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 16 ปี

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคความดันเลือดสูง (กรณีที่ไม่สามารถควบคุมความดันเลือดได้) โรคหัวใจเต้นผิดจังหวะ (กรณีที่ไม่สามารถควบคุมอาการได้) โรคแผลเปื่อยเพปติก โรคกระเพาะอาหารและโรคกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยารสร้อน
- ควรระวังการใช้ยานี้ในผู้ป่วยสูงอายุ
- ควรระวังการรับประทานร่วมกับยาในกลุ่มสารกันเลือดเป็นลิ่ม (anticoagulants) และยาต้านการจับตัวของเกล็ดเลือด (antiplatelets)

- ควรระวังการใช้ร่วมกับ phenytoin, propranolol, theophylline และ rifampicin เนื่องจากตำรับนี้มีพริกไทยในปริมาณสูง

อาการไม่พึงประสงค์

เวียนศีรษะ แสบร้อนกลางอก ปากแห้ง ง่วงนอน คลื่นไส้

ภาคผนวก

รายการยาสมุนไพรที่มีส่วนประกอบของกัญชา สำหรับอาการ “เบื่ออาหาร” และ “นอนไม่หลับ”

1. ยาคุชไสยาสน์

เงื่อนไขการใช้ยา ให้สั่งใช้ยาโดยแพทย์แผนไทย หรือแพทย์แผนไทยประยุกต์ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการของสถานพยาบาลนั้น ๆ โดยใช้องค์ความรู้การแพทย์แผนไทย

ข้อบ่งใช้

ช่วยให้นอนหลับ เจริญอาหาร

วิธีใช้

สำหรับอาการนอนไม่หลับ

รับประทานครั้งละ 0.5-2 กรัม วันละ 1 ครั้ง ก่อนนอน

สำหรับอาการเบื่ออาหาร

รับประทานครั้งละ 0.5-2 กรัม วันละ 1-2 ครั้ง ก่อนอาหาร

น้ำกระสายยา

- น้ำผึ้งรวง 1 ช้อนชา (5 ซีซี)

- ถ้าหาน้ำกระสายยาไม่ได้ ให้ใช้น้ำสุกครึ่งแก้ว (60 ซีซี) แทน

ข้อห้ามใช้

ห้ามใช้ในหญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร ผู้ที่มีไข้

ข้อควรระวัง

- ควรระวังการใช้ยาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของตับ ไต เนื่องจากอาจเกิดการสะสมของการบูรและเกิดพิษได้

- ควรระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคแผลเปื่อย เพปติก และกรดไหลย้อน เนื่องจากเป็นตำรับยารสร้อน

- ควรระวังใช้ร่วมกับยาที่มีฤทธิ์กดระบบประสาทส่วนกลาง เช่น ยานอนหลับและยาด้านการชัก รวมทั้งแอลกอฮอล์ หรือสิ่งที่มีแอลกอฮอล์ผสมอยู่

- สำหรับผู้ป่วยเบาหวาน ควรใช้น้ำต้มสุกเป็นกระสายยา

อาการไม่พึงประสงค์

อาจทำให้เกิดอาการปากแห้ง คอแห้ง หน้าแดงได้

2. ยาน้ำมันกัญชาทั้งห้า

ข้อบ่งชี้

ใช้เสริมการรักษาในผู้ป่วยที่มีอาการนอนไม่หลับที่ใช้ยามาตรฐานแล้วไม่ได้ผล

วิธีใช้

หยดใต้ลิ้น เริ่มต้นครั้งละ 2 หยด วันละ 1 ครั้ง ก่อนนอน หรือตามแพทย์สั่ง

สามารถปรับขนาดยาเพิ่มได้ครั้งละ 1-2 หยด บริหารยาได้วันละ 3-4 ครั้ง ห่างกันทุก 6-8 ชั่วโมง โดยปรับขนาดยาเพิ่มได้ทุก 3-7 วัน ภายใต้คำแนะนำของแพทย์จนเห็นผลการรักษาแต่ไม่เกิดผลข้างเคียงจากการใช้ยา ไม่แนะนำให้ใช้ THC เกิน 20 มิลลิกรัมต่อวัน

ข้อห้ามใช้

- ผู้ที่มีประวัติแพ้กัญชา หรือน้ำมันมะพร้าว
- ผู้ป่วยที่มีประวัติความผิดปกติทางจิตเวช
- ผู้ป่วยโรคหัวใจและหลอดเลือดชั้นรุนแรง หรือไม่สามารถคุมอาการได้
- ผู้ที่ใช้ยาละลายลิ่มเลือดวาร์ฟาริน
- หญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร
- ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 16 ปี (ผู้ที่อยู่ในช่วงปฐมวัย)

คำเตือน

- หากผู้ป่วยมีอาการสับสน กระวนกระวาย วิดกกังวล ประสาทหลอน หรือมีอาการผิดปกติทางจิตเวช ควรหยุดใช้ยาทันที และติดตามอาการอย่างใกล้ชิดจนกว่าอาการจะหายไป
- ยานี้อาจทำให้เกิดอาการปากแห้ง คอแห้งได้ในช่วงสัปดาห์แรกของการใช้ยา แนะนำหลังใช้ยาประมาณ 10 นาที สามารถดื่มน้ำตามได้

อันตรกิริยา

- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยาที่เป็น substrates, enzyme inducers หรือ enzyme inhibitors ของ CYP2C9, CYP2C19, CYP3A4, CYP2D6, CYP1A

- สำหรับยาที่มีโอกาสพบการใช้ร่วมกับกัญชา และมีผลเสริมฤทธิ์กันอาจเพิ่มโอกาสเกิดผลข้างเคียงจากยา เช่น
 - ยากันชัก เช่น phenobarbital, phenytoin, topiramate
 - ยาต้านไวรัสยาในกลุ่ม protease inhibitors เช่น indinavir, nelfinavir, saquinavir
 - ยาต้านไวรัสที่เป็น CYP3A4 inhibitors เช่น indinavir, ritonavir, saquinavir
 - ยาที่มีผลกดระบบประสาทส่วนกลาง เช่น ยาแก้ปวดมอร์ฟีน ยานอนหลับ

ข้อควรระวัง

- ระวังการใช้ยาในผู้ที่มีความผิดปกติของตับและไต
- ระวังการใช้ยาในผู้ที่ใช้ยากล่อมประสาท หรือยาที่ออกฤทธิ์ทางจิตอื่นๆ
- ระวังการใช้ยาในผู้ที่ทำงานขับขี ยานพาหนะ หรือเกี่ยวกับเครื่องจักรกล หรือทำงานที่เสี่ยงอันตราย เพราะยานี้อาจทำให้ง่วงซึม
- ระวังการใช้ยาในผู้ป่วยที่มีประวัติของการใช้สารเสพติด รวมถึงนิโคติน หรือเป็นผู้ดื่มสุราอย่างหนัก

อาการไม่พึงประสงค์

ปากแห้ง คอแห้ง วิงเวียนศีรษะ ง่วงซึม ใจเต้นเร็ว คลื่นไส้

3. ยาน้ำมันกัญชาที่ผลิตจากช่อดอก ซึ่งยามี delta-9-tetrahydrocannabinol (THC) 2.0 มิลลิกรัม/มิลลิลิตร

ข้อบ่งใช้

บรรเทาอาการปวดเรื้อรัง ช่วยให้นอนหลับ ช่วยให้เจริญอาหาร ในผู้ป่วยที่ได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นมะเร็ง

วิธีใช้

- หยดรับประทานครั้งละ 1 หยด ก่อนนอน หรือ ตามดุลพินิจของแพทย์แผนไทย แพทย์แผนไทยประยุกต์/แพทย์แผนปัจจุบันที่สั่งใช้น้ำมันกัญชา

- หากอาการไม่ดีขึ้น จากการติดตามอาการและประเมินผล ให้ปรับขนาดยาเพิ่มขึ้น ครั้งละ 1-2 หยด ทุก 1 สัปดาห์หรือ ระยะเวลาตามที่แพทย์แผนไทย/แพทย์แผนไทยประยุกต์/ แพทย์แผนปัจจุบันพิจารณา โดยขนาดสูงสุดไม่เกิน 20 หยด/วัน
- หากอาการดีขึ้น จากการติดตามอาการและประเมินผล ให้ปรับขนาดยาลดลง ครั้งละ 1 หยด ทุก 1 สัปดาห์ หรือเป็นระยะเวลาตามแพทย์แผนไทย/แพทย์แผนไทยประยุกต์/แพทย์แผนปัจจุบันพิจารณา

ข้อห้ามใช้

- ห้ามใช้ในผู้ที่มีประวัติแพ้ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการสกัดกัญชา หรือน้ำมันมะพร้าว
- ห้ามใช้ในผู้ป่วยโรคหัวใจและหลอดเลือดชั้นรุนแรง หรือ ไม่สามารถคุมอาการได้
- ห้ามใช้ในผู้ป่วยที่มีประวัติความผิดปกติทางจิตเวช
- ห้ามใช้ในสตรีมีครรภ์หรือสตรีที่ให้นมบุตร
- ห้ามใช้ในผู้ที่ใช้อยาลดไขมันเลือดตัวรับ

ข้อควรระวัง

- ควรระมัดระวังการใช้ในผู้ที่ทำงานขับขี่ยานพาหนะ หรือเกี่ยวกับ เครื่องจักรกลหรือทำงานที่เสี่ยงอันตราย เพราะยานี้อาจทำให้ง่วงซึม
- ควรระมัดระวังการใช้ในบุคคลที่อายุต่ำกว่า 25 ปี
- ควรระมัดระวังการใช้ในผู้ป่วยโรคตับและไต (มีค่าเอนไซม์ตับ ที่ผิดปกติ สูงเกิน 3 เท่าของค่าบนปกติ, มีค่าอัตราการกรอง ของไต (GFR) น้อยกว่า 60 มิลลิลิตร/นาที/1.73 ตารางเมตร)
- ควรระมัดระวังการใช้ในผู้ป่วยที่มีประวัติของการใช้ สารเสพติด รวมถึงนิโคติน หรือเป็นผู้ดื่มสุรารายวัน หนัก ผู้ป่วยที่ใช้ยากล่อมประสาท หรือยาที่ออกฤทธิ์ทางจิตอื่น ๆ หรือยาโรคประจำตัวเรื้อรังหลายชนิด

อาการไม่พึงประสงค์

ง่วงนอน ปากแห้ง เวียนศีรษะ คลื่นไส้

4. ยาน้ำมันสารสกัดกัญชาที่มี delta-9-tetrahydrocannabinol (THC) และ cannabidiol (CBD) ในอัตราส่วน 1:1

เงื่อนไขการใช้ยา ให้ส่งใช้ยาโดยผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมแผนปัจจุบันที่ผ่านการอบรมหลักสูตรการใช้กัญชาทางการแพทย์ที่กระทรวงสาธารณสุขรับรอง

ข้อบ่งใช้ ใช้รักษาเสริมในผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะท้ายที่มีอาการนอนไม่หลับ เบื่ออาหาร หรือมีอาการปวดในระดับปานกลางถึงรุนแรง ที่รักษาด้วยยามาตรฐานไม่ได้หรือไม่ได้ผล

วิธีใช้ หยดบนเยื่อぶใต้ลิ้นครั้งละ 1 หยด (THC 1 มิลลิกรัม และ CBD 1 มิลลิกรัม) ก่อนนอน หากเวลาผ่านไป 15 นาที แล้วไม่ได้ผล อาจปรับเพิ่มขนาดยาโดยหยดเพิ่มอีก 1 หยด หากใช้มากกว่า 2 หยดต่อวัน แบ่งให้ 2 เวลา เช้า และ ก่อนนอน โดยไม่ควรใช้เกิน 30 หยดต่อวัน (THC 30 มิลลิกรัม และ CBD 30 มิลลิกรัม)

ข้อห้ามใช้

- ผู้ที่เคยแพ้กัญชา
- ผู้ที่มีประวัติความผิดปกติทางจิตเวช หรือคนในครอบครัวมีประวัติเป็นโรคจิตเวช
- ผู้ป่วยโรคหัวใจและหลอดเลือดที่ไม่สามารถคุมอาการได้
- ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 16 ปี (ผู้ที่อยู่ในช่วงปฐมวัย)

คำเตือน

- หากผู้ป่วยมีอาการสับสน เห็นภาพหลอน มีความคิดฆ่าตัวตาย หรืออาการทางจิตอื่น ๆ ควรหยุดยาทันทีและติดตามอาการอย่างใกล้ชิดจนกว่าอาการจะหายไป
- ยานี้อาจทำให้เกิดอาการวิงเวียนศีรษะเล็กน้อยหรือปานกลาง ซึ่งมักเกิดขึ้นในช่วง 2-3 สัปดาห์แรกของการรักษา

อันตรกิริยา

- ควรระวังการใช้ยานี้ร่วมกับยาที่เป็น substrates, enzyme inducers หรือ enzyme inhibitors ของ CYP3A4, CYP2C19, CYP2C9, CYP1A2, P-glycoprotein, BCRP และ MRP1
- ยาอาจลดประสิทธิภาพของยากุมกำเนิดได้

- ยานี้อาจเสริมผลของยาที่มีฤทธิ์คลายกล้ามเนื้อ เช่น baclofen, benzodiazepines เนื่องจากจะเพิ่มความเสี่ยงต่อการหกล้มมากขึ้น

ข้อควรระวัง

- ระวังการใช้อยาในผู้ป่วยที่มีประวัติชัก หรือมีภาวะชักกลับเป็นซ้ำ
- ระวังการใช้อยานี้ในผู้ที่มีความผิดปกติของตับและไต
- ระวังการใช้อยาในหญิงตั้งครรภ์ หรือวางแผนตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร

อาการไม่พึงประสงค์

เวียนศีรษะ คลื่นไส้ อาเจียน สับสน อ่อนเพลีย ง่วงซึม ปากแห้ง ท้องเสีย

5. ยาน้ำมันสารสกัดกัญชาที่มี delta-9-tetrahydrocannabinol (THC) จำนวน 2 ความแรง ได้แก่ ไม่เกิน 0.5 มิลลิกรัม/หยด และไม่เกิน 3 มิลลิกรัม/หยด

เงื่อนไขการใช้ยา

1. กรณีใช้รักษาเสริมในผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะท้ายที่มีอาการนอนไม่หลับ เบื่ออาหาร หรือมีอาการปวดในระดับปานกลางถึงรุนแรงที่รักษาด้วยยามาตรฐานไม่ได้หรือไม่ได้ผล ให้สั่งใช้ยา โดยผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมแผนปัจจุบัน ที่ผ่านการอบรมหลักสูตรการใช้กัญชาทางการแพทย์ที่กระทรวงสาธารณสุขรับรอง
2. ยาคความแรง 3 มิลลิกรัม/หยด
 - 2.1 ช่วยเพิ่มความสะดวกให้กับผู้ป่วยที่ต้องใช้น้ำมันสารสกัดกัญชาที่มี THC ไม่เกิน 0.5 มิลลิกรัม/หยด ในปริมาณสูง
 - 2.2 ใช้สำหรับผู้ป่วยที่เคยใช้น้ำมันสารสกัดกัญชาที่มี THC ไม่เกิน 0.5 มิลลิกรัม/หยด มาก่อนและทราบปริมาณยาที่เหมาะสมแล้วเท่านั้น

ข้อบ่งใช้

ใช้รักษาเสริมในผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะท้ายที่มีอาการนอนไม่หลับ เบื่ออาหาร หรือมีอาการปวดในระดับปานกลางถึงรุนแรงที่รักษาด้วยยามาตรฐานไม่ได้หรือไม่ได้ผล

วิธีใช้

กรณี THC ไม่เกิน 0.5 มิลลิกรัม/หยด

หยดใต้ลิ้น 1 หยด (THC 0.5 มิลลิกรัม) ทุกวันก่อนนอน

ปรับขนาดยาทุก 48 ชั่วโมง โดยปรับขนาดยาอย่างช้า ๆ

ขนาดยาสูงสุดไม่ควรเกินวันละ 10 หยด (THC 5 มิลลิกรัม ต่อวัน)

กรณี THC ไม่เกิน 3 มิลลิกรัม/หยด

หยดใต้ลิ้น 1 หยด (THC 3 มิลลิกรัม) ทุกวันก่อนนอน

สำหรับผู้ที่เคยใช้น้ำมันสารสกัดกัญชาที่มี THC ไม่เกิน 0.5 มิลลิกรัม/หยด ให้คำนวณปริมาณของ THC ในขนาดที่เทียบเท่ากัน โดยขนาดยาสูงสุดไม่เกินวันละ 20 มิลลิกรัม

ข้อห้ามใช้

- ผู้ที่เคยแพ้กัญชา
- ผู้ที่เป็นโรคหัวใจและหลอดเลือดที่รุนแรง หรือโรคหลอดเลือดสมองที่รุนแรง เนื่องจากอาจทำให้ความดันเลือดต่ำ บางครั้งอาจทำให้ความดันเลือดสูง เป็นลมหมดสติ หัวใจเต้นเร็วผิดปกติ กล้ามเนื้อหัวใจตายและโรคหลอดเลือดสมอง

คำเตือน

- ผู้ที่เป็นโรคจิตเภทหรือโรคอารมณ์สองขั้ว
- ไม่ควรใช้ยานี้ในบุคคลที่อายุต่ำกว่า 25 ปี ยกเว้นในกรณี que แพทย์พิจารณาแล้วว่าผู้ป่วยได้รับประโยชน์ มากกว่าความเสี่ยง
- ควรหลีกเลี่ยงการใช้ยานี้ในสตรีมีครรภ์ สตรีให้นมบุตร รวมถึงสตรีวัยเจริญพันธุ์ที่มีได้คุมกำเนิดหรือสตรีที่วางแผนจะตั้งครรภ์
- ยานี้อาจทำให้ง่วงซึม จึงไม่ควรขับขี่ยานพาหนะ หรือทำงานเกี่ยวกับเครื่องจักรกล หรือทำงานที่เสี่ยงอันตราย
- ควรหลีกเลี่ยงการใช้ยานี้ร่วมกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

อันตรกิริยา

- รมั้ดระวังการใ้ช้ยานี้ร่ว้กับยาที่มีกระบวนการเมแทบอลิซึมผ่านเอนไซม์ CYP2C9, CYP2C19 หรือ CYP3A4 เช่น amiodarone, carbamazepine, phenytoin, warfarin หรือ valproic acid
- รมั้ดระวังการใ้ช้ยานี้ร่ว้กับยาที่เป็น highly protein-bound เช่น warfarin, cyclosporine และ amphotericin B

ข้อควรระวัง

- รมั้ดระวังการใ้ช้ยาในผู้ป่วยที่มีภาวะการทำงานของตับหรือไตบกพร่องรุนแรง
- หลีกเลียงการสั่งใ้ช้ยากับผู้ป่วยเป็นเวลานาน และควรติดตามอาการติดยาอย่างสม่ำเสมอก่อนหยุดใ้ช้ยา ต้องปรับลดขนาดยาลงทีละน้อยเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดอาการถอนยา
- รมั้ดระวังการใ้ช้ในผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาร่วมกับยาก่อมประสาทหรือ ยาที่ออกฤทธิ์ทางจิตอื่น ๆ เนื่องจากเสริมฤทธิ์ กัดประสาทส่วนกลางหรือเพิ่มผลกระทบทางจิตประสาท
- รมั้ดระวังการใ้ช้ในผู้ป่วยที่มีประวัติของการใ้สสารเสพติด รวมถึงผู้มีประวัติติดยา
- ผู้ชายที่บริโภคกัญชา อาจส่งผลให้มีบุตรยาก เพราะ THC อาจมีผลทำให้ต่อมสร้างน้ำอสุจิมีขนาดเล็กลง น้ำอสุจิลดลง และลดการสร้างตัวอสุจิ

อาการไม่พึงประสงค์

ปากแห้ง คอแห้ง วิงเวียนศีรษะ ง่วงซึม เคลิ้มสุข (euphoria) คลื่นไส้ อาเจียน ตาพร่า ประสาทหลอน ภาวะพุทธรักษา บกพร่อง (cognitive impairment)

เอกสารอ้างอิง

- กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. 2560. *พจนานุกรมศัพท์แพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2559*. นนทบุรี. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. 2562. *แนวทางเวชปฏิบัติด้านการแพทย์แผนไทยเพื่อส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรในระบบบริการสาธารณสุข เล่ม 1*. ร้านแมกเนท สโตร์.
- กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. 2562. *แนวทางเวชปฏิบัติด้านการแพทย์แผนไทยเพื่อส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรในระบบบริการสาธารณสุข เล่ม 2*. ร้านแมกเนท สโตร์.
- กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. 2564. *คู่มือแนวทางเวชปฏิบัติ (Clinical Practice Guideline) การดูแลผู้ป่วยระยะกลาง (Intermediate care) ด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก*. บริษัท สามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด.
- กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. คู่มือการตรวจรักษาโรคการแพทย์แผนไทยประยุกต์. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด; 2559.
- กฤติน บัณฑิตานุกูล ภาควิชาเภสัชกรรมปฏิบัติ คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. *Dizziness and Vertigo*. บทความการศึกษาต่อเนื่อง (CPE). สมาคมเภสัชกรรมชุมชน (ประเทศไทย).
- ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2566. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 140 ตอนพิเศษ 130 ง หน้า 45.
- โรงพยาบาลศิริราชปิยมหาราชการุณย์. 2561. *อาการบ้านหมุน เวียนศีรษะ เรื่องที่ควรระวัง*. <https://www.siphphospital.com/th/news/article/share/698>

สถานการณ์แพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล.

2555. การแพทย์แผนไทยประยุกต์กับการพัฒนาการแพทย์แผนไทยให้ยั่งยืน 2555.

พิมพ์ครั้งที่ 1. ศุภวนิซการพิมพ์ เขตบางกอกใหญ่.

สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ. 2551. ตำราตรวจรักษาโรคทั่วไป เล่ม 1 แนวทางการตรวจรักษา

โรคและการใช้ยา. พิมพ์ครั้งที่ 4. บริษัท โฮลิสติก พับลิชชิ่ง จำกัด.

อดิศักดิ์ แทนปิ่น, ประเสริฐ เอี่ยมปรีชากุล. วารสารศูนย์การศึกษาแพทยศาสตร์คลินิก

โรงพยาบาลพระปกเกล้า. 2566; 40(4). หน้า 479-487.